

การศึกษาวีธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
เมษายน 2555

การศึกษาวีธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

เมษายน 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาวีธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

เมษายน 2555

สุภรณ์ สารสา. (2555). การศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร.

ปริญญาณิพนธ์ ศป .ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์
ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์ , รองศาสตราจารย์ ดร .มานพ วิสุทธิแพทย์ .

การศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความ
มุ่งหมายในการศึกษาโดยสรุปเป็นสาระสำคัญได้ 2 ประการคือ

1. ศึกษาประวัติและผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ประกอบด้วย ชีวประวัติ ผลงาน
2. ศึกษาการฝึกร้อง การแสดง ประกอบด้วย การฝึกหายใจ การฝึกการเปล่งเสียง การฝึก
ทำนองและจังหวะ การฝึกอารมณ์เพลง ขนบธรรมเนียมในการแสดง การแต่งกาย ดนตรีที่ใช้
ประกอบการแสดง เวที แสง เสียง

ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติและผลงาน ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เกิดเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2495 ที่อำเภอ
โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เดิมชื่อ ราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น ราตรีศรีวิไล
และใช้นามสกุลตามสามีคุณวิชิต บงสิทธิพร มีลูกด้วยกันสองคน หลังจบประถมศึกษาปีที่ 4 แล้ว
เรียนการศึกษานอกโรงเรียน และศึกษาสูงขึ้นไปเรียนจนจบปริญญาโท และกำลังศึกษาระดับ
ปริญญาเอกสาขาดุริยางค์ศิลป์ ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตั้งแต่เยาว์แม่ราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร
ได้ศึกษาวิชาชีพหมอลำกลอน การแต่งกลอนลำ จากบิดา มารดา พี่ชาย และพี่สาว เธอมีพรสวรรค์
และแรงบันดาลใจสูงส่ง จนยึดเป็นอาชีพตลอดมา ปีพ .ศ. 2529 แม่ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้เป็น
ผู้ประดิษฐ์คิดค้นหมอลำกลอนประยุกต์ (หมอลำซิ่ง) ขึ้นจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วประเทศ และได้สร้าง
ผลงานอย่างมากมาย ทั้งในเชิงทำมาหากิน และในการช่วยเหลือทางราชการในโครงการ วรรณรงค์
ส่งเสริมต่างๆ ของรัฐ ให้ไปแสดงช่วยงานสาธารณะในโครงการวรรณรงค์ส่งเสริมวัฒนธรรม และเผยแพร่
ข่าวสารบ้านเมืองเพื่อช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ปีพ.ศ. 2547 แม่ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ก่อตั้ง
ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

การฝึกหายใจใช้วิธีการดำน้ำลงไปกลั้นหายใจให้นานที่สุด ควบคุมลมหายใจโดยค่อยๆ
ผ่อนลมออกมา และหายใจให้สอดคล้องกับวรรคตอนของเนื้อร้อง การฝึกทำนองแล ะจังหวะจะฝึก
ทำนองกลอนลำทุกประเภท รวมทั้งทำนองที่เป็นรูปแบบเฉพาะของการร้องหมอลำ ฝึกคำร้องโดย
การอ่านหนังสือ อ่านกลอนลำออกเสียงเป็นคำหรือกลุ่มคำ การฝึกอารมณ์เพลงจะศึกษาเนื้อหาและ
จดจำกลอนลำให้ขึ้นใจทำให้ถ่ายทอดอารมณ์ออกมาได้ดี

ขนบธรรมเนียมในการแสดงที่ถือปฏิบัติ อย่างเคร่งครัดคือการไหว้ครูก่อนการแสดงทุกครั้ง
การแต่งกายที่มีความเหมาะสมสวยงาม ยึดหลักความสุภาพเรียบร้อยและนิยมแต่งด้วยผ้าพื้นเมือง
เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงคือแคน ส่วนด้านเวที แสง เสียง มีการเปลี่ยนแปลงไป
ตามยุคสมัย

เนื้อหาของกลอนลำทั้ง 3 ทำนอง บรรยายธรรมชาติตามชนบทของชาวอีสาน วิธีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน การใช้ภาษาถิ่นอีสานและภาษาไทยกลางเป็นหลัก ถ้อยคำที่ใช้แสดงออกถึงอารมณ์ต่างๆ มีการเล่นคำ ซ้ำคำ เสริมคำ อย่างเหมาะสม จังหวะยืดหยุ่นได้ตามอารมณ์ ยืดลูกตกเป็นหลัก

THE STUDY OF “MOR-LAM KLON” TECHNIQUES
OF RATREESRIVILAI BONGSITTIPORN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Fine and Applied Arts in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University

April 2012

Suparane Sarasa. (2012). *The Study of Mor-lam-klon Singing Techniques of Ratreerivilai Bongsittiporn*. Master thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc.Prof. Kanchana Intarasunanont, Assoc.Prof.Manop Wisuttiapat.

The study of Mor-lam-klon singing techniques of Ratreerivilai Bongsittiporn is for educational purpose. This can be concluded into two main points.

1. The study life and work of Ratreerivilai Bongsittiporn.
2. The study of singing practice and Mor-Lam –Klon performance method that involve the practice on breathe taking, Utterance, melody, content, emotion together with costumes, music, stage, light and sound.

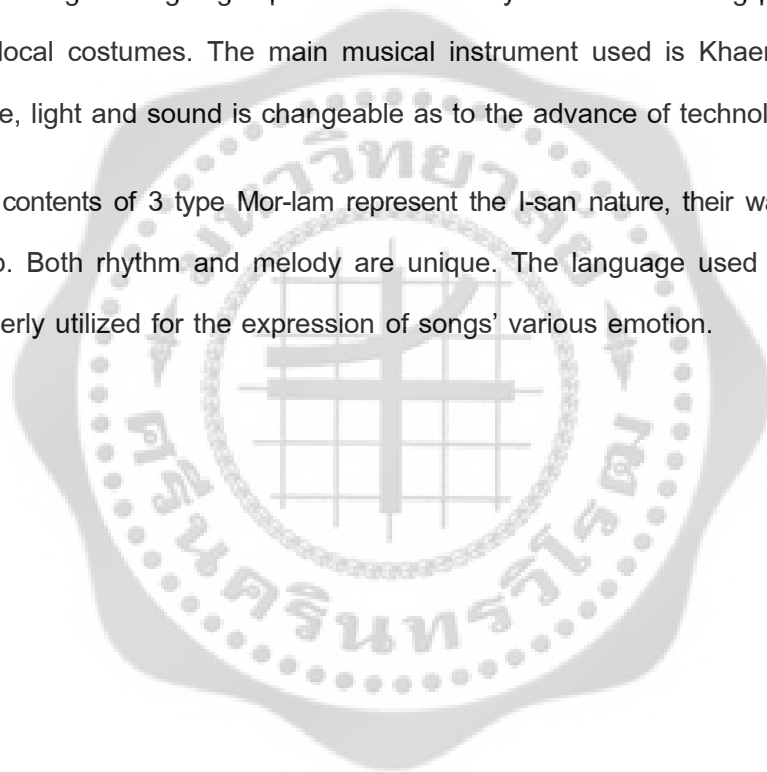
The research findings were as follow:

Life and work: Ratreerivilai Bongsittiporn was born on January 2, 1952 in Kosumphisai district, Mahasarakham province. Her old name was Ratreesawat Un-taya. She later changed her name to Ratreerivilai and used her husband, Khun Vichit Bongsittiporn's last name. Both of them had two children. After finishing Pratom 4, she continued studying in non-formal education program until she finished master degree in music and art filed at Mahasarakham University. Now she is studying in doctoral program in the same field and university. In her childhood, she studied the art of "Mor-lam" and "Mor-lam composing" from her family. According to her talents and keen, she took "Mor-lam" as her profession. In 2006 she created "mor-lam-klon-prayuk" (modernized mor-lam) or "mor-lam-sing" which became national popular. In term of work, she has been achieving a great deal, both as profession and service to the nation, performing for the benefits of all kinds of charities and social campaigns. In 2004 she started a "Wisdom Learning Center" in Khon Kaen with the sole determination to conserve local Thai wisdom.

The study reveals that the practice of breathe taking is by diving, holding the breathe taking as long as possible, controlling the breath by slowly letting it out. In terms of melody and rhythm, there are all types of Mor-Lam verses including the specific melody of Mor-Lam singing. The singing practice is by means of verses reading-by word or groups of words. The memory of Mor-Lam verse and its'content meaning make the expression of song'emotion so impressive.

Wai Kru ceremony before every performance is the custom which is strictly performed. The way of dressing when giving a performance is firmly based on dressing properly, beautifully, politely with local costumes. The main musical instrument used is Khaen. The equipment used for stage, light and sound is changeable as to the advance of technology.

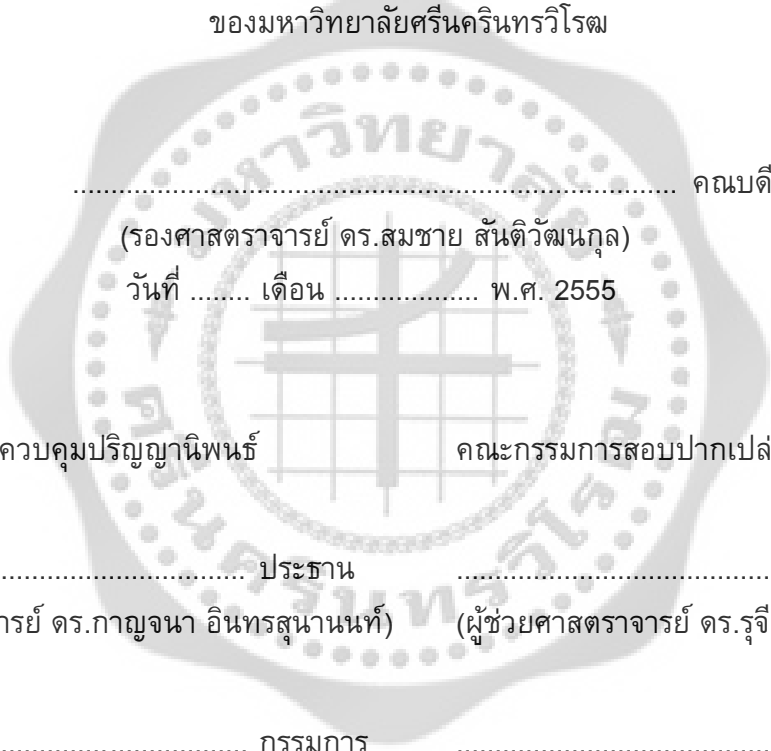
The contents of 3 type Mor-lam represent the I-san nature, their way of life, folklore and courtship. Both rhythm and melody are unique. The language used is I-san and Thai which is properly utilized for the expression of songs' various emotion.

ปริญญาบัตร
เรื่อง
การศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
ของ
สุภาวณี สารระสา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. 2555

คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจี ศรีสมบัติ)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทนี้สำเร็จได้ด้วยดีเป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก
รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา อินทรสุข นานนท์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท และ
รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ วิสุทธิแพทย์ กรรมการควบคุมปริญญาโท ที่ท่านได้เสียสละเวลา
อันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้ทุกขั้นตอน อย่างดียิ่ง ตลอดจนขอเสนอแนะใน
การปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อันจะเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับงานวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยาคิวติยา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยรู้ว่าการศึกษาระดับ
ปริญญาโทของผู้วิจัยนั้นมีได้สิ้นสุดลงเพียงการทำปริญญาโทฉบับนี้ให้สำเร็จลงได้ หากผู้วิจัยได้
ซึมซับเอากระบวนการเรียนรู้ที่ถูกจุดประกายขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมาให้กลายเป็นการเรียนรู้และ
จะต้องนำเอาความรู้นั้นไปยังประโยชน์ให้ผู้อื่นต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ผู้ให้ความรู้และข้อมูลการศึกษาค้นคว้า
จนกระทั่งงานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นไปตามจุดมุ่งหมายทุกประการ

ขอขอบพระคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ให้ทุนสนับสนุนการศึกษา
และผู้อำนวยการ คณาจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ท้ายสุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ พี่ น้อง ที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนและให้กำลังใจ
เป็นอย่างดีเสมอมาส่งผลให้ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

สุภาภณี สาระสา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	4
ความสำคัญของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิดของงานวิจัย.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม.....	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ.....	14
3 วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	17
ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล.....	17
ขั้นศึกษาข้อมูล.....	18
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล.....	18
ขั้นสรุปผลการวิจัย.....	19
4 ศึกษาประวัติและผลงาน ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิ์พร	20
ชีวประวัติของราตรีศรีวิไล บงสิทธิ์พร.....	21
การศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิ์พร.....	34
การหายใจ.....	35
การเปล่งเสียง.....	36
การฝึกทำนองและจังหวะ.....	37
อารมณ์เพลง.....	39
วิธีการแสดงหมอลำกลอน.....	39
การแต่งกาย.....	41
ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง.....	42
เวที แสง เสียงประกอบการแสดง.....	43

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
การวิเคราะห์กลอนลำทางสั้นไหว้ครูและเดินดง	45
การวิเคราะห์กลอนลำส่องโขง	64
การวิเคราะห์กลอนลำอำลาพาจาก	85
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	95
ความมุ่งหมายของการวิจัย	95
วิธีการดำเนินการวิจัย	95
อภิปรายผลการวิจัย	103
ข้อเสนอแนะ	104
บรรณานุกรม	105
ภาคผนวก	108
ประวัติย่อผู้วิจัย	117

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร และบุตรธิดา.....	23
2 รับพระราชทานรางวัล จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี.....	25
3 รับรางวัลเข็มเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.....	25
4 รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี”.....	26
5 รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามบรมราชกุมาร”.....	26
6 เครื่องบูชาครู.....	41
7 การแต่งกายของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร.....	41
8 เวทีแสดงหมอลำในงานพิธีครอบครูของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร.....	44

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ชาติไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมานานนับร้อยปี ประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างใกล้จะสูญหายไปจากสังคมไทย ซึ่งวัฒนธรรมของสังคมไทยแต่ละท้องถิ่นก็จะมีลักษณะของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิ-ประเทศ ภูมิอากาศ ฯลฯ ดังคำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึงลักษณะที่แสดงความจริงของงาม ความเป็นระเบียบ ยบ ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน วัฒนธรรมถือเป็นมรดกที่สำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาย่อมมีวัฒนธรรมซึ่งได้มาโดยการเรียนรู้จากการถ่ายทอดของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มนุษย์ที่เกิดมาอยู่ในสังคมใดก็จะเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมคือวิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่มีแบบแผน คนส่วนมากในสังคมให้การยอมรับว่าวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงได้ไม่คงที่ มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อให้อุปสรรคเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ สนองความต้องการของตนเองเพราะมนุษย์ทุกคนยังมีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด” (กาญจนา อินทรสุหานนท์ 2540: 105) ซึ่งก็ได้สอดคล้องกับคำกล่าวว่า “สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ย่อมมีความสอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เมื่อเงื่อนไขความจำเป็นของชีวิตเปลี่ยนไป สภาพของสังคม และวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย สังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศพร้อมกันทุกด้านเช่นทุกวันที่ค่อนข้างจะล่อแหลมต่อปัญหาการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและขาดการผสมกลม กลืนระหว่างวัฒนธรรมเก่าและใหม่ วัฒนธรรมพื้นบ้านถูกกลืนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเพราะคิดว่าเป็นสิ่งล้าสมัยและมี ใชเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญแต่สิ่งที่เป็นของพื้นบ้านจะให้คุณค่าทางวัฒนธรรมในเรื่องราวความเป็นมาในอดีต แต่ละท้องถิ่นทำให้สามารถทราบได้ว่าชาวบ้านในท้องถิ่นแต่ละแห่งดำรงชีวิตอย่างไร ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนเป็นคำตอบอย่างดี วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต มนุษย์ในสังคม ดังนั้นมรดกทางวัฒนธรรมทุกชนิดจึงเป็นหลักฐานที่แสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตและส่งผลกระทบมายังปัจจุบันอันจะเสริมสร้างสิ่งที่ดี งามในอนาคต จึงควรได้รับความสนใจจากประชาชนและหน่วยงานของรัฐ โดยการศึกษา อนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอด พัฒนาต่อไป”

ดังนั้น วัฒนธรรมดนตรีก็เช่นกันย่อมมีความ แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ดังที่ “มนุษย์ชาติทุกเผ่าพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นชนเผ่าที่ล้าหลังหรือชนที่มีอารยธรรมทั้งที่สูญชาติพันธุ์ไปแล้วหรือยังสืบทอด เผ่าพันธุ์อยู่ในปัจจุบันก็ตาม ต่างก็มีวัฒนธรรมทางดนตรีซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์ประกอบ ทางสังคมและวัฒนธรรมของตน และพัฒนาการทางดนตรีของชนเผ่าต่าง ๆ จะสัมพันธ์กับการพัฒนา

ทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าเหล่านั้นด้วย ไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์และมีหลักฐานการก่อตั้งบ้านเมืองอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่นในดินแดนแหลมทองมาเป็นเวลานานนับพันปี ประกอบกับการที่คนไทยเป็นผู้มีสุนทรีย์ในความคิด ชอบและรักที่จะสร้างสรรค์ งานศิลปะวัฒนธรรมทุก ๆ สาขาขึ้น ไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานอย่างต่อเนื่องไม่ว่า จะเป็นขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อ ความจงรักภักดี ที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นพิธีการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การภาคภูมิใจและบำรุงรักษาให้คงอยู่สืบต่อไปในอนาคต ” (กนก จันทรขจร. 2544: 185) ซึ่งสอดคล้องกับ “ดนตรีและบทเพลงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ไม่ว่าชนชาติใดเผ่าใดโดยมมีดนตรีและบทเพลงพื้นบ้านพื้นเมืองสืบทอดต่อกันมาไม่ขาดสาย ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ มักได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมในสังคมของตน สิ่งแวดล้อมเหล่านี้อาจเกี่ยวกับธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีการประกอบอาชีพ หรืออาจเป็นเรื่องของความเชื่อและเรื่องของศาสนา ดนตรีเป็นสิ่งที่หนึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล มนุษย์ได้นำเอาคุณค่าของดนตรีมาใช้ประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านการสร้างความเพลิดเพลินและดำเนินพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ด้านความบันเทิง ดนตรีทำให้จิตใจเบิกบาน ร่าเริงแจ่มใส สังเกตได้ว่าที่ใดมีเสียงดนตรีที่นั่นมักจะมีความสุข กสนาน รื่นเริง ความปิติยินดีและความมีไมตรีจิต ส่วนทางพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ นั้น มนุษย์มีความเชื่อว่าเสียงดนตรีทำให้สิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจและบันดาลให้มนุษย์มีความสุขความเจริญ บังเกิดความอุดมสมบูรณ์และความปลอดภัย มนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นตามความเชื่อ โดยมีดนตรีเป็นส่วนประกอบ เช่น การเซ่นไหว้ การบวงสรวง การเรียกขวัญสู่ขวัญ เป็นต้น เห็นได้ว่าดนตรีมีคุณค่าต่อ อวิถีชีวิตของมนุษย์หลายอย่าง จากคุณค่าของดนตรีสามารถ ใช้สนองความต้องการของมนุษย์ได้ดังกล่าว มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาจึงมีดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตของตนเอง อันเป็นสาเหตุทำให้ดนตรีของท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมและความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ” (สุกิจ พลป ระถม . 2538: 1)

ดังนั้นดนตรีที่ถือว่าใกล้ชิดและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของผู้คนมาเป็นเวลาอันยาวนานนั้นก็คือเพลงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้านนั้นเป็นดนตรี ที่แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ อารมณ์และนิสัยใจคอของชาวบ้านในแต่ละชุมชนซึ่งจะแตกต่างกันออกไป ดนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึงจิตใจของชาวบ้านและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ มากกว่าดนตรีประเภทอื่น เนื้อหาสาระของดนตรีพื้นบ้านนั้นให้ทั้งความรู้และความบันเทิงใจ เพลงพื้นบ้านมักกล่าวถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้ง ในด้านการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ สังคมความเป็นอยู่ จารีตประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น

หมอลำนับเป็นศิลปะดนตรีพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับชาวอีสานอย่างแนบแน่น หมอลำได้รับการพัฒนาให้ทันสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของชาวอีสานที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา ดังเห็นได้จากปรับเปลี่ยนหมอลำประเภทที่ลำเดี่ยว หรือที่เรียกว่า “หมอลำพื้น” มาเป็นหมอลำที่ต้องใช้ผู้แสดงหลายคน นับตั้งแต่ “หมอลำคู่” หรือที่เรียกกันว่า “หมอลำกลอน” จนถึงหมอลำ

ลำที่แสดงเป็นหมู่คณะ เช่น “หมอลำหมู่” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หมอลำเรื่องต่อกลอน” และหมอลำเพลินเป็นต้น นอกจากปรับเปลี่ยนจำนวนผู้แสดงแล้ว องค์ประกอบอื่นก็ปรับเปลี่ยนด้วยเช่นกัน ดังเห็นได้จากการนำเครื่องดนตรีตะวันตก อาทิ ออร์แกน กีตาร์ไฟฟ้า กีตาร์เบส กลองชุด และแซกโซโฟน เป็นต้น มาบรรเลงประกอบการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน อีกทั้งปรับเปลี่ยนท่วงทำนองให้สอดคล้องกับท่าเต้นที่เร้าใจ ชาวอีสานเรียกหมอลำประเภทนี้ว่า “หมอลำเพลิน” แต่เนื่องจากผู้แสดงมักใช้เครื่องแต่งกายแบบนุ่งสั้น (นุ่งน้อยห่มน้อย) หมอลำเพลินจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หมอลำกกขาขาว” หรือหมอลำต้นขาขาวนั่นเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “หมอลำเป็นเพลงของภาคอีสานอีสานที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในบรรดาเพลงพื้นบ้านของอีสานที่มีอยู่หลายชนิด หมอลำเป็นเพลงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและมีบทบาทต่อกลุ่มชนชาวอีสานมาทุกยุคสมัย นอกจากนี้หมอลำยังสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน หมอลำถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทและความสำคัญของหมอลำโดยทั่วไปแล้วผู้ชม ผู้ฟังจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการชมการฟังทั้งในเรื่องจังหวะ ทำนองและความสามารถของผู้แสดง ถ้าหากรู้ความหมายของภาษาอีสานแล้วจะทำให้รู้เรื่องราวการแสดงทั้งทางโลกทางธรรม ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม การดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี อีกทั้งเรื่องราวต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พุทธประวัติ ตำนาน หรือนิทานชาดก ตลอดจนเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมอลำกลอนผู้ที่มีประสบการณ์มีความสามารถสูงจะแสดงไหวพริบ ปฏิภาณเด่นออกมาเป็นกลอนสดๆ เป็นสุภาพหรือผญา ซึ่งเป็นคำคมของชาวอีสานเอาไว้สอนเตือนสติ” (สุกิจ พลประดม. 2538: 142) ซึ่งได้กล่าวไว้ในทิศทางเดียวกันว่า “หมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่ทุกวงยอมรับว่าเป็นหนึ่งในวิญญูณห้าของความเป็นอีสานอันได้แก่ ลาบ ข้าวเหนียว ส้มตำ หมอลำ หมอแคน โดยเหตุที่ชุมชนอีสานปัจจุบันซึ่งมีทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท จุดมุ่งหมายและรูปแบบการแสดงหมอลำจึงยังคงมอยู่หลากหลายตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในสังคมชนบทที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำนาโดยพึ่งพาน้ำฝน พืชไร่และผลผลิตทางการเกษตรขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ชวนาส่วนหนึ่งมีชีวิตที่ยากจนแร้นแค้น เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยยังคงรักษาโรคด้วยเสียงหมอลำ ซึ่งเรียกว่าลำผีฟ้า ลำสอง ดังนั้นหมอลำ ในพิธีกรรมรักษาโรคภัยไข้เจ็บในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนจึงมีบทบาทด้านสาธารณสุขอีกด้วย” (จารุวรรณ ธรรมวัตร . 2540: 198)

ฉะนั้นการศึกษาหมอลำ “ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน จึงจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากเป็นกิจกรรมรวบรวมเก็บข้อมูลที่กำลังสูญหายไปพร้อมกับการเข้ามาของการบันเทิงแบบใหม่แล้ว ยังอาจใช้เป็น สื่อในการศึกษาทำความเข้าใจสังคมหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนี้ในอดีตที่ไม่ห่างไกลนักได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในระบบสังคมค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรม รมทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบสังคมเมือง” (ปราณี วงษ์เทศ. 2525: 101)

จากความสำคัญและที่มาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา ประวัติและวิธีการขับ ร้องหมอลำ ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ซึ่งเป็นการขับร้องหมอลำประเภทลำกลอน เนื่องจากเป็นหมอลำที่กำลัง ได้รับความนิยมนิยมในหมู่ชาวอีสาน ในจังหวัดขอนแก่นเป็นอย่างมาก ซึ่งถ้าจะพูดถึง การขับร้องหมอลำ ประเภทลำกลอนในจังหวัดขอนแก่นนี้แล้ว เป็นที่รู้กันดีว่าราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีความสามารถใน การขับร้องหมอลำเป็นอย่างดีจึงมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เป็นที่รู้จักยอมรับ นับถือจากผู้คนในวงการต่างๆ ทั้งศิลปิน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหมอลำตลอดจนประชาชนทั่วไป อีกทั้งยังเป็นคณะที่อยู่ในวงการหมอลำมาอย่างยาวนานมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในประเทศ มี ผลงานทางด้านการแสดง การบันทึกเสียง เป็นคณะที่มีลักษณะเด่นหลายด้าน มีวิธีการร้องหมอลำ หาใครเทียบได้ยาก ถือได้ว่าเป็นหมอลำแม่แบบชั้นครู น้ำเสียงไพเราะมีพลังสามารถลำได้ทั้งคืนโดย เสียงไม่ตก มีวิจารณ์ยกย่องสรรเสริญ ทำนองการรำ การฟ้อน การให้จังหวะ ที่เป็นแบบของท ้องถิ่น ไม่ดัดแปลงเพื่อเอาใจตลาด ทั้งนี้ได้คำนึงถึงมาตรฐานดั้งเดิมเป็นหลัก ภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็น ผู้ที่มีกิจกรรมร่ายรำเรียบร้อย แต่งกายเหมาะสมถูกต้องกาลเทศะ ทำให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ชม ผู้ฟัง ทุกสถานะ ตั้งแต่ กรรมกร ชาวนา นิสิตนักศึกษา อาจารย์ ข้าราชการ นักการเมือง และประชาชน ทั่วไป ชื่อเสียงและผลงานของนี้ ส่งผลให้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีบทบาทในการเผยแพร่วัฒนธรรมจนได้รับรางวัลการอนุรักษ์ วัฒนธรรมดีเด่นในจังหวัดขอนแก่น และโล่เกียรตินิยมในด้านการอนุรักษ์มรดกอีสาน

จากความสำคัญ ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจ ที่จะศึกษาวิธีการขับร้องหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ซึ่งเป็นการขับร้องหมอลำประเภทลำกลอน เพื่อเป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้ อันจะ เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแผ่ และสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มี คุณค่า ควรยิ่งแก่การหวงแหนตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าแก่คนรุ่นหลังและ ผู้สนใจ ต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
2. เพื่อศึกษาวิธีการร้องหมอลำกลอนของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงประวัติและผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
2. ทำให้ทราบถึงวิธีการร้องหมอลำกลอนของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติ และผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ดังนี้
  - 1.1 ชาตภูมิ
  - 1.2 การศึกษา
  - 1.3 สภาพครอบครัว
  - 1.4 แรงจูงใจในอาชีพศิลปินหมอลำ
  - 1.5 ด้านการถ่ายทอด
  - 1.6 ผลงานที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ
  - 1.7 ด้านการประพันธ์กลอนลำ
2. ศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน”
  - 2.1 การหายใจ
  - 2.2 การเปล่งเสียง
  - 2.3 การฝึกทำนองและจังหวะ
3. ศึกษาวิธีการแสดง “หมอลำกลอน” ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
  - 3.1 ขนบธรรมเนียมในการแสดง
  - 3.2 การแต่งกาย
  - 3.3 ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง
  - 3.4 เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง
4. วิเคราะห์กลอนลำของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร โดยผู้วิจัยได้เลือกทำนองกลอนลำที่เป็นต้นแบบของทำนองกลอนลำอื่นๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ทำนอง คือ ทำนอง ทางสั้น ทำนองทางยาว ทำนองลำเตี้ย อย่างละ 1 กลอนลำ ดังนี้
  - 4.1 ทำนองทางสั้น เลือกใช้กลอนไหว้ครูและเดินดง ซึ่งเป็นกลอนลำทางสั้นที่มีความโดดเด่น เนื้อหาเป็นการไหว้ครูก่อนจะมีการแสดง
  - 4.2 ทำนองทางยาว เลือกใช้กลอนล่องโขง ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือलयใหญ่ ตามถนัดของเสียงผู้ลำ
  - 4.3 ทำนองลำเตี้ย เลือกใช้กลอนลำอำลาพาจาก ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือलयใหญ่ ตามถนัดของเสียงผู้ลำ

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการบันทึกโน้ตเพลงผู้วิจัยจะบันทึกเป็นอักษรโน้ตไทยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

ลำ หมายถึง การขับร้องบทกลอนทำนองที่เป็นภาษาอีสาน

หมอลำ หมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการร้องบทกลอนทำนองที่เป็นภาษาอีสาน

ลาย หมายถึง เพลง หรือ ทำนองเพลงพื้นบ้านของชาวอีสาน

ลำหมู่ หมายถึง การลำที่ใช้ผู้แสดงเป็นจำนวนมากเป็นหมู่คณะ ลำเป็นเรื่องราวให้ผู้แสดงครบตามเนื้อเรื่อง เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก เป็นต้น บางทีเรียกลำเรื่องต่อกลอน เรื่องที่ใช้ลำเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานต่างๆ เช่น ผาแดงนางไอ่

ลำกลอนหรือลำคู่ หมายถึง การลำโดยทั่วไปเน้นการประชันกลอนเป็นหลัก สมัยโบราณใช้ผู้ชายกับผู้ชายลำโต้ตอบกัน ต่อมาภายหลังมีหมอลำฝ่ายหญิงจึงนิยมใช้หมอลำฝ่ายชายตอบโต้กลอนลำกับฝ่ายหญิง

ลำพื้น หมายถึง การลำที่เน้นการเล่านิทาน เรื่องราวต่าง ๆ จะใช้ผู้ลำ เพียงคนเดียวเป็นชายหรือหญิงก็ได้ โดยสมมติให้ตัวเองเป็นตัวละครทุกตัว เปลี่ยนบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง

ลำเพลิน หมายถึง การลำที่ใช้ผู้ลำ ผู้แสดง และเรื่องราวเหมือนกับลำหมู่ แตกต่างกันที่ผู้แสดงฝ่ายหญิงจะนั่งกระโปรงสั้นจนเห็นต้นขา แบบย้วยวนจนบางที่เรียกว่าลำเพลินกษาขาว ลำเพลินจะต้องมีทำนองเร้าใจตลอดทั้งคืน

ผญา หมายถึง คำกลอนภาษาอีสานเป็นโวหารมีความหมายลึกซึ้งเนื้อความเกี่ยวกับ บการเกี่ยวพาราสักันระหว่างชาย หญิง บางครั้งมุ่งเน้นคำสั่งสอนเตือนสติ

สอย หมายถึง การพูดเป็นกลอนภาษาอีสานสอดแทรกกับการลำ ในช่วงเวลาลำถึงอกถึงใจหรือเป็นช่วงจบวรรคจบตอน มีเนื้อความตลกขบขัน ส่วนมากจะเป็นกลอนหยาบโลนสองแง่สองง่ามและเรื่องเกี่ยวกับข้อคิดต่างๆ ไป

ลำทางสั้น หมายถึง รูปแบบของกลอนลำที่มีท่วงทำนองและจังหวะกระชับค่อนข้างเร็ว ไม่มีการเอื้อนเสียงยกเว้นตอนที่เกริ่นนำ ลำทางสั้นใช้บรรยายเนื้อความที่ต้องการความรวดเร็ว โดยมุ่งเน้นเนื้อหาสาระของคำกลอนมากกว่าจะมุ่งเอาความไพเราะเพราะพริ้ง

ลำทางยาว หมายถึง รูปแบบของกลอนลำที่มีทำนองช้าอ่อนโยน มีการเอื้อนเสียงเพื่อเกิดความไพเราะจับใจ เนื้อความบรรยายสภาพต่างๆ เช่น แม่น้ำ ภูเขา การพลัดพรากจากความแห้งแล้งกันดาร การดำรงชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ลำเตี้ย หมายถึง รูปแบบทำนองกลอนลำที่มีลักษณะเป็นเพลง โดยดัดแปลงมาจากเพลงไทยเดิมสำเนียงต่าง ๆ เช่น เพลงลาวแพนดัดแปลงมาเป็นเพลงเตี้ยโขง เพลงพม่าราชวานดัดแปลงมาเป็นเตี้ยพม่า ลำเตี้ยนิยมใช้ลำแทรกกับลำทางสั้น และลำทางยาว ลำเตี้ยทั่วไปจะมีทำนองอยู่ 4 ทำนอง คือ เตี้ยธรรมดา เตี้ยหัวโนนตาล เตี้ยโขง และเตี้ยพม่า

वादพ็อน หมายถึง การรำที่มีลักษณะอ่อนช้อย งดงาม

กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา ประวัติและวิธีการขับร้องหมอลำ กลอนของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัยและ ได้นำเสนอตามหัวข้อดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน
- 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
- 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน

สุนทรราชเดโช (2506: 395) เรื่องพงศาวดารภาคอีสาน ซึ่งพูดถึงคนอีสาน ไว้ว่า ...ภาค อีสานดินแดนที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ของประเทศไทยมีประวัติสืบทอดและมีความเจริญทางวัฒนธรรม แขนงต่าง ๆ มานานนับพันปี โดยวัฒนธรรมทางดนตรีของชาวอีสานนั้นมีมานานแล้ว ดังปรากฏ หลักฐานเป็นคำกล่าวในหนังสือพงศาวดารของไทยภาคที่ 1 กล่าวไว้ว่า “พระยาแถมหลวงให้ศรีคันท พระเทวดา ลาลงมาบอกสอนคนทั้งหลายให้เฮ็ด ฆ้อง กลอง กลับ ปี่พาทย์ พิณ เพ็ยะ เพลง กลอน ได้สอนให้ดนตรีทั้งมวล และบอกเล่าส่วนครุอันขับพ้อนฮ่อนนะสิ่ง สว่างละเมงละมางทั้งมวลถ้วนแล้ว ก็จึงเมื่อเลาเมื่อไหวแก่พระยาแถมหลวงทุกประการนั้นแล...

จากข้อความนี้ วัฒนธรรมดนตรีมาช้านานแล้ว ศิลปะเหล่านี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับดนตรีได้เป็นอย่างดี ศิลปะการดนตรีของชาวอีสาน ประกอบไปด้วยการขับร้อง พ้อนรำ และการบรรเลงดนตรี ในส่วน ของการบรรเลงดนตรีมีเครื่องดนตรี ที่ใช้ในการบรรเลงอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น โหวด พิณ แคน หิน ซอ ฉาบ กับแก๊บ ผังฮาด โปงกลาง ฉิ่ง เป็นต้น และในทำนองเดียวกัน

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข (2549: 15) ได้กล่าวถึงดนตรีพื้นบ้านอีสานว่ามีวิวัฒนาการและใช้เวลา วิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน เริ่มจากการเรียนเสียงของธรรมชาติ ป่า เขาลำเนาไพร เสียงฝนตกและ เสียงลมพัด เสียงใบไม้ไหว เสียงน้ำตก และนำเสียงเหล่านั้นมาใช้วัสดุในท้องถิ่นทำเลียนเสียง ต่อมาใช้ วัสดุพื้นบ้านมาใช้เลียนเสียงตามธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ผิวไม้ ต้นหญ้าปล้อง ไม้ไผ่ หลังจากนั้นได้ วิวัฒนาการจากเครื่องหนัง สายหนัง แรงสั่นสะเทือนจนเป็นสะกอส มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม แบ่ง ได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมเขม – ส่วย และกลุ่มวัฒนธรรมโคราช

สำเร็จ คำโมง (2544: 13) หนังสือดนตรีอีสานได้กล่าวไว้ว่า ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นดนตรีที่แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเชื่อมั่นและนิสัย ใจคอของชาวบ้าน ดนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึงและครองใจชาวบ้านมากกว่าดนตรีอื่น ๆ เนื้อหาสาระของดนตรีพื้นบ้านมีทั้งความรู้และความบันเทิง ความรู้ที่สำคัญเป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับทางโลกและทางธรรม เป็นการสั่งสอนธรรมให้คนประพฤติในสิ่งดีงาม ดนตรีพื้นบ้านเป็นอาหารหูกอาหารใจที่พิเศษที่สุดถ้าชาวบ้านได้ฟังดนตรีที่ชาวบ้านเข้าใจและซาบซึ้งแล้วชาวบ้านก็จะมีความสุขกาย จิตดีคือมีความสุขใจ และมีส่วนช่วยในทางกายภาพดีด้วย เมื่อชาวบ้านมีสุขภาพดีทั้งกายและใจก็เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของครอบครัวของประเทศสามารถทำมาหาเลี้ยงครอบครัวได้ ด้อยดีมีสุขได้ทั้งประเทศก็จะมั่นคงเจริญรุ่งเรืองส่งผลดีต่อ ๆ กันเป็นลูกโซ่ ฉะนั้นดนตรีพื้นบ้านจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ปราณี วงษ์เทศ (2525: 67-69) กล่าวว่าการศึกษาดนตรีพื้นบ้านด้วยวิธีการทาง Ethnomusicology น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ของดนตรีได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะดนตรีเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งซึ่งด้านประวัติศาสตร์ สังคม จิตวิทยา โครงสร้างทางสังคม ภาษา วรรณกรรม สุนทรีย ศาสตร์ สัญลักษณ์ และศิลปะด้านอื่นๆ การศึกษาดนตรีพื้นบ้านเพียงด้านใดด้านหนึ่งย่อมไม่เพียงพอต่อความเข้าใจสังคมที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นได้ การใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา จะทำให้เข้าใจทั้งในแง่ที่ดนตรีเป็นระบบเสียง และเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ในสังคม การศึกษาจำเป็นต้องใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ปราณี วงษ์เทศ กล่าวเพิ่มเติมว่านอกจากข้อมูลบทเพลงและข้อมูลทางสังคมวัฒนธรรมทุกด้านของหมู่บ้านก็ควรได้รับความสนใจและบันทึกไว้ เพื่อให้ผู้ไม่เคยได้เข้าไปในชุมชนนั้นอ่านแล้วเข้าใจได้และเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ของบทเพลงและบริบททางสังคม โดยศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ผู้คนที่อยู่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อ วิถีชีวิต นิทาน ตำนานท้องถิ่น ซึ่งก็คือการศึกษาในด้านชาติพันธุ์ (Ethnography) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานที่ช่วยในการทำความเข้าใจ และวิเคราะห์ดนตรีหรือเพลงของชุมชนนั้นหรืออาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของนักมานุษยวิทยา ก็คือ การเข้าไปดูในหมู่บ้านว่าเขาอยู่กันอย่างไรนั่นเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของปัญญา รุ่งเรือง (2544: 2) ที่ว่าการศึกษาดนตรีมนุษย์ต้องทำความเข้าใจทั้งมนุษย์ และวัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มนั้น ทั้งยังเสนอแนะว่ามานุษยวิทยาควรถูกศึกษาของการสร้างดนตรี การใช้ดนตรีในสังคม ความสัมพันธ์ของดนตรีกับศาสตร์และศิลปะอื่นๆ ในสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของดนตรีอีกด้วย ปัญญา รุ่งเรือง (ม.ป.ป.: 8-9) ได้จัดทำเอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ดนตรีไทย โดยตอนหนึ่งได้กล่าวถึงดนตรีพื้นเมืองว่า ดนตรีพื้นเมืองหมายถึงดนตรีของผู้คน ในอาณาบริเวณใด บริเวณหนึ่งในวงกว้างไม่มีเส้นพรมแดนกำหนดและดนตรีชนิดเช่นนั้นเป็นที่เข้าใจ ซาบซึ้ง หมายรู้ และรู้ความหมายซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีระหว่างผู้คนในวัฒนธรรมนั้นๆ บุคคลอื่นนอกวัฒนธรรม แม้จะสามารถซาบซึ้งกับดนตรีนั้นได้แต่ก็ในระดับจำกัด ตัวอย่างเช่น ดนตรีพื้นเมืองล้านนา เวลาที่ชาวล้านนาเป่าปี่ ตีตุง ซอ แม้แต่สวด และแหล่เทศน์ ชาวล้านนาด้วยกันเองเท่านั้นที่จะซาบซึ้งถึงที่สุดโดยไม่ต้องมีการแปลความ ตีความหรือขยายความแต่ประการใด แต่ถ้าคนนอกวัฒนธรรมไปฟังก็ต้องการคำอธิบายอย่างมากและถึง แม้จะอธิบายกันอย่างละเอียดพิศดารเพียงใดก็ยังไม่เข้าใจ

ความหมายที่แท้จริงอยู่ที่ คือยังเข้าไปไม่ถึงความหมายแท้จริงภายในชนิดไม่ต้องอธิบาย และถ้าคน ล้าหนาไปฟังหมอลำหมอลำแคนของชาวอีสานเข้า แม้อ้อยคำบางคำใกล้เคียงกันก็ยังคงต้องการคำอธิบาย อยู่ดี แต่ถ้ายังเป็นคนต่างวัฒนธรรมกันมากๆ เช่น ให้ชาว อีสานและชาวล้านนาไปดูโนรา หรือฟัง เพลงบอกของชาวทักษิณก็ยังคงแปลความกันมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากดนตรีจะแตกต่างกันมาก แล้ว ก็ยังมีตัวแปลทางภาษาอีกด้วย และถึงจะอธิบายกันเท่าไรและยังไม่เข้าถึงความหมายภายใน อยู่ดี ดนตรีพื้นเมืองเดียวกันก็เชื่อว่าจะเป็นแบบเดียวกันในเสียทั้งเมือง ดนตรีพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่น ยังมีความแตกต่างกันในรายละเอียดแล้วแต่ความนิยม การถ่ายทอดและการแสดงออกของผู้คนใน ท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ดนตรีพื้นเมืองอีสานใต้ กันตรึมที่บ้านดงมันในจังหวัดสุรินทร์ ก็ต่างไปจากบ้านโคกตาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ วงสะล้อ -ซิง-ปี ซึ่งเป็นดนตรีพื้นเมืองล้านนา ที่บ้านแม่สันป่าขาม จังหวัดลำพูน ก็แตกต่างไปจากที่แมริมจังหวัดเชียงใหม่ ในกรณีเช่นนี้คำว่า “ดนตรีพื้นบ้าน” ก็น่าจะนำมาใช้เรียก ดนตรีประจำท้องถิ่นได้ในทำนองเดียวกัน

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข (2541: 8) ได้ศึกษารวบรวมเรื่องการสร้างหลัก กฎานข้อมูลทางดนตรี และศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยกล่าวถึงลักษณะของดนตรีพื้นบ้านสรุปเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. ดนตรีพื้นบ้านคือ เสียงดนตรีที่ถ่ายทอดกันมาโดยการจดจำและโดยวาจา เรียนรู้ผ่าน การฟังมากกว่าการอ่าน เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดมาจากปากต่อปาก ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. ดนตรีพื้นบ้านเป็นสมบัติของกลุ่มชนชาวบ้าน ผู้คนในสังคมพื้นบ้านมีส่วนร่วมในการ สร้างบทเพลง ชาวบ้านร่วมกันขับร้องร่วมกันเล่นดนตรี หรืออย่างน้อยเคยฟังและรู้จักเนื้อเพลงรู้จัก ทำนองมาแต่อดีต ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้ให้กำเนิดโดยชัดเจน
3. ดนตรีพื้นบ้านไม่มีคำร้องและทำนองตายตัว เนื้อร้องหรือบทเพลงอาจขยายออกไปได้ เรื่อยๆ หรือถูกตัดทอนให้สั้นลงก็ได้ตามใจผู้เล่นดนตรี ก็อาจพลิกแพลงท่วงทำนองให้แปลกออกไป ได้หลายทาง โดยไม่มีตัวโน้ตเพลงได้กำกับ ต่อเมื่อภายหลังจึงได้พัฒนามาสู่ยุคแห่งการกำหนด ตัวโน้ตและจดบันทึกเนื้อร้องไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
4. ดนตรีพื้นบ้านมีความเรียบง่าย ทั้งในแง่ของการแสดงออก การขับร้องท่วงทำนองและ การใช้ถ้อยคำ เช่น ไม่ต้องใช้อุปกรณ์มาก ใช้สำนวนภาษาต่างๆ คำคำ ซ้ำวรรค มีทำนองหลัก ทำนองเดียว ร้องหรือเล่นดนตรีเข้าไปเข้ามาหลายๆ เที้ยว
5. ผู้เล่นดนตรี หรือผู้ขับร้องในบทเพลงพื้นบ้าน อาจจะเป็นเพียงผู้สมัครเล่นสามารถร้อง หรือเล่นในยามว่างและในโอกาสพิเศษ เช่น ในเทศกาลต่างๆ ที่มีผู้คนมาพบปะชุมนุมกันประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ มิได้ยึดถือเป็นอาชีพ และอาจเป็นอีกประเภทหนึ่งคือผู้ที่มีความสามารถสูง จนได้รับการยกย่องว่าเป็นศิลปิน ซึ่งสามารถร้องหรือเล่นดนตรีเป็นอาชีพได้ ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 19-21) ได้เขียนบทความเรื่อง “ระบบการศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน : ขบวนการขัดเกลาทางสังคม” ในวารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม โดยให้ความเห็นว่า สื่อเพลง คือ เพลงพื้นบ้าน มีหน้าที่ทางสังคมต่อชุมชนที่เป็นเจ้าของเพลง เช่น สะท้อนความเชื่อทางศาสนา และเป็นเครื่องมือ

สื่อสารความคิดของชุมชน เป็นต้น การศึกษาเรื่องเพลงพื้นบ้านมีความจำเป็นจะต้องศึกษาเรื่องมานุษยวิทยาด้วย นอกจากนี้ ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์(2529: 9 – 10) ได้กล่าวถึงการศึกษาดนตรีพื้นบ้านไว้ว่า เพลงพื้นบ้านเป็นการรวมศิลปะสองสาขาเข้าด้วยกันคือภาษากับดนตรี การศึกษาเพลงพื้นบ้านจึงควรศึกษานับพื้นฐานทางมานุษยวิทยา เรียกว่า “มานุษยดุริยางควิทยา” (Ethnomusicology) โดยศึกษาองค์ประกอบของดนตรีซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นวัฒนธรรมของมนุษย์และองค์ประกอบของดนตรี ได้แก่ ทำนอง ลีลา จังหวะ เสียง และพื้นผิว

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญและมีความผูกพันกับคนไทยมาอย่างช้านาน จนวัฒนธรรมกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทยอย่างแยกกันไม่ออก ซึ่งวิถีของการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมแบบนี้ ควรได้รับการอนุรักษ์ ส่งเสริม ให้อยู่คู่กันกับสังคมไทยต่อไป ดังที่ กาญจนานันท์ (2540: 175-178) ได้กล่าวไว้ในแนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมไว้ในเอกสารคำสอนวิชาพื้นฐานมานุษยดุริยางควิทยาภาควิชาวัฒนธรรม โดยสรุปว่าแนวทางอนุรักษ์วัฒนธรรมมีหลายวิธีการตามรูปแบบของการอนุรักษ์ให้คงไว้ตามรูปเดิม การให้ค่านิยมสูงเพื่อการคงไว้ในข้อนี้มีหลายแนวคิด ดังจะแยกให้เห็นได้ดังนี้

1. อนุรักษ์ทางการศึกษา
2. อนุรักษ์ทางธรรมชาติวิทยา
3. อนุรักษ์ทางสังคมวิทยา
4. อนุรักษ์ทางศิลปะวิทยา
5. และอนุรักษ์ทางด้านอื่น ๆ

แนวอนุรักษ์จะขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่จะทำให้มีข้อจำกัด ได้แก่ เวลา ผลกระทบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อิทธิพลทางต่างประเทศ อย่างไรก็ตามแนวอนุรักษ์วัฒนธรรมน่าจะขึ้นอยู่กับกลุ่มคนในสังคม ที่จะร่วมมือกันกระทำในความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อ วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย อะไรที่ดีก็ยังคงอยู่ อะไรที่ไม่ดีก็จะเสื่อมสูญไปในที่สุด การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมเป็นแนวนโยบายหลักของชาติ การคงอยู่ของวัฒนธรรมดำรงความเป็นชาติ และการคงอยู่ของชาติต้องมีวัฒนธรรมควบคู่กันไป แนวการส่งเสริมแบ่งออกเป็น 2 ทางคือ

1. ทางตรง ได้แก่
  - 1.1 จัดให้มีการศึกษาในระบบด้านวัฒนธรรม
  - 1.2 สืบทอดแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิม
  - 1.3 วิเคราะห์วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ
  - 1.4 จัดให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ
  - 1.5 ส่งเสริมบุคลากรทางวัฒนธรรมให้มีกินมีใช้
  - 1.6 จัดเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. ทางอ้อมได้แก่

- 2.1 จัดให้มีการศึกษานอกระบบทางด้านวัฒนธรรม
- 2.2 ส่งเสริมให้แหล่งทางวัฒนธรรมเป็นที่รู้จัก
- 2.3 ให้ทุนการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม
- 2.4 จัดหาแหล่งชุมชน โรงเรียน ฯลฯ เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรม
- 2.5 หาอาชีพให้บุคลากรทางวัฒนธรรม
- 2.6 หาทุนในการเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

สำนักการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534: 101) ได้จักสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท ได้กล่าวไว้ว่า

ชาวบ้านเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นคนในสามารถเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนตนเองได้ดีที่สุด โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นนักฟื้นฟูประยุคต์และประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรม ที่อาจเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ จำ พ่อจารย์ หมอธรรม อาจารย์หมอลำ ศิลปินพื้นบ้าน ช่างพื้นบ้าน ที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมเดิมอย่างลึกซึ้งและ รู้ถึงวัฒนธรรมภายนอกที่จะเข้ามากระทบเป็นอย่างดี จะต้องใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับถ่ายทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในชุมชนและใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนต่อไป

พระในฐานะที่เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรม ท่านก็อาจให้ความสำคัญกับการค้นหาคุณค่าทำอาจสามารถนำมาประยุกต์ตีความในสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของท้องถิ่นได้

รัฐควรเคารพในความเชื่อของชาวบ้าน และปลอบใจให้กว้างต่อการพัฒนาตัวเองของชาวบ้านให้ชาวบ้านเป็นพระ เอกในการพัฒนาชุมชนของเขา โดยรัฐสนับสนุนในสิ่งต่างๆ ตามความ จำเป็นที่อยู่นอกเหนืออำนาจการจัดการของชุมชน โดยเฉพาะหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อรัฐอาจให้ชุมชนเป็นผู้ป้องกันและรักษาในเรื่องการรักษาโรค ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการรักษาของชาวบ้าน เช่น ไม่มองพิธีกรรมการรักษาของหมอจำ หมอธรรม เป็นเรื่องเหลวไหล หากมีการสำรวจดูให้ดีอาจพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวนไม่น้อยเป็นหมอจำ หมอธรรม ในเรื่องของการศึกษา รัฐควรให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนในการวางหลักสูตรบางส่วนในระดับท้องถิ่น ที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าที่ฝังามของชุมชนแก่ลูกหลานเขาอย่างสอดคล้องกัน

ปัญญาชนท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภายนอก ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าใจในวัฒนธรรมภายใน เป็นบุคคลที่มีสองวัฒนธรรมในตัวเองก็สามารถมีบทบาทสำคัญในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ๆ ออกมาเพื่อช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์วิทยาลัยครู มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่างๆ ควรศึกษาในเรื่องของวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างลึกซึ้ง ถึงขั้นที่จะสามารถนำเอามาประสมประสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านได้

นักพัฒนา รวมทั้งผู้ที่มีหน้าที่ที่ต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้าน ต้องฝึกฝนตนเองให้ เกิดญาณวิเศษที่ไวพอ ผู้ที่มีอยู่แล้วก็ฝึกให้คมและกล้าแข็งยิ่งขึ้น ในการที่จะจัดเอาคำอธิบายหรือ ความหมายใหม่ที่ปราชญ์ชาวบ้านที่ท่านทำงานอยู่ด้วย แสดงออกมาว่าด้วยคำพูดหรือการปฏิบัติ บัดนี้ นำมาพัฒนาต่อโดยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านท่านนั้นและท่านอื่น ๆ

ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ (2537: 1) ได้กล่าวว่ว่าวัฒนธรรมที่แสดงออกทางด้านความคิด อารมณ์ และความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันนั้น ทำให้บทบาทของดนตรีในแต่ละชนเผ่า ถูก นำมาใช้ในสังคมที่ต่างกัน เช่น บ้างใช้ดนตรีเพื่อการบันเทิง บ้างก็ใช้ดนตรีในการรักษาผู้ป่วยทั้งใน ชุมชนและนอกชุมชน ดังนั้นดนตรีจึงมีผลในเรื่องของจิตใจโดยตรง ลักษณะของดนตรีที่ถ่ายทอด ออกมาจึงขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่ยึดปฏิบัติของแต่ละเขตพื้นที่ ที่อุดมไปด้วยวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น วัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการดนตรีจึงเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยผ่านการคิดสรรค์ และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นสิ่งที่หมู่คณะสร้างขึ้นเพื่อความดีงาม ความกลม กลืนกัน ในชุมชนสู่การพัฒนาขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันให้เกิดสุข และเหล่าบรรดานักวัฒนธรรม ทั้งหลายมักกล่าวตรงกันว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ในสังคมสร้างขึ้นเป็นแบบแผนเพื่อการดำรงชีวิต ล้วนเป็นวัฒนธรรมของสังคมทั้งสิ้น เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นลักษณะเฉพาะที่ แตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่น ในแง่มุมของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดหรือกลุ่มชนใดก็ตาม ใน เรื่องราวการสื่อความหมาย ย่อมไม่เป็นเรื่องยากมากมาย ย่อมทำให้สามารถสื่อสารและเข้าใจได้ โดยไม่ยาก ในการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีนั้น ดนตรีได้ถูกนำมาศึกษาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และ ประยุกต์ใช้อันเกิดจากผลของความรู้ และการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของชนกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรม ยังช่วยส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจ ของชนในกลุ่มวัฒนธรรมนั้นๆ เกิดความเข้าใจการยอมรับ ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน อันส่งผลไปสู่การเข้าใจถึงคุณค่าความหมาย เกิดกระบวนการยอมรับ มีการสืบ ทอดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับ ปัญญา รุ่งเรือง(2542: 116) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาดนตรีในภูมิภาคต่าง ๆ จึงมิได้มีความหมายเพียงแค่นดนตรีของวัฒนธรรม ประจำชาตินั้นๆ เป็นหลัก อย่างเช่น จีน แยก เขมร แต่ยังหมายรวมถึงดนตรีและวัฒนธรรมของ บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นไม่จำเป็นการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีเฉพาะ กลุ่ม หรือการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมในเมืองก็ตาม ในแง่ของการศึกษาถือว่ามีสำคัญเท่า เทียมกันและการศึกษาดนตรีภูมิภาคก็ได้มุ่งเน้นเฉพาะดนตรีที่เป็นแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังคงให้ ความสนใจต่อดนตรีที่ผสมผสานไว้ซึ่งวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มอันก่อให้เกิดเป็นดนตรีและ บทเพลงที่ถ่ายทอดออกมาปรากฏในความสัมพันธ์ของชีวิต ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาที่จะต้องศึกษา บันทึก รวบรวม และทำความเข้าใจด้วยว่ากระแสวัฒนธรรมทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ไปตลอดเวลานั้น ย่อมทำให้มีผลให้ดนตรีและศิลปะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

สุพัตรา สุภาพ (2540: 34-38) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็น มรดกทางสังคม มีความหมายครอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี วิทยาการ กฎหมาย ศิลธรรม และทุกอย่างที่ได้คิดและกระทำ ในฐานะที่เป็นสมาชิก ของสังคม วัฒนธรรมมีทั้งประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมวัตถุและเป็นองค์การ องค์พิธีการ องค์มิติ

ลักษณะของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดไว้เป็นมรดกทางสังคม วิถีชีวิต หรือแบบการดำรงชีวิตและเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ อมรา พงศาพิชญ์ (2531: 75) ได้กล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการ หรือระบบการงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมคือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ ซึ่งก็ได้สอดคล้องกับ บุญยงค์ เกตุเทศ (2536) ที่ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์ว่าด้วยเรื่องการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมิได้เป็นไปด้วยสัญชาตญาณและพฤติกรรมทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยพฤติกรรมที่กระทำสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ แบบแผน ความประพฤติ ตลอดจนคติความคิดความเชื่อค่านิยมต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้มีอยู่เองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เกิดมามีภาษาพูด เครื่องมือ เครื่องใช้ ภาษามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ศาสนา หรือค่านิยมที่แตกต่าง

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ

ปรีชา พิณทอง (2528: 457 – 564) ให้ความสำคัญของหมอลำว่า หมอลำเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเล่าเรื่องต่างๆ หลายๆ เรื่อง หรือผู้ที่ท่องจำเอากลอนมาขับร้องหรือมาเล่า และกล่าวถึงประวัติของหมอลำว่าเริ่มมาจากการเล่านิทาน เป็นเรื่องเกี่ยวกับจารีตประเพณี ศีลธรรม โดยเรียก ลูกหลานมานั่งชุมนุมกัน ตอนแรกนั่งเล่า ตอนหลังเปลี่ยนเป็นยืนเล่า โดยนำเอาวรรณคดี นิทานมาเล่า เช่น การเกิด สังข์สินชัย เป็นต้น ผู้เล่าได้ออกท่าทางประกอบการเล่า ต่อมาได้ใช้สำเนียงเสียงสั้นบ้างยาวบ้าง หรือสูงๆ ต่ำๆ และนำเครื่องดนตรีอีสานมาบรรเลงประกอบ เพื่อความสนุกครึกครื้น สุจิตต์ วงเทศ (2532: 206 – 207) ได้กล่าวถึงประวัติของหมอลำแคนไว้ว่า มีหลักฐานปรากฏประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว จากการค้นพบขวานสำริดของวัฒนธรรมดองซอนในเวียดนามเหนือ เมื่อพิจารณาประเพณี ทำไร่ ลักษณะของคนแล้ว น่าจะเป็นผู้คนตระกูลไทย ลาว ซึ่งเดิมเป็นชาวบ้านในชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุข การเต้นระบำรำฟ้อน เข้าทรง ผีฟ้ารักษาโรคประเพณีรวมกลุ่มกัน ฟ้อน ระบำรำเต้นเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (2533: 218) กล่าวไว้ว่าหมอลำเป็นนักร้องพื้นเมือง เขาร้องเป็นกลอนพื้นบ้าน ทำนองของการร้องมีอยู่สองสามแบบ ความไพเราะของหมอลำไม่ได้อยู่ที่ทำนองเพลง กลอนลำแต่งขึ้นด้วยความประณีตบรรจง หมอลำจะต้องท่องกลอนลำให้ขึ้นใจ เวลาลำต้องไม่ติดขัด นอกจากนั้นหมอลำต้องเสียงดี มีเสียงดังสดใส ฟังชัดแจน และต้องเสียงไม่ตกเวลาลำนาน ๆ

แก้วตา คำวัฒน์ (2531: 12 – 16) ได้ศึกษาเรื่อง หมอลำเพลิน ได้ค้นพบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหมอลำ แคนอย่างเดียว แต่ต่อมาเมื่อหมอลำได้รับการพัฒนาวิวัฒนาการแตกสาขาย่อยออกไป จนเกิดการแสดงหมอลำแบบใหม่ ๆ ขึ้น เช่น ลำห่ม ลำเพลิน ฯลฯ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลำห่ม ลำเพลิน มีเครื่องดนตรีสากลเข้ามาบรรเลงประกอบเพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีการนำพิณ กลองซุด ออร์แกน กีตาร์ไฟฟ้า และ เบสไฟฟ้า มาบรรเลงร่วมกันกับวงหมอลำเป็นต้น อย่างไรก็ตามเครื่องดนตรีที่เป็นหัวใจสำคัญที่ใช้ในการประกอบการแสดงหมอลำก็คือแคน ผู้ที่มีความชำนาญในการเป่าแคนเรียกว่าหมอแคน ผู้ที่มีความชำนาญในการลำเรียกว่าหมอลำ ผู้ที่มีความสามารถทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งคู่กัน มาตลอดจนติดปากของชาวอีสานเหมือนกับคำวานักร้องนักดนตรี ของภาคกลาง แคนเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวอีสานเห็นว่ามีเสียงไพเราะลึกซึ้งยิ่งนัก เป็นเครื่องดนตรีกล่อมแห่งที่ราบสูงมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวอีสานมีความซาบซึ้ง เคลิบเคลิ้มหลงใหลในเสียงแคนเป็นชีวิตจิตใจ

ศิริวรรณ วิทยามาลา (2532: 61 – 62) ได้ศึกษาเรื่องหมอลำผีฟ้าในการศึกษาค้นคว้าพบว่าประเภทของหมอลำนั้นเนื่องจากหมอลำเป็นการละเล่นที่นิยมกันแพร่หลาย วิวัฒนาการวิธีแสดงวิธีการขับร้องขึ้นไปตามลำดับ จนในปัจจุบันจากการศึกษาสามารถแบ่งประเภทของหมอลำออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ลำกลอน ได้แก่ การลำโดยทั่วไป เน้นการประชันกลอนโต้ตอบกันเป็นหลัก
2. ลำโจทย์ ลำแก้ เป็นการลำแบบถามตอบ
3. ลำเกี่ยว เป็นการลำกลอนแบบเกี่ยวพาราสักัน
4. ลำชิงชู้ คือการลำชิงรักหักสวาทกันระหว่างชายสองหญิงหนึ่ง
5. ลำพื้น เป็นการเล่าเรื่องนิทาน
6. ลำห่ม เป็นการลำเล่านิทานแสดงเรื่องราวมีผู้แสดงประกอบ
7. ลำเพลิน เป็นการลำคล้ายลำห่มแต่ฝ่ายหญิงนั่งกระโปงสั้น
8. ลำผีฟ้า หรือลำส่อง ลำทรง เป็นการลำเพื่อรักษาคนป่วย
9. ลำโต้วาที เป็นเหมือนกลอนลำเน้นหน้าที่ที่พึงปฏิบัติของสามีภรรยา
10. ลำภูไท มาจากชาวภูไทใช้แคนเป่าประกอบการลำ ลีลาทำนองอ่อนหวาน

ไพรัตน์ พลเยี่ยม (2532: 11 – 12) ได้ศึกษาเรื่องหมอลำกลอน จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้พบว่าหมอลำตามความเข้าใจของชาวอีสานนั้น โดยทั่วไปแล้วมีความหมาย 2 ประการคือ

1. หมอลำ หมายถึง การขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสานประกอบเสียงเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่าแคน
2. หมอลำ หมายถึง ผู้มีความชำนาญในการขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสาน ประกอบเสียงเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่าแคน หากพิจารณาความหมายของหมอลำตามนัยแห่งภาษาถิ่นอีสาน แยกศัพท์ได้ดังนี้

2.1 คำว่า “หอม”

2.1.1 หอม หมายถึง เพื่อน คนสนิทธรรมดา ส่วนมากมี อายุเท่ากัน ถ้าอายุมากน้อยกว่ากันไม่นิยมเรียกหอม

2.1.2 หอม หมายถึง ผู้เล่น ผู้แสดง เช่น หอมลำ หอมแคน

2.1.3 หอม หมายถึง ผู้ชำนาญในเรื่องนั้น ๆ เช่น หอมผี หอมมอ(หอมดู) หอมมนต์ (หอมทำน้ำมนต์) หอมตำแย หอมยา หอมส่อง หอมทรงเจ้าเข้าผีทายอนาคต

2.2 คำว่า “ลำ” หมายถึง การลำอย่างเดียวเหมือนร้องเพลงหรือการขับเสภา แต่ทางประเทศลาวตอนเหนือ เขาเรียกการร้องประเภทนี้ว่า “ขับ” เช่น ขับหลวงพระบาง

นัฏจिरา ธิมาทา (2542: 5-6) ได้ศึกษาเรื่องหอมลำซึ่ง โดยในตอนหนึ่ง ของการค้นคว้า พบว่าหอมลำได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเป็นยุคใด สมัยใด เพราะไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้มีการสันนิษฐานไว้ 3 ประการคือ

1. หอมลำเกิดจากความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าสิ่งเหล่านี้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ บนศาลใหม่มนุษย์เจ็บป่วยได้ มนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมรักษาคนป่วยตามวิธีการของหอมผี คือการลำผีฟ้า ลำส่อง ลำทรง ต่อมาได้พัฒนาเป็นลำพื้น และ ลำกลอน ตามลำดับ

2. หอมลำเกิดจากธรรมเนียมการอ่านหนังสือผูก หนังสือผูกคือ วรรณกรรมพื้นบ้านที่จารลงในใบลาน เรื่องราวที่บันทึกอาจ เป็นชาดก หรือนิทานพื้นบ้าน เป็นต้นว่าเรื่องการกระเทย สังข์สินชัย ผู้อ่านหนังสือต้องสามารถอ่านได้อย่างแตกฉาน จนสามารถจำเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างขึ้นใจ แล้วจึงนำมาเล่าสู่ผู้ฟัง ผู้ที่สามารถเล่าเรื่องราวในหนังสือนั้นเรียกว่า “หอมลำ” หรือ “คนลำ” ดังนั้นคำว่า “หอมลำ” น่าจะเกิดจากหอมลำในวรรณกรรมหนังสือผูกดังกล่าว

3. หอมลำเกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่นการลงช่วยเข็นฝ้าย การลงแขกเกี่ยวข้าว และการมีส่วนร่วมในงานนักขัตฤกษ์ต่างๆ โดยที่หนุ่มสาวได้มีโอกาสสนทนากันโดยโวหารที่ไพเราะ และมีความลึกซึ้ง เรียกว่า พุดพญา หรือ จำพญา ต่อมาได้เอาพญาไปขับลำนำโต้ตอบกันเกิดเป็น ลำพญา และลำกลอน ซึ่งพญานี้เป็นลักษณะของการลำ ผู้ลำจะนั่งลำ ไม่ยืน เหมือนหอมลำประเภทอื่น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยเรื่อง การศึก ษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์หมอลำราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร ครอบครัว ผู้เกี่ยวข้องในการสร้ างผลงาน ศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านหมอลำ ลูกศิษย์ ตลอดจนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการแสดง การถ่ายทอดค วามรู้ให้แก่ลูกศิษย์ การเป็นวิทยากร การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้มา ศึกษา จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์เรียบเรียง ข้อมูล นำเสนอรายงานผลการวิจัย แบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยกำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

1.1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ

1.2 ศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1.2.1 สัมภาษณ์หมอลำราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วย

ตนเอง

1.2.2 สัมภาษณ์ครอบครัวของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

1.2.3 สัมภาษณ์ศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านหมอลำ

1.2.4 รับฟังการบรรยาย การสาธิต และการแสดงจากหมอลำราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร

ตลอดจนลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดการร้องหมอลำ จากหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.3.1 กระดาษจดบันทึก

1.3.2 กล้องถ่ายรูป

1.3.3 เครื่องบันทึกเสียง

1.3.4 การสัมภาษณ์

1.3.5 การสังเกต

2. ชั้นศึกษาข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาประมวลความและนำจัดเรียบเรียงตามขั้นตอนแล้วนำมาเขียนงานวิจัยแบบพรรณ นาววิเคราะห์ ดังนี้ ชาติภูมิ การศึกษา สภาพครอบครัว แรงจูงใจในอาชีพ ศิลปินหมอลำ การถ่ายทอด ประกาศเกียรติคุณที่ได้รับและผลงานด้านการประพันธ์กลอนลำ

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 เรียบเรียงประวัติและผลงาน ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

3.1.1 ชาติภูมิ

3.1.2 การศึกษา

3.1.3 สภาพครอบครัว

3.1.4 แรงจูงใจในอาชีพศิลปินหมอลำ

3.1.5 ด้านการถ่ายทอด

3.1.6 ผลงานที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ

3.1.7 ด้านการประพันธ์กลอนลำ

3.2 ศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน”

3.2.1 การหายใจ

3.2.2 การเปล่งเสียง

3.2.3 การฝึกทำนองและจังหวะ

3.3 ศึกษาวิธีการแสดง “หมอลำกลอน” ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

3.3.1 ขนบธรรมเนียมในการแสดง

3.3.2 การแต่งกาย

3.3.3 ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

3.3.4 เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง

3.4 วิเคราะห์กลอนลำของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร โดยผู้วิจัยได้เลือกทำนองกลอนลำที่เป็นต้นแบบของทำนองกลอนลำอื่นๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ทำนอง คือ ทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว ทำนองลำเตี้ย อย่างละ 1 กลอนลำ ดังนี้

3.4.1 ทำนองทางสั้น เลือกใช้ กลอนไหว้ครูและเดินดง ซึ่งเป็นกลอนลำทางสั้นที่มีความโดดเด่น เนื้อหาเป็นการไหว้ครูก่อนจะมีการแสดง

3.4.2 ทำนองทางยาว เลือกใช้กลอนล่องโขง ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือलयใหญ่ ตามถนัดของเสียงผู้ลำ

3.4.3 ทำนองลำเตี้ย เลือกใช้กลอนลำอำลาพาทจาก ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือล่ายใหญ่ ตามถนัดของเสียงผู้ลำ

4. ชั้นสรุปผลการวิจัย

- 4.1 สรุปผลการวิจัยการศึกษา
- 4.2 นำเสนอผลงานการวิจัยแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์
- 4.3 ข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลและหาข้อมูล โดยทำการศึกษาตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร วิธีการร้องหมอลำกลอน ดนตรีประกอบการแสดง เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง และการวิเคราะห์กลอนลำ ซึ่งเป็นการขับร้องหมอลำประเภทลำกลอนเพื่อเป็นแบบอย่างก่อให้เกิดความรู้อันจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มีคุณค่า ควรยิ่งแก่การหวงแหนตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า แก่คนรุ่นหลังและผู้สนใจต่อไป โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ศึกษาประวัติ และผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ดังนี้
  - 1.1 ชาตภูมิ
  - 1.2 การศึกษา
  - 1.3 สภาพครอบครัว
  - 1.4 แรงจูงใจในอาชีพศิลปินหมอลำ
  - 1.5 ด้านการถ่ายทอด
  - 1.6 ผลงานที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ
  - 1.7 ด้านการประพันธ์กลอนลำ
2. ศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน”
  - 2.1 การหายใจ
  - 2.2 การเปล่งเสียง
  - 2.3 การฝึกทำนองและจังหวะ
3. ศึกษาวิธีการแสดง “หมอลำกลอน” ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
  - 3.1 ขนบธรรมเนียมในการแสดง
  - 3.2 การแต่งกาย
  - 3.3 ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง
  - 3.4 เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง
4. วิเคราะห์ กลอนลำของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร โดยผู้วิจัยได้เลือกทำนองกลอนลำที่เป็นต้นแบบของทำนองกลอนลำอื่นๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ทำนอง คือ ทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว ทำนองลำเตี้ย อย่างละ 1 กลอนลำ และวิเคราะห์เนื้อหาบทกลอนลำตามลำดับหัวข้อดังนี้

- 4.1 เนื้อหาของกลอนลำ
- 4.2 ภาษาและการใช้ถ้อยคำ
- 4.3 รูปแบบการประพันธ์
- 4.3 การแบ่งวรรคตอน
- 4.5 โครงสร้างทำนองกลอนลำ

4.5.1 ทำนองทางสั้น เลือกใช้กลอนไหว้ครูและเดินดง ซึ่งเป็นกลอนลำทางสั้นที่มีความโดดเด่น เนื้อหาเป็นการไหว้ครูก่อนจะมีการแสดง

4.5.2 ทำนองทางยาว เลือกใช้กลอน นล่องโขง ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือलयใหญ่ตามถนัดของเสียงผู้ลำ

4.5.3 ทำนองลำเตี้ย เลือกใช้กลอนลำอำลาพาจาก ซึ่งใช้แคนलयน้อยหรือलयใหญ่ ตามถนัดของเสียงผู้ลำ

1. ชีวิตประวัติของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

จากการศึกษา ชีวิตประวัติของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ศิลปินหมอลำ ผู้วิจัยจะขอเสนอเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลที่ได้ทั้งหมดได้จากการสัมภาษณ์โดยตรงจากราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ลูกศิษย์ ครอบครัว จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงอิทธิพลสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอเป็นรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ด้านครอบครัว

ชื่อ-นามสกุลเดิม นางราตรีสวัสดิ์ อุณหะยา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ชื่อฉายาศิลปิน “หมอลำราตรีศรีวิไล” หรือในกลุ่มลูกศิษย์ศิลปินหมอลำนิยมข นานนามกันว่าแม่ครูราตรีศรีวิไล เกิดเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2495 ที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม บิดาชื่อ นายเสริม นาค่วยทราย มารดาชื่อ นางหมูน นาค่วยทราย อาชีพศิลปินหมอลำกลอนแ ละนักแต่งกลอนลำ มีพี่น้อง 7 คนตามลำดับ ดังนี้

1. นายสุนทร ชัยรุ่งเรือง อาชีพศิลปินหมอลำกลอน และนักประพันธ์กลอนลำ
2. นางมณีรัตน์ แก้วเสด็จ อาชีพศิลปินหมอลำกลอน
3. นางราตรีศรีวิไล อาชีพศิลปิน หมอลำกลอน ลำกลอนประยุกต์ ลำหมู่ และนักประพันธ์กลอนลำ
4. นางพัชรี แก้วเสด็จ อาชีพศิลปินหมอลำกลอน
5. นายเชิดชัย ชัยรัตน์โชติ อาชีพรับราชการและธุรกิจส่วนตัว
6. นางสาวปรีดา แก้วเสด็จ อาชีพศิลปินหมอลำกลอน
7. นางนิภาพร แก้วเสด็จ อาชีพรับราชการและธุรกิจส่วนตัว

1.2 ภูมิลำเนาปัจจุบัน

พักอยู่บ้านเลขที่ 41/60 ซอยหมู่บ้านเสรี ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รหัส 4000 ปัจจุบัน เปิดสำนักงานหมอลำ และศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรมการแสดง พื้นบ้านซึ่งได้รับคัดเลือกจากทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

2. ประวัติการศึกษา

นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนน้ำสวย มิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จากนั้นครอบครัวได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่อำเภอเขียงยืนและ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน อำเภอ เขียงยืน จังหวัด มหาสารคาม ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น จากนั้นได้จบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จบ ปริญญาโท สาขาวิชา เอกหมอลำ จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม ปัจจุบัน กำลังศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาเอกหมอลำ จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม

2.1 การศึกษาสายวิชาชีพ

ปี พ.ศ. 2508 เรียนหมอลำกลอน จากคุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย และพี่สาว จากนั้นก็นำมา ประกอบอาชีพและปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2513 เรียนการประพันธ์กลอนลำจากคุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย และพี่สาว จากนั้นก็นำมาประกอบอาชีพและปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

3. สถานภาพทางครอบครัว

ปี พ.ศ.2517 ได้สมรสกับนายวิจิต บงสิทธิพร ข้าราชการสาธารณสุข มีบุตรด้วยกัน 2 คน คือ

1. นายธนกร บงสิทธิพร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. นางสาวโยธิกาศรีวิไล บงสิทธิพร จบการศึกษาจาก วิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม สาขานดนตรีพื้นบ้าน วิชาเอกหมอลำแคน

ภาพประกอบ 1 นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร และบุตรธิดา

4. แรงจูงใจให้เกิดความรักในอาชีพศิลปินหมอลำ

ครอบครัวนางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีชีวิต คลุกคลีอยู่กับวงการหมอลำมานาน ไม่ว่าจะเป็นด้านกาแสดง และด้านการประพันธ์กลอน ล้ำรวมทั้งการถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งพ่อแม่พี่ชายและพี่สาว เป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต และได้ดำเนินชีวิต ถือว่าเป็นอาชีพที่สุจริตและมีรายได้พอที่จะจุนเจือครอบครัว ให้อยู่อย่างผาสุกได้จึงทำให้เกิดการซึมซับมาตลอด และแรงจูงใจด้วยจิตวิญญาณศิลปิน “ลูกอีสาน” จากการมองภาพรวมทั้งในครอบครัว ของตนเองซึ่งเป็นครอบครัว ศิลปินและมองวงกว้างของสังคมส่วนรวมที่ให้ความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดความมั่นใจว่าต้องยืนหยัดอยู่ในวงการศิลปิน และจรรโลงรักษาให้จงได้ ด้วยความรักความศรัทธาและด้วยบุญบารมีของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมา จึงตัดสินใจให้กำเนิดลูก กฝิ่งจิตสำนึกให้มองเห็นคุณค่าความสำคัญในอาชีพศิลปินที่บ้าน “หมอลำ” มาตลอด

5. ผลงานด้านการถ่ายทอด

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้เริ่มต้นจากการสอนลูกศิษย์ช่วยพ่อแม่ พี่ชายและพี่สาว เมื่อช่วงอายุได้ 15-24 ปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2517 ได้แยกครอบครัวออกมาจากพ่อแม่ มาเป็นครอบครัวของตนเอง จึงได้เปิด สำนักงานหมอลำเพื่อรับงาน แสดงให้ลูกศิษย์และศิลปินทั่วไป พร้อมกับเปิดโรงเรียนสอนศิลปินที่บ้านที่บ้านตนเอง โดยรับลูกศิษย์เข้ามาเรียน นประจำและอยู่ในความดูแลทั้งหมด และเมื่อปี พ.ศ. 2547 ได้รับคัดเลือกจากทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนครูภูมิปัญญาไทย สาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) อยู่บ้านเลขที่ 41/60 ซอยหมู่บ้านเสรี ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รหัส 4000

การเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 6 สาขา เช่น

1. สาขาด้านการแสดงหมอลำกลอน
2. ลำกลอนประยุกต์
3. หมอแคน
4. ดนตรีประกอบหมอลำประยุกต์
5. หางเครื่อง
6. การประพันธ์กลอนลำ

เนื่องจากการเปิดเป็นสำนักงานหมอลำมานาน จึงเป็นที่รู้จักของผู้คนมาก เจ้าภาพที่มาว่าจ้างไปแสดงรวมทั้งเยาวชนและคนทั่วไปก็เข้ามาเรียนหมอลำ หมอแคนมากขึ้นตามลำดับ ตลอดจนคณะครูอาจารย์นักค้นคว้าวิจัย ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มาศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมการ แสดงพื้นบ้านอีสานอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดหน้าที่เพื่อดูแลงานแต่ละแผนก เช่นแผนกต้อนรับเจ้าภาพ แผนกต้อนรับผู้มาสัมภาษณ์ศึกษาหาข้อมูล แผนกผู้ช่วยครูสอนหมอลำ หมอแคน ดนตรีประกอบหมอลำ แผนกสอนหางเครื่องและการฟ้อนประกอบลำที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรมกรรมแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ)

สิ่งที่ใส่ใจเป็นพิเศษในการบริหารงานคือ เน้นย้ำการครองตนในสังคม โดยสอนให้ลูกศิษย์ทุกคนมีมนุษยสัมพันธ์และรักษามารยาทอันดีงามต่อผู้มาติดต่องาน และบุคคลทั่วไปรวมทั้งการวางตัวความขยันหมั่นเพียร ความอดทนและความมีระเบียบวินัย รวมถึงด้านความปลอดภัยในชีวิต สอนให้เป็นผู้มีความระมัดระวังตนตลอดเวลา ตลอดจนหลีกเลี่ยงการดื่มของมึนเมา การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความมีสติสัมปชัญญะ โดยเฉพาะเวลาตบแนวที่ต่อหน้าสาธารณชนส่วนมาก ที่สำคัญคือสอนให้รู้จักการเคารพครูบาอาจารย์ (อย่าเป็นคนลืมตัว)

6. ผลงานที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ

ภาพประกอบ 2 รับพระราชทานรางวัล จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

ภาพประกอบ 3 รับรางวัลเข็มเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ภาพประกอบ 4 รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี”

ภาพประกอบ 5 รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามบรมราชกุมาร”

จากความมุ่งมั่นในการศึกษาการเรียนหมอลำ การ ประพันธ์กลอนลำ รวมถึงผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นที่ยอมรับในวงการหมอลำและบุคคลทั่วไป ดังรางวัลและประกาศเกียรติคุณที่ได้รับดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานรางวัล พวงมาลัยดอกไม้มณี สด จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี โดยการแสดงหมอลำในงาน “จัดช่อดอกไม้มณี” ที่หอศิลป์พีระศรี

ปี พ.ศ. 2529 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ การประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทหมอลำกลอน เนื่องในงาน “เทอดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2529 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม การประกวดบทกลอนลำ ประเภทหมอลำกลอนเนื่องในงาน “โครงการสารคามพัฒนา ” ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2530 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น การประกวดบทกลอนลำประเภทลำกลอน เนื่องในงาน “ในโครงการ กสช ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงสาธารณสุข (นายชวน หลีกภัย) การประกวดบทกลอนลำประเภทลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จาก ฯพณฯ ท่านพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ การประกวดบทกลอนลำ ประเภทลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการอีสานเขียว ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากคณะกรรมการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ ” และได้รับเกียรติให้ทำการ แสดงหมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ ร่วมกับคณะคาราวานอีสานไม่กินปลาดิบทั่วภาคอีสาน

ปี พ.ศ. 2533 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยการ ประกวดบทกลอนลำ ประเภทลำกลอน เนื่องในงาน “อนุรักษ์-พิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2533 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น การประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทหมอลำกลอน เนื่องในงาน “เทอดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2534 รับโล่รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นการประกวดบทกลอนลำประเภทหมอลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการรณรงค์ต่อต้านมลพิษแม่น้ำพอง”

ปี พ.ศ. 2534 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่นโดยการคัดเลือกเชิดชูเกียรติให้เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน ” (หมอลำ)

ปี พ.ศ.2535 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม โดยการคัดเลือกเชิดชูเกียรติให้เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมสาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน ” (หมอลำ)

ปี พ.ศ. 2536 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้าน ประเภทหมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ เนื่องในงาน “อนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอีสาน” ที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2537 ได้รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี” โดยการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์” (แต่งกลอนลำ)

ปี พ.ศ. 2542 รับเข็มเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “ครูภูมิปัญญาไทย” (รุ่นที่ 1)

ปี พ.ศ. 2543 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากสำนักงานปราบปรามยาเสพติดจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการปราบปรามยาเสพติด” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2544 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการสภาวัฒนธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น”

ปี พ.ศ. 2546 รับใบประกาศเกียรติคุณจากนายกเทศบาลนครขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งจากเทศบาลนครขอนแก่นให้เป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2546 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จาก ททท. โดยการเขียนบทกลอนลำประเภทหมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ ให้ลูกศิษย์ประกวด เนื่องในงาน “รณรงค์ท่องเที่ยวท้ออีสาน”

ปี พ.ศ. 2547 รับโล่รางวัลเชิดชูเกียรติจาก ฯพณฯ ท่านพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในวาระครบรอบ 40 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ให้ เป็น “สุดยอดศิลปินอีสาน”

ปี พ.ศ. 2547 รับการคัดเลือกให้จัดตั้งเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย สาขาศิลปกรรม การแสดงพื้นบ้าน” (หมอลำ) ประจำจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษา

ปี พ.ศ. 2548 รับพระราชทานปริญญาบัตรจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามบรมราชกุมาร โดยการสำเร็จหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ปี พ.ศ. 2549 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โดยการพิจารณาคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “สมาชิกสมัชชาแห่งชาติ”

ปี พ.ศ. 2550 รับใบประกาศเกียรติคุณจาก สภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยการพิจารณาคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “คณะกรรมการวิชาการวิสามัญรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญ” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2551 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากคณะกรรมการมหาวิทยาลัยจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคประชาชน”

ปี พ.ศ. 2551 ได้รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามบรมราชกุมาร” โดยการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติจาก สำนักงานคณะกรรมการเยาวชนแห่งชาติ ให้ เป็น “ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน สาขาสื่อมวลชน”

ปี พ.ศ. 2552 รับเข็มเชิดชูเกียรติจากนายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) โดยการพิจารณาคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ให้เป็น “ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นดีเด่น”

ผลงานการแสดงเผยแพร่ต่างประเทศ

- ปี พ.ศ.2516 แสดงงานวางแผนครอบครัวที่แขวงสีทันดรประเทศลาว
- ปี พ.ศ.2536 แสดงงานมหกรรมวัฒนธรรมนานาชาติที่ นครหนานหนิง ประเทศจีน
- ปี พ.ศ.2537 แสดงงานสมาคมดนตรีวิทยาแห่งเอเชียแปซิฟิก ประเทศเกาหลี
- ปี พ.ศ.2537 แสดงงานหาทุนสมทบบำรุงศูนย์วัฒนธรรมนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว
- ปี พ.ศ.2538 แสดงและเป็นวิทยากรบรรยาย งานดนตรีวิทยาที่นครโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น
- ปี พ.ศ.2540 แสดงงานมหกรรมดนตรีที่กรุงไทเป ประเทศไต้หวัน
- ปี พ.ศ.2544 แสดงงานประชุมสโมสร รตารีที่กรุงโตเกียว และแสดงงาน ประชุมกลุ่มแม่บ้านญี่ปุ่นสถานเอกอภรรราชทูตไทยที่กรุงโตเกียว งาน อาหารไทยที่เทศบาลกุจิซัง กรุงโตเกียว ประเทศ ญี่ปุ่น
- ปี พ.ศ.2544 แสดงงานมหกรรมวัฒนธรรมนานาชาติ ที่นครหนานหนิง ประเทศจีน
- ปี พ.ศ.2548 แสดงงาน เทิดพระเกียรติ ครบ 108 ปี ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประภาสประเทศสวีเดน ณ ที่เมืองรากุนดา และแสดงในงาน วังศิลาฤกษ์วัดไทยในสวีเดน ชื่อวัดพุทธาราม ที่เมืองฟรีสติการ์ ภาคเหนือของสวีเดน
- ปี พ.ศ.2549 แสดงงานเชิญชวนเลือกตั้ง สว.ที่เมืองเกาสง ประเทศไต้หวัน
- ปี พ.ศ.2552 แสดงงานมหกรรมดนตรีนานาชาติที่เมือง จางเจียเจีย ประเทศจีน
- ปี พ.ศ.2553 แสดงงานหาทุนสมทบสร้างวัดไทย (วัดพุทธรังษี) เมืองเถาเหยียน ประเทศไต้หวัน

ผลงานทางด้านการประพันธ์กลอนลำ

ประพันธ์บทกลอนลำเกี่ยวกับเนื้อหาสาระต่างๆ ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละยุคสมัย และกลอนเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคม เช่นกลอนรณรงค์เผยแพร่ข่าวสารด้านต่างๆ ยกตัวอย่าง กลอนรณรงค์ต่อต้านโรคร้ายไข้เจ็บทั่วไป กลอนเลิกเหล้าเข้าพรรษาบูชาในหลวง รณรงค์เชิญชวน เลือกลงผู้แทนทุกระดับ รณรงค์เผยแพร่ประชาธิปไตย รณรงค์เชิญชวนรักการอ่าน การเรียนรู้หนังสือ เชิญชวนอนุรักษ์ภาษาและวรรณกรรม กลอนอนุรักษ์วัฒนธรรมตลอดจนกลอน รักษาจารีตประเพณีไทย เป็นต้น รวมจำนวนกลอนลำที่ประพันธ์ได้มากกว่า 1000 กลอน (เอกลักษณ์โดดเด่นในการประพันธ์กลอนลำคือเน้นการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน) เมื่อประพันธ์กลอนเสร็จก็มอบให้ลูกศิษย์และหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งตนเอง นำไปแสดงเผยแพร่ต่อสาธารณชน ตามงานองค์กรต่างๆตามความเหมาะสมของแต่ละงาน

กลอนเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(ชนะเลิศการประกวดหมอลำกลอนแห่งประเทศไทยที่ ส.ว.ท. จ. มหาสารคาม ปี 2529)

ประพันธ์โดย ราชตรีศรีวิไล

2 มกราคม 2529

ได้บันทึกเสียงเป็นรูปแบบ ซีดี ถวายแก่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2554

ตอนที่ 1

(ทำนอง ลำทางสั้น)

(กลอนขึ้น)

โอ้ละนอ....

ประเทศชาติ บ้านเมือง รุ่งเรือง ศรีวิไล

ย่อนพระโพธิสมภาร ของล้นเกล้า ล้นกระหม่อม

จอมประมุข ของไทย บารมี เกரியงไกร

ของพี่น้อง ชาวไทย ได้เกิดทุน มานาน

ขอพระองค์ ทรงพระเกษม สำราญ

สืบสถาน แผลมทอง ให้ฟูเฟื่อง เอื่องซุง เจริญ เตื่อ...

โอ้ละนอ...

ขอพระองค์ ทรงพระเจริญเตื่อ...

ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองได้เพราะเรามีในหลวง ท่านทรง เป็นที่รักของชาว

ไทยทุกหมู่เหล่า ขอพระองค์จงเกษมสำราญอยู่คู่คนไทยตลอดไป

(กลอนลำบทที่ 1)

นับแต่เหนือหัวเจ้าภูมิพลมหาราช

พระองค์ทรงอยู่ยังเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

นับตั้งแต่ทรงมีในหลวงครองแผ่นดิน

(กลอนลำบทที่ 2)

โดยสมบุรณ์ตลอดสิ้นพระองค์กล่าวคำขาน

ทรงมีพระบรมราชองค์การแต่วันปฐมต้น

ท่านทรงมีพระบรมราชโองการตั้งแต่แรกว่า

(กลอนลำบทที่ 3)

เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม
 เพื่อกล่าวคำงามๆ แต่เพียงพอย่อ
 กล่าวแต่พอสั้นๆ มีความหมายยิ่งใหญ่
 แสดงถึงพระราชหฤทัย
 ว่าเพื่ินจจดจ่อแล้วสิครองบ้านเทียงธรรม
 จะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประชาชนของพระองค์ท่านให้มีความสุข

(กลอนลำบทที่ 4)

เพื่อประโยชน์ทุกก้าทั่วราชอาณาจักร
 ทศพิธราชธรรม

สืบประการท่านพระองค์ทรงไว้
 ทรงดำเนินมาได้สดใสงามคล่อง
 แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
 จังเจริญก้าวหน้ามีหล้าต่ำถอย

เพื่อประโยชน์ทุกภูมิภาคของประเทศไทย พระองค์ทรงใช้ หลัก
 ทศพิธราชธรรมเพื่อปกครองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองเทียบเทียมนานาประเทศ

(กลอนลำบทที่ 5)

หลายพรรษาบ่หนอยแต่สืบต่อภารกิจ
 ส่วนพระวรกาย
 พระองค์ทรงอุทิศต่อประชาทั้งค้าย
 ทรงระงับเหตุร้ายให้เป็นดีได้คล่อง
 ห่วงนาราชฎูร
 คือพ่อห่วงลูกเต้าย่านเฮานั้นบ่ได้กิน

นานมาแล้วที่พระองค์ทรงงานอย่างไม่หยุดหย่อน ท่านทรงอุทิศเวลาต่อประชาชนให้อยู่ดีกินดี

(กลอนลำบทที่ 6)

ເຫມີດທຸກຢ່າງຕອດສິ້ນເຮົາວ່າຄຣອບຈັກຣາວ
 ท่านพระองค์ทรงเป็น
 จุดศูนย์รวมจิตใจเผ่าไทยทั้งค้าย
 เป็นศูนย์รวมใจให้ประชาไทยทุกที่
 ก่อให้เกิดสามัคคี
 ของชาวไทยถ้วนหน้าควรให้ยึดเอา

ทุกสิ่งทีพุดมาทั้งหมดครอบคลุมทุกอย่าง พระองค์ทรงเป็นจุดศูนย์รวมใจ ของคนไทยทั่วประเทศ ทำ
 ให้ประชาชนรักใคร่สามัคคีกัน

(กลอนลำบทที่ 7)

ทางการเมืองพระองค์เจ้าทรงช้อยสนพระทัย

ทรงเป็นนักปกครอง

ระบอบประชาธิปไตยให้ประชาไทยใช้

ด้านสังคมพระองค์ได้อุปถัมภ์คำช้อย

ให้คนไทยใหญ่ไม่น้อยหน้าส่วนกัน

ส่วนทางด้านการเมืองพระองค์ทรงสนพระทัย ทรงเป็นนักปกครองระบอบประชาธิปไตย ด้านสังคม
พระองค์ท่านสอนให้คนไทยเรารักกัน

(กลอนลำบทที่ 8)

ด้านทหารหาญนั้นกะทรงเอาพระทัยใส่

สมกับว่าพระองค์

ทรงเป็นจอมทัพไทยหาผู้ใดล้าเกินหน้ามี

ด้านทหารท่านก็ทรงสนพระทัยเหมาะสมควรแล้วที่ท่านเป็นผู้ปกครองแผ่นดินหาผู้ใดมาเทียบเทียมได้

(กลอนลำบทที่ 9)

ส่วนทหารที่ทุพพลภาพนี้จากการปฏิบัติงาน

ทั้งตำรวจทหารและพลเรือนด้วย

พระองค์เอาพระทัยช่วยดูแลเต็มที่

ตามชายแดนทุกที่เสด็จเยี่ยมบ่ได้ไล่...

ส่วนทางด้านทหารที่พิการท่านก็ทรงรับไว้เป็นคนใช้ส่วนพระองค์ และเสด็จเยี่ยมทุกหนทุกแห่ง

(กลอนลำบทที่ 10)

ด้านการเจ็บป่วยใช้กะทรงช้อยอุปถัมภ์

หน่วยแพทย์หลวงประจำส่วนตัวพระองค์ท่าน

บริการคนไข้หน่วยแพทย์ติดตามไปเยี่ยมพี่น้องทุกที่

ด้านศึกษาเจริญดี

ย่อนพระองค์ชุกยูเสริมสร้างบ่เซา

ด้านการเจ็บป่วย ไม่สบายในหลวงท่านทรงคอยอุปถัมภ์ บริการคนไข้ด้วยหน่วยแพทย์ประจำตัว

ด้านการศึกษาพระองค์ท่านทรงสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

(กลอนลำบทที่ 11)

สร้างโรงเรียนร่มเกล้าไว้ทั่วหัวระแหง

ทางด้านศาสนา

กะบ่เคยเปลี่ยนแปลงพระองค์ทรงไว้

เสด็จไปยกข้อฟ้าตามวัดวาหลายบ่อน

เกินเป็นตาสะออน

พระองค์ทรงซาบซึ่งถึงด้านศาสนา

สร้างโรงเรียนร่มเกล้าไว้ทุกที่ที่พระองค์ท่านเสด็จไป ทางด้านศาสนาไม่เคยเปลี่ยนแปลง พระองค์ทรงเสด็จไปยกข้อฟ้าตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ

(กลอนลำบทที่ 12)

ด้านเกษตร

พระองค์ทรงทราบว่าส่วนใหญ่ประเทศไทย

นั้นได้พากันทำไร่ไถทำ

ได้พากันปลูกสร้างทางการด้านเกษตร

ด้วยสาเหตุเรื่องนี้พระองค์ท่านห่วงนำ

พระองค์ทรงทราบว่าเป็นประชาชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกร ด้วยเหตุผลนี้พระองค์ท่านทรงห่วงใย

(กลอนลำบทที่ 13)

โดยเฉพาะเรื่องน้ำปัจจัยใหญ่สำคัญ

อันจำเป็นแก่ประชาแท้จริงนั้นคือน้ำ

มีพระราช ดำริให้สร้างชลประทาน ปันอ่าง

โครง การหลวง พัฒนา ดันน้ำ ให้มีใช้ สู่ทาง

โดยเฉพาะเรื่องน้ำ เพราะปัจจัยที่สำคัญของประชาชนคือน้ำพระองค์ทรงมีพระราชดำริสร้างอ่างเก็บน้ำให้ประชาชนมีกินมีใช้ตลอดปี

(กลอนลำบทที่ 14)

ทรงเดินหาแหล่งกำเนิดของน้ำด้วยท่านพระองค์เอง

คือเขาเห็นในทิวเขาวพระองค์เสด็จเรื่อย

น้ำพระทัยเย็นเฉื่อยเสด็จไปบ่ได้หย่อน

ฝนลิตกแดดสั้ฮ้อนบ่ยอมหล้าว่าถอย

แหล่งกำเนิดของน้ำท่านทรงทำด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงเสด็จไปทุกที่ที่ไม่ได้หยุดหย่อน ไม่ว่าฝนจะตก แดดจะร้อนเพียงใดพระองค์ท่านก็ไม่เคยบ่น

(กลอนลำบทที่ 15)

หยาดเหงื่อไคลไหลย้อยเต็มพระวรกาย
เป็นหน้าอ่อนซอนหลายน้ำพระทัยเหลือล้น
จุดตั้งสายฝนแก้วชโลมไทยทุกแห่ง
ภาคอีสานของเขานี้เป็นถิ่นแห่งแล้งฝนฟ้าปดี

หยาดเหงื่อไคลตามพระวรกายเป็นที่น่าชื่นชม น้ำพระทัยมากล้นเปรียบตั้งสายชโลมไทยทั่วทุกแห่ง ภาคอีสานของเราเป็นถิ่นที่แห่งแล้ง ฝนไม่ค่อยตกต้องตามฤดูกาล

(กลอนลำบทที่ 16)

พระองค์ทราบจึ่งชี้ทรงช้อยเร็วไว
พระราชทานโครงการน้ำพระทัย
กับโครงการอีสานเขียวช้อยเหลือไวฟ้า
เมืองไทยจำด้วยประชาธิปไตยมีกษัตริย์เคียงคู่
องค์พระเจ้าอยู่หัว
ท่านได้ทรงชุกอยู่เมืองไทยได้อยู่ดี

พระองค์ทรงทราบเรื่องนี้ดี พระองค์ทรงพระราชทานโครงการน้ำพระทัยกับโครงการอีสานเขียวประเทศไทยโชคดีที่มีในหลวงทรงอยู่เคียงข้างประชาชน

(กลอนลง)

ขอถวาย พระพร
ให้พระชนม์ ยืนนาน
นำเมืองบ้าน เมืองสูง
อยู่คง ฟ้า

ขอถวายพระพรขอให้พระองค์มีพระชนม์อายุยืนนาน ให้นำพบบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

ศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

การศึกษาศิลปะการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ในครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาศิลปะการร้องหมอลำ ที่เป็นรูปแบบเฉพาะของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร โดยมีสาระสำคัญคือ ศึกษาวิธีการร้องหมอลำกลอน ศึกษาวิธีการแสดงหมอลำกลอน และเพื่อให้การศึกษาสัมบูรณ์ขึ้น จึงได้นำเอากลอนลำที่เป็นต้นแบบนำมาวิเคราะห์ 3 ทำนอง ได้แก่ ทำนองทางสั้นไหว้ครูและเดินดง ทำนองทางยาวกลอนส่ง ่องโขง ทำนองทางเตี้ยกลอนอำลาพาจาก โดยได้นำเสนอเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

วิธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร การฝึกร้อง “หมอลำกลอน”

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นศิลปินที่คลุกคลีอยู่ในวงการหมอลำตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน มีความเชี่ยวชาญในการร้องหมอลำกลอน มีไหวพริบในการร้องหมอลำกลอนโต้ตอบระหว่างฝ่ายชาย กลั่นกรองทำนองและจังหวะในการลำ การพ้อง ที่เป็นแบบของท้องถิ่นถือเป็นแบบแผนที่ดีให้แก่หมอลำรุ่นหลัง เป็นผู้ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และสืบทอดหมอลำมาอย่างยาวนาน และต่อเนื่อง หมอลำราตรีศรี วิไล บงสิทธิพร ถือได้ว่าเป็นแม่แบบชั้นครู มีวิธีการร้องหมอลำที่หาคนเทียบได้ยาก มีน้ำเสียงไพเราะและมีพลังสามารถลำได้ทั้งคืนโดยเสียงไม่ตก และได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย แต่งกายในการแสดงได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะเป็นอย่างดี

จากการสำเร็จดังกล่าว เนื่องจากการฝึกฝนและความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ประกอบกับพรสวรรค์ที่ตนมีอยู่จึงนับได้ว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีสายเลือดเป็นศิลปินโดยแท้จริง

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เริ่มเรียนรู้วิธีการร้องหมอลำกลอนจากบิดามาตั้งแต่อายุ 11 ขวบ โดยบิดาให้ฝึกการร้อง โอ... และการฝึกการอ่านบทกลอนลำ ทางสั้น และกลอนลำทางยาว เป็นต้น

การร้องหมอลำเป็นศิลปะทางดนตรีแขนงหนึ่ง ที่ถือเป็นวัฒนธรรมและมรดกของชาวอีสาน ที่ทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ และสืบสานต่อไป การร้องหมอลำถือเป็นการร้องเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งการร้องเพลงและศิลปะการร้องเพลงเป็นคนละเรื่องกัน มนุษย์ทุกคนร้องเพลงได้ ยกเว้นเด็กทารกและคนใบ้ แต่ทุกคนจะมีวิธีการขับร้อง แตกต่างกันไป การขับร้องหมอลำประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่าง และต้องผ่านการฝึกฝนที่เหมาะสมกับตัวผู้ฝึกเป็นเวลานานจึงจะร้องหมอลำได้ดี หากมีน้ำเสียงไพเราะแต่ขาดการฝึกฝนก็ไม่สามารถขับร้องหมอลำได้ ดั่งที่กล่าวมาแล้วหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ฝึกฝนการร้องหมอลำมาแต่ วัยเยาว์จนโตขึ้นยังฝึกฝนตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ อาจถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามหลักการ แต่ได้รับการยอมรับ จากประชาชนโดยทั่วไปว่าร้องหมอลำได้ไพเราะ มีลีลาการร้องหมอลำที่สามารถสะกดผู้ฟังให้นั่งฟังลำได้ทั้งคืน ด้วยการแสดงที่ประทับใจ เป็นที่ชื่นชอบของผู้คนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงเสนอวิธีการหลักการทำให้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ร้องหมอลำประสบความสำเร็จตามหัวข้อดังนี้

การหายใจ

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้วิธีการหายใจ เข้าและหายใจออกเพื่อการร้องหมอลำ การสูดลมหายใจเข้าปอดจะไม่สูดมากจนเกินไป บางครั้งผู้ฝึกมักกลัว ลมหายใจไม่พอจึงสูดลมเข้าเต็มปอด เลยกลับทำให้ส่วนอกโดยเฉพาะอกท่อนบนเกิดอาการเกร็ง ขาดความยืดหยุ่นจนทำให้เปล่งเสียงได้ลำบาก ความจริงปริมาณอากาศน้อยหรือปานกลางดีกว่าปริมาณอากาศมาก เพราะทำ

ให้ปอดมีแรงยืดหยุ่น อีกทั้งไม่ก่อให้เกิดความแน่นหรืออึดอัด การเปล่งเสียงขณะหายใจออกควบคุมลมหายใจโดยค่อยๆ ผ่อนออกมา การฝึกหายใจจะช่วยทำให้ร้อง หมอลำได้ดี ดังนั้นการฝึกหายใจควรฝึกพร้อมกับการออกเสียงเพื่อพิจารณาว่า การหายใจได้ถูกต้องหรือไม่ ขณะฝึกจะรู้สึกเปลืองง่าย และในขณะที่ฝึกอาจพบว่าไม่สามารถบังคับกล้ามเนื้อได้งายนัก

วิธีการใช้ลมหายใจในการร้องหมอลำของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ในการร้องเสียงสูงและเสียงต่ำจะต่างกัน ขณะร้องเสียงต่ำจะไม่หายใจแรงนักไม่เช่นนั้นลำคอจะตีบเสียงจะไม่ออกมาข้างนอก ลำคอ หรือถ้ามหายใจแผ่วเกินไปอาจทำให้เสียงถูกห่อหุ้มอยู่ข้างในและเบาจนเกินไป ฉะนั้นต้องปรับการหายใจเหมาะสม หากใช้วิธีแบบถอนหายใจเสียงจะไม่มีพลังเมื่อร้องจะรู้สึกหายใจลำบาก เปลืองลมหายใจและเปลืองแรง การฝึกร้องเสียงระดับปานกลางจะควบคุมได้ง่ายกว่าการร้องเสียงในระดัปลมหายใจสูง และการร้องเสียงสูงก็จะคล้ายกับการพูดเสียงดัง คือต้องเพิ่มลมขึ้นอีก ในการฝึกลมหายใจบางครั้งก็ใช้วิธีดำนําลงไปฝึกกักเก็บลมหายใจให้นานๆ ต้องพยายามหายใจลึกๆ เต็มที่ โดยหายใจเข้าทางจมูกรวมทั้งไม่ให้เกิดเสียงและให้เป็นไปตามธรรมชาติที่สุด หลีกเลียงการหายใจทางปากเพราะจะทำให้เกิดเสียงแทรกในระหว่างการร้อง การผ่อนลมหายใจต้องค่อย ๆ ผ่อนลมหายใจออกจากปาก ไม่ปล่อยลมออกมาพรวดเดียวขณะที่ร้อง ประสบการณ์และความชำนาญเฉพาะตัวจะช่วยให้ผู้ร้องสามารถผ่อนลมออกจากปอดได้นาน ในแต่ละช่วงการหายใจจึงร้องได้วรรคยาว ซึ่งการผ่อนลมและการควบคุมลมหายใจหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร นำมาใช้ได้ผลเป็นอย่างดีจนทำให้ผู้ฟังไม่รู้ว่าจะหมดลม

ด้วยเหตุที่ลมหายใจของแต่ละคนไม่เท่ากัน บางคนมีลมหายใจยาว บางคนมีลมหายใจสั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการฝึกฝนของหมอลำแต่ละคนด้วย การหายใจควรให้เหมาะสมกับวรรคตอน ของทำนองและเนื้อร้อง เนื่องจากการร้องหมอลำส่วนใหญ่การดำเนินทำ นองจะมีการเอื้อนเสียงเล่น ลูกคอตามรูปแบบของการลำแต่ละประเภท การร้องหมอลำ ให้ไพเราะผู้ร้องจะต้องหายใจให้ถูกและเหมาะสมกับวรรคตอนซึ่งควรจะเป็นช่วงเป็นวรรคไป ไม่ควรหายใจในระหว่างวรรคตอนเพราะทำให้ทำนองสะดุด

ความสมบูรณ์ของร่างกายมีส่วนทำให้การหายใจมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นควรออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงอยู่เสมอและรับประทานอาหารที่มีประโยชน์

การเปล่งเสียง

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เริ่มการฝึกเปล่งเสียงด้วยคำพูด ในการฝึกจะ ฝึกด้วยภาษาที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยการอ่านบทกลอนที่ตั้ง ฟังชัด และการเปล่งเสียงด้วยการหายใจเข้าปอดลึกๆ แล้วฝึกเปล่งเสียงยาวๆ เสียงที่ลากนั้นมักจะเป็นเสียงการโอ้ ...เสียงที่ฝึกเป็น ช่วงเสียงกลางๆ เมื่อเสียงมีแรงยืดหยุ่นแล้วจึงฝึกเสียงสูง มีฉะนั้นเสียงจะหลงและเป็นบ่เกิดแห่งโรคภัยของเส้นเสียง ในการร้องหมอลำจะไม่ให้คนฟังรู้ว่ากำลังจะหมดลม มีวิธีการคือช่วงใกล้จะหมดลมแต่การลำยังไม่หมดวรรคตอนจะพยายามกักเก็บลมไว้และปล่อยลมออกเพื่อให้เสียงมีพลังอย่างเต็มที่ช่วง

ท้ายประโยค หรือหมดวรรคตอน นอกจากนี้การฝึกเปล่งเสียง ต้องพยายามออกเสียงสระและพยัญชนะให้ถูกต้อง เพราะจะทำให้ช่องปากเคลื่อนไหวไม่ได้ติดขัด เมื่อเปิดปากให้ถูกต้องก็จะออกเสียงได้ตามที่ต้องการเพราะรูปปากเป็นอย่างไรเสียงที่ออกมา ก็จะเป็นอย่างนั้น ดังนั้นผู้ร้องต้องเปิดปากให้เป็นธรรมชาติและเหมาะสมกับตนเองให้มากที่สุด ควรอ้าปากขึ้นลงบน-ล่าง ไม่ควรอ้าปากออกด้านข้าง ขณะเปล่งเสียงถ้าอ้าปากกว้างเกินไปเสียงจะแตก ถ้าอ้าปากแคบเกินไปเสียงจะไม่ออกมา ต้องให้มีความรู้สึกว่าการอ้าปากขึ้นลงกับเสียงนั้นต้องมีความสอดคล้องกัน

ขณะเปล่งเสียงลมหายใจต้องไม่ติดขัด ให้รู้สึกว่าการคล้ายกับจุมูกและปากพร้อมกัน มารวมกันข้างหน้าแล้วไหลออกมา เสียงก็จะอ่อนหวานเป็นธรรมชาติ และไม่กระจายทำให้เปล่งเสียงได้ดีขึ้น การที่เสียงแข็งหรือผิดเพี้ยนก็เพราะอวัยวะที่ใช้หายใจและอวัยวะที่เสียงออกไม่ประสานกันเท่าที่ควร การเค้นเสียง การตะโกน เป็นอันตรายต่อการเปล่งเสียงเพราะจะทำให้หายใจแรงไป แต่ในทางกลับกันการใช้เสียงแผ่วก็ไม่ดี เสียงแผ่วจะทำให้ เส้นเสียงปิดไม่มิดเกิดการรั่วไหลของลม จึงจำเป็นต้องฝึกโดยใช้เสียงระดับปานกลาง

นอกจากการฝึกการเปล่งเสียงตามหลักทฤษฎี และรูปแบบที่เป็นของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร แล้ว การสร้างเสียงสะท้อนจะทำให้เสียงมีความไพเราะชัดเจน กังวานทุกเมื่อ อีกทั้งมีเสียงขึ้นลงอย่างต่อเนื่อง หากสร้างเสียงสะท้อนเสียงจะกังวานใสไปไกล เสียงที่ไม่มีแรงสะท้อนจะไม่ไพเราะและตั้งไม่นาน อวัยวะที่ทำให้เกิดเสียงสะท้อนประกอบด้วย ช่ องคอ โปรงจุมูก ช่องปาก เพดานแข็ง ลิ้น ฟัน ริมฝีปาก เป็นต้น เสียงสะท้อนของคนร้อง เปรียบเสมือนเครื่องดนตรีทุกชนิด ที่ล้วนมีกลองเสียงสะท้อนไม่เช่นนั้นเสียงจะเบาและไม่ได้ยิน

การฝึกทำนองและจังหวะ

ทำนองและจังหวะ ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญทางดนตรีและง่ายแก่การจดจำ ในการฝึกทำนองและจังหวะของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร นั้น เริ่มด้วยการฝึก โอ่.... และการฝึกการเอื้อน....โดยมีวิธีฝึกดังนี้

1. ฝึกลากเสียงที่อยู่ในระดับเสียงที่ตนถนัดที่ละเสียงให้ยาวที่สุด
2. ฝึกลากเสียงให้มีความดังและเบา สลับกันไป ทั้งนี้นอกจากจะได้ประโยชน์จากการออกเสียงให้ถูกต้องแล้ว ยังได้ประโยชน์ในการผ่อนคลายใจอีกด้วย
3. ฝึกร้องทำนองกลอนลำต่างๆ ทุกประเภท โดยในเบื้องต้นหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ร้องตามแบบที่ครูสอน ต่อมาเมื่อมีความชำนาญมากขึ้นจึงฝึกร้องด้วยตัวเอง โดยร้องประกอบแคนบ้าง ร้องไม่มีดนตรีบ้าง ยังฝึกร้องทำนองต่างๆ เช่น กลอนไหว้อ้อยอครุ หรือลักษณะเด่นรูปแบบต่างๆ ของการร้องหมอลำดังนี้

กลอนไหว้อ้อยอครู

(กลอนขึ้น)

โอ้ละนอ.....

สาธุสา ผู้ข้าขอบูชาคุณพระรัตนตรัย

พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่ทรงสถิต อยู่พื้นแผ่นดินโลกา

คุณบิดามารดา

คุณครูบาอาจารย์ให้มาคุ้มเหลื่อมงำ

ผู้ข้าลำบากเวทีย อย่างได้มีแนวคา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกา

ให้มาคุ้มคุ้มห่อในวัน...นี้

กลอนลำล่อง

โอ้อ้อยละนอ...

แจ้งเอ๋ย...แจ้งจ่างปาง

เบิ่งขอบฟ้าเป็นเสิงสาง

ไก่อะโจ๊กแจ็กฮ้อง...เสียดายค่านองเว้าอ้าย

ยามสืได้แม่นห่างกัน...แสนรำพัน...ละหน้า

กลอนลำเต้ย

ลาทีลาไปก่อนหนา

เจ้าภาพศัทธาผู้สร้างบุญ

ลาทีลาไปก่อนหนา

เจ้าภาพศัทธาผู้สร้างบุญ

หมอลำขอขอบพระคุณ

ที่เกื้อหนุนให้มาแสดง

อีกผู้ฟังทั้งหลาย

ทั้งหญิงและชายเชียร์กันเต็มแรง

สามัคคีฮักแพง

ระโยยโรยแรงตามกันตามกันๆ

จากการที่หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ฝึกฝนการร้องหมอลำในทำนองต่างๆ อย่างเอา
จริงเอาใจจนเกิดเป็น ความชำนาญและเชี่ยวชาญในการร้องกลอนลำทุกประเภท แล้วยังมี
ความสามารถในการในการแต่งกลอนลำ จนเป็นที่ชื่นชอบและประทับใจผู้ฟัง

อารมณืเพลง

การขับร้องเพลง ไม่ว่าจะเป็นเพลงประเภทใดก็ตาม ถ้าอาศัยเพียงความสามารถทางน้ำเสียงอย่างเดียวก็ไม้อาจสร้างความประทับใจท่านผู้ ชมผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง ฉะนั้นผู้ขับร้องต้องเข้าใจเนื้อหาและรูปแบบทำนองเพลงอย่างถูกต้อง อีกทั้งต้องวิเคราะห์ว่าจะสื่อความหมายของบทเพลงให้ผู้ฟังเข้าใจ และซาบซึ้งกับบทเพลง การสื่อความหมายของบทเพลงให้ลึกซึ้งผู้ขับร้องต้องเข้าใจเนื้อสาระของบทเพลงนั้นอย่างถ่องแท้ ผู้ฝึกขับร้องจะร้องเพลงประเภทใดก็ตามต้องใช้ความสามารถในการขับร้องที่ได้ฝึกฝนมาสื่อความหมายเนื้อหาอย่างมีชีวิตชีวา ใช้เสียงอันไพเราะสร้างความเคลิบเคลิ้มแก่ผู้ฟัง การขับ ร้องเป็นขั้นตอนการสร้างสรรค์ และพัฒนาจากผลงานการประพันธ์ โดยอาศัยเนื้อเพลง ทำนองเพลง สร้างบทเพลงให้มีชีวิตชีวา การฝึกอารมณืเพลงต้องเลือกเพลงที่เข้ากับน้ำเสียงและความถนัด จะทำให้แสดงความสามารถในการร้องเพลงได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ร้องกลอนลำต่าง ๆ จะศึกษาประวัติความเป็นมา และประเภทของกลอนลำ เพื่อให้เกิดความรู้และ ซาบซึ้งก่อน รวมทั้งได้ฝึกฝนอย่างหนักทุก ๆ กลอนลำ จึงทำให้รู้ความหมายและจดจำกลอนลำได้เป็นอย่างดีทำให้เป็นที่ประทับใจท่านผู้ชมผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง

วิธีการแสดง “หมอลำกลอน”

ขนบธรรมเนียมในการแสดง

จากการศึกษาพบว่าขนบธรรมเนียมในการแสดงของหมอลำกลอนโดยทั่วไปก่อนจะ มีการแสดงทุกครั้งจะต้องมีพิธีไหว้ครูก่อนทำการแสดงเพื่อเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และแสดงความเคารพครูอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ตน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการแสดง ทำให้ผู้แสดงมีความเชื่อมั่นว่าคาถาอาคมที่ครูเป่ากระ หม่อมให้เพื่อฝากตัวเป็นลูกศิษย์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจทำให้หมอลำจดจำกลอนลำได้ดี มีผู้ใหญ่ให้ความเมตตา ขณะที่ทำการแสดงเสียงจะไม่ตกสามารถล่าตอบโต้กับอีกฝ่ายโดยไม่ติดขัด ได้ตลอดทั้งคืน ซึ่งขนบธรรมเนียมในการแสดงหมอลำกลอนนี้ หมอลำ ทุกคนต้องถือปฏิบัติก่อนการแสดงเสมอ เครื่องบูชาที่ใช้ไหว้ในการแสดงหมอลำกลอน เรียกว่า “คายน้อ” อาจเป็นชั้น 5 หรือชั้น 8 ก็ได้ เมื่อเสร็จพิธีบูชาครูลแล้วจึงเริ่มต้นการแสดง การแสดงทุกครั้งจะต้องเริ่มต้นด้วยกลอนไหว้อัยยอครู เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูบาอาจารย์มาดลบันดาลให้การแสดงสำเร็จลุล่วงด้วยดี เมื่อจบกลอนลำไหว้ครูจะต่อด้วยกลอนลำที่มีเนื้อหาเป็นการประกาศศรัทธาเพื่อชี้แจงการลำครั้งนี้ ลำในงานอะไร และมอบผลอันสงฆ์ให้เจ้าภาพมีความเจริญยิ่งขึ้น เมื่อการแสดงหมอลำใกล้จะสิ้นสุดลงหมอลำจะต้องกล่าวบทลาครูจึงเป็นการสิ้นสุดการแสดงอย่างสมบูรณ์ และขน บธรรมอีกอย่างหนึ่งที่หมอลำพึงกระทำคือการบูชาครูที่บ้านทุกวันพระหรือจะยกครูเป็นพิธีการประจำปี ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด

ขนบธรรมเนียมก่อนการแสดงทุกครั้งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะทำพิธีไหว้ครูที่เรียกว่า “ยกคายน้อ” ก่อนการแสดงทุกครั้ง ถ้าเป็นงานแสดงโดยทั่วไปจะทำการไหว้ครูที่เวที แต่ถ้าได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการหรือเอกชนให้ไปแสดงหรือสาธิตเชิงวิชาการหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะทำพิธีไหว้ครูที่บ้านให้เสร็จก่อนการเดินทาง เครื่องบูชาครูประกอบไปด้วย

1. ไบตองทำเป็นกรวย 5 กรวย
2. ดอกจำปาขาว 5 คู่
3. เทียนขนาดเล็ก 5 คู่ นำใส่ไว้ในกรวย
4. เทียนหนักบาท 1 คู่ เพื่อจุดบูชาครู
5. ผ้าขาว 1 มน (วา)
6. น้ำหอมทำจากขมิ้น เพื่อล้างหน้าเวลาเสร็จพิธี
7. มะพร้าวอ่อน 1 ลูก เพื่อกินเวลาเสร็จพิธี
8. เงินค่าคายน้อ 1 สลึง
9. ข้าวตอก 4 กรวย

เครื่องบูชาครูทางเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดเตรียมไว้ให้ เมื่อการแสดงเสร็จสิ้นหมอลำจะลาคายน้อหรือลาของบูชาครู หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะกินน้ำมะพร้าวอ่อนเมื่อการแสดงเสร็จสิ้นลง เพื่อเป็นการรักษาน้ำเสียงให้เสียงดีไม่แหบ ข้อห้ามในการบูชาครูคือ ห้ามเดินลอดราวตากผ้า เพราะจะทำให้วิชาที่ได้รับครอบมาจะเสื่อมลง เวลาทำการแสดงห้ามหันหน้าเวทีไปทางทิศตะวันตกเพราะคำว่าตกเป็นความหมายที่ไม่เป็นมงคล หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้รับคายน้อก่อนจะทำการแสดงบนเวที มี 5 อย่างคือ

1. ผ้าขาว 1 วา
2. เงิน 1 สลึง
3. เทียนเล่มบาท 1 คู่
4. ดอกไม้ขาว 1 คู่
5. มะพร้าวอ่อน 1 ลูก

ภาพประกอบ 6 เครื่องบูชาครู

การแต่งกาย

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นหมอลำที่มีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะเป็นอย่างดี การแต่งกายของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ส่วนใหญ่ จะแต่งกายด้วยผ้าไหมพื้น เมือง เมื่อเริ่มต้นเป็นหมอลำ อายุประมาณ 11 ขวบ จะแต่งกายด้วยเสื้อคอกลมแขนกระบอก นุ่งผ้าถุงยาว มีเชิง (ตีนซิ่น) เครื่องประดับตามสมัยนิยม เช่น สร้อยคอ ต่างหู เข็มขัดเงิน ต่อมานิยมใส่ชุดไทยใน รูปแบบต่างๆ เช่น ชุดไทยจิตรดา ชุดไทยดุสิต ชุด ไทยเรือนต้น ในปัจจุบันหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ประยุกต์การแต่งกายที่เป็นแบบผสมกันระหว่างชุดไทยกับผ้าสไบที่มีลวดลายเป็น พื้นบ้านอีสานที่ทอด้วยมือ ส่วนเครื่องประดับต่างๆ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ภาพประกอบ 7 การแต่งกายของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

แคนเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุดถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน การแสดงหมอลำกลอนต้องมีแคนเป่าคลอไปด้วย มีหมอลำต้องมีหมอแคน ผู้ที่มีความสามารถเป่าแคนจนมีความชำนาญเรียกว่า “หมอแคน”

สมัยต่อมาการแสดงหมอลำ ได้มีวิวัฒนาการรูปแบบให้ขึ้นมาได้แก่ หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน หมอลำซิ่ง จนกลายมาเป็นลูกทุ่งหมอลำ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจึงเปลี่ยนแปลงและเพิ่มจำนวนขึ้นไปด้วย อาจได้รับอิทธิพลจากการแสดงในท้องถิ่นอื่น หรือเพื่อสนองความต้องการของประชาชน ต่อมามีการนำเอาเครื่องดนตรีสากลมาผสมบรรเลงร่วมกับดนตรีพื้นบ้าน จนได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อวงดนตรีสากลเข้ามามีบทบาทในสังคมชาวอีสานและได้รับความนิยมจากชาวบ้าน เนื่องจากเป็นของใหม่และเครื่องดนตรีใช้ได้ระบบไฟฟ้าช่วยเพิ่มระดับเสียงให้มีความดังตามที่ต้องการได้ ทำให้เพิ่มความสนุกสนานครึกครื้นเป็นยิ่งนัก จากอิทธิพลดังกล่าวในการแสดงหมอลำหมู่และหมอลำเพลินจึงได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาบรรเลงผสมรวมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เพื่อให้ได้รับความนิยมจากชาวบ้าน เครื่องดนตรีประกอบด้วย

แคน
พิณ
กลองชุด
กีตาร์ไฟฟ้า
เบสไฟฟ้า
เครื่องคีย์บอร์ด
เครื่องประกอบจังหวะอื่นๆ
ระยะต่อมาเพิ่มแซกโซโฟน

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการแสดง เนื่องจากเป็นหมอลำกลอนซึ่งมีการแสดงเป็นแบบฉบับดั้งเดิม การลำจะใช้ทำนองลำทางสั้น ลำทางยาวและลำเตี้ยเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำนองดังกล่าวจะใช้แคนบรรเลงประกอบเพียงอย่างเดียวเท่านั้นบางครั้งถ้ามีการใช้ทำนองลำเพลินซึ่งมีทำนองค่อนข้างเร็วสนุกสนาน อาจใช้ พิณ กลองยาว ฉิ่ง มาบรรเลงประกอบเพิ่มขึ้นเพื่อความครึกครื้น

หมอแคนที่เป่าประจำตัวหมอลำมักจะเป็นหมอแคนที่ตกลงกันเป็นขาประจำ เพื่อความสะดวกและแน่นอนในการรับงานของหมอลำตลอดจนต้องรู้จักจังหวะให้สอดคล้องว่าเมื่อใดจะหยุดเมื่อใดจะเปลี่ยนทำนอง เมื่อใดจะพ้อน หมอแคนที่ดีเป็นที่ถูกใจของหมอลำทุกอย่างนั้นหาอยากเรื่องทำนองจังหวะ นิสัยใจคอ และเรื่องส่วนตัวอื่นๆ อีกมาก เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้หมอลำ ผู้หญิงหลายคนจึงมักแต่งงานกับหมอแคนเพื่อความสะดวก

เวที แสง เสียงประกอบการแสดง

เวที แสง เสียงที่ใช้ประกอบการแสดงของหมอลำในสมัยโบราณและสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างกัน สมัยโบราณทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมให้ทุกอย่างทั้งเวที แสง เสียง หมอลำจะเตรียมเฉพาะเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ส่วนตัวใส่กระเป๋าเข้ามาเพียงใบเดียว เวลาเจ้าภาพไปว่าจ้างหมอลำ จะต้องถามหมอลำก่อนว่าฝ่ายชายต้องการลำกับหมอลำฝ่ายหญิงคนใดเพื่อหมอลำสองฝ่ายจะได้เตรียมตัวในการประชันกลอนลำกัน

เจ้าภาพจะจัดเตรียมเวทีซึ่งคนอีสานจะเรียก “ฮ้านหมอลำ” โดยเวทียกพื้นให้สูงขึ้นไม่ มีฉากกันครั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังสามารถดูได้ทุกด้านทุกมุมมองเห็นโดยทั่วกัน มุมเวทีเป็นเสาไม้ 4 ต้น ปลูกพื้นด้วยไม้กระดานสูงจากพื้นประมาณ 2 เมตร หลังคามุงด้วยใบมะพร้าว หรือหลังคามุงด้วยหญ้าแฝก จัดตั้งอยู่กลางสนามในบริเวณวัด หรือบริเวณสวนลานบ้านของเจ้าภาพ เพื่อจะได้มีเนื้อที่ว่างพอจะให้ผู้ฟังจำนวนมากนั่งชมการแสดง ส่วนมากเจ้าภาพจะหาแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วยดำเนินการไม่เสียค่าจ้างแต่อย่างใด เมื่อชาวบ้านได้ยินเสียงประกาศว่าจะมีการแสดงหมอลำในคืนนี้ ก็จะเตรียมเสื่อไปปูรอบบริเวณเวทีหมอลำเป็นการจับจองที่นั่งชม

เนื่องจากไฟฟ้าและเครื่องขยายเสียงยังไม่มีหมอลำและหมอแคนจึงใช้เสียงของตนเองล้วนๆ แสดงให้เห็นถึงน้ำเสียง ต้องมีพลังที่จะทำให้ผู้ ฟังได้ยินโดยทั่วกันและร่างกายต้องสมบูรณ์ แข็งแรงจึงจะแสดงหมอลำได้ตลอดทั้งคืน ในระยะต่อมาระบบแสงเริ่มมีตะเกียงเจ้าพายุและเครื่องปั่นไฟเข้ามาใช้การแสดงหมอลำทั้งระบบแสงและระบบเสียงจึงได้รับความสะดวกขึ้น

เวทีการแสดงหมอลำในปัจจุบัน คณะหมอลำจะมีเวที แสง เสียง สำเร็จรูปไปพร้อมกับทีมงาน เจ้าภาพเพียงแต่หาบริเวณที่จะให้หมอลำแสดงเท่านั้น เวทีมักทำด้วยโครงเหล็กปูพื้นด้วยแผ่นกระดานไม่มีหลังคา คณะหมอลำต้องไปเต รียมงานแต่เนิ่นๆ เพื่อติดตั้งเวทีเตรียมเครื่องเสียง เครื่องไฟฟ้าทุกระบบให้พร้อม มีการทดสอบเสียงด้วยการเปิดเพลงแล้วจัดประกาศเชิญชวนให้ชาวบ้านได้ทราบว่าจะมีการแสดงหมอลำคณะอะไร หมอลำฝ่ายชายชื่ออะไร หมอลำฝ่ายหญิงชื่ออะไร มาจากจังหวัดใด โดยจะบอกเวลาเริ่มแสดง เพื่อให้ผู้ฟังเตรียมตัว

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นหมอลำอาวุโสผู้หนึ่งที่ได้ผ่านการแสดงมาทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่การสร้างเวทีชั่วคราวแบบโบราณ และการใช้เวทีที่เป็นของตนเอง ระบบแสงเริ่มจากการใช้ได้ ตะเกียงเจ้าพายุ เครื่องปั่นไฟ มาจนใช้ไฟฟ้า ระบบเสียงเริ่มจากการใช้เสียงของตนเองล้วนๆ เพราะไม่มีเครื่องขยายเสียง ทั้งคณะจะมีไมโครโฟนแขวนไว้กลางเวทีเพียงตัวเดียว ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้นมาก วิวัฒนาการทางระบบเสียงดีขึ้น จึงช่วยการแสดงหมอลำให้ตื่นตาตื่นใจเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม

ปัจจุบันหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะได้รับเชิญให้ไปแสดงหรือสาธิตในหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของเอกชนเป็นส่วนใหญ่ เวที แสง เสียง ที่ใช้ประกอบการแสดงทางหน่วยงานจะเป็นฝ่ายจัดเตรียมให้ ตามความเหมาะสมของงานและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 8 เวทีแสดงหมอลำในงานพิธีครอบครูของราตรีศรีวิไล บงสิทธิ์พร

การวิเคราะห์กลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดง

1. เนื้อหาของกลอนลำ

คำร้องใช้ในบทกลอนนี้ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอีสานเป็นหลัก มีภาษาไทยกลางสลับเป็นบางวรรค บางประโยค เพื่อความสละสลวยในการใช้คำและเหมาะสมกับทำนองกลอนลำโดยเนื้อเรื่องกลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดงมีดังนี้
(กลอนขึ้น)

โอละนอ.....

สาธุสา ผู้ข้าขอบุชาคุณพระรัตนตรัย

พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่ทรงสถิต อยู่พื้นแผ่นดินโลก

คุณบิดามารดา

คุณครูบาอาจารย์ให้มาคุ้มเหลื่อมงำ

ผู้ข้าล้าบเวที อย่างไม่ได้มีแนวคา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลก

ให้มาคุ้มคุ้มห่อในวินนี้..

กลอนลำบทที่ 1

ละแมนว่าเตื่อนาย

จึงว่าสาธุสาธุเด้อ อภิวันทาน้อม จอมใจแก้วแก่น

คุณพระยกใส่เกล้า กวมคุ้มใส่เศียร

กลอนลำบทที่ 2

ทุกสิ่งเผียนกัมกราบวันทา

คุณครูบาอาจารย์สอนให้สั่งพรชูคำ

ผู้ข้าล้าวันนี้เวทีสนามขวง

ปวงประชาไพรฟ้าทั้งพื้นแผ่นดินไตร

กลอนลำบทที่ 3

ยามเมื่อผู้ข้าได้ออกกล่าวกลอนแถลง

ขอให้แปลงขอยกเหลื่อมงำกวมคุ้ม

กับพระภูมิสถานทีเือนชานบ้านช่อง

ผู้ข้าปองกล่าวเว้าประนมไหว้ทั่วแดน

กลอนลำบทที่ 4

ตลอดโขงแม่นแวนแคว้นแดนด่านเทวา
 เทวดาอินทร์พรหมให้ช่วยปกป้อง
 นำสมองของข้าปัญญาดีกล้ากล้า
 ขอเชิญคุณทุกชั้นให้มาก้มเหลื่อมงำ

กลอนลำบทที่ 5

จนตลอดเดื่อละแมนทุกกำบัดเขาใส่มนต์ยา
 สาธุเตอ..ขอให้กรรมเวรถึง เล่นตำคนนั้น
 ขอเชิญชั้นครูอ้อ ยอมมือกุ่มเหลื่อม
 ให้มาเทียมป้องทำง ยามข้าชีวาไป

กลอนลำบทที่ 6

คุณบิดามารดาคุณครูบาอาจารย์สอน
 ผู้ข้าขอยกไว้เสมีนร่มโพธิ์ทอง
 ให้สมองของผมเลื่อนปานหมากตูมกลิ้ง
 ให้คนแลตาสั่งเงยคอดลิ้มเมื่อย
 พอปานเหมื่อยหมอกย้อย ฮ้ำพื้นแผ่นดินทะเล้ง

กลอนลำบทที่ 7

อีกันหนึ่ง
 ยามข้าผิดพลาดพลั้ง น้อมกล่าวกายกรรม
 ผู้ข้าลำทางกาย บ่ถึครองอภัยด้วย
 วชิกรรมยามข้าวาจาบ่ถึปกป้อง
 มโนกรรมบ่ถึครอง
 บัดห่าคิดโลกเลี้ยว ลุงป้าอย่าซัง

กลอนลำบทที่ 8

อุดมดีเดื่อหละแมนฤกษ์ตั้งผมได้ผ่านมาเห็น
 เพราะบารมีหลายจั่งได้มาพานพ้อ
 เหาละนอคราวนี้ฟังลำคิดฮ้ำ
 ราตรีลำสิเว้าไปหน้าต่อกลอน ต่อกลอนหละไปหน้าต่อกลอน

กลอนขึ้น เเดินดง

ประพันธ์โดยแม่ครูราตรีศรีวิไล 9 ม.ค. 2518
(ทำนอง ลำทางสั้น)

พอคราวแล้ว ๆ สีเดินดงลัดไล่
เลาะเลียบไพรชี่ไต้้นับดอกไม้ ๆ ไบต้นอยู่ปน

เลาะเลียบต้นชมดอกดวงนดก
มีทั้งบกแจมจิกจิกจีแจมจี

มีทั้งจำปีพร้อมหอมดอกจำปา
สีดาแกมจำปีหมีมูยแกมมี
มีมันต้นชมโดนดอกหล่น
กะโดนแกมดอกเป้า กะเบาซอน ปังซอน ๆ

ดอกกะเบา มันมาเกิดซ้อน ซอนหมุ่มตุมตั้ง
ตามนั้นแหล่ว ตามสะพั้งนี้ละแมนวังหนอง ๆ แบ่งบานตามก้าน
มีบานตามต้นปนกันถันถี่
มีปิลิดอกแห่งแมงไม้ไต่ตอม

ลมพัดพร้อมไกวกิ่งแกมกัน
กกโกแกมกกกุงก่ามกวมกุ่มเกี่ยว
เหลียวไปหน้าสาขาหลายลำ
เลาะไปนำเลียบจ่ายสายห้วยป่าดอน

(บทลง)

สีนาวลแคนชวนไว้ก่อนท่อนี้...

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

กลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดง เป็นกลอนลำอีกกลอนหนึ่งของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้กล่าวถึงการไหว้ครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มารักษาตลอดการแสดง หากการลำมีข้อผิดพลาดก็ขอภัยท่านผู้ชมด้วย นับว่าเป็นการใช้ถ้อยคำ และความรู้สึกออกมาเป็นกลอนลำได้อย่างกลมกลืนและน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง

โอละนอ.....

สาธุสา ผู้ข้าขอบูชาคุณพระรัตนตรัย
พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่ทรงสถิต อยู่พื้นแผ่นดินโลก
คุณบิดามารดา
คุณครูบาอาจารย์ให้มาคุ้มเหลื่อมงำ
ผู้ข้าล้าบนเวที อย่างได้มีแนวคา
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกา
ให้มาคุ้มคุ้มห่อในวันนี้..

(กลอนขึ้น)

กลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เริ่มต้นด้วยคำว่า โอละนอ...
เพื่อเป็นการเรียกเสียงของตนเองและเป็นการเทียบเสียงของหมอลำให้ตรงกับเสียงแคน และเป็น
การแสดงความสามารถในการเล่นเสียงและลูกคอ ซึ่งหมอลำก็จะมีพรสวรรค์แตกต่างกันตาม
ประสบการณ์

กลอนลำบทที่ 1

ละแมนว่าเตื่อนาย
จั่งว่าสาธุเตื่อ อภิวันทาน้อม จอมใจแก้วแก่น
คุณพระยกใส่เกล้า กวมคุ้มใส่เศียร

เนื้อหากลอนลำในบทที่ 1 เป็นการกล่าวถึงการบูชาครูอาจารย์ ขอให้การแสดงคืนนี้สำเร็จ
ลุล่วงไปด้วยดี

กลอนลำบทที่ 2

ทุกสิ่งเผียน กัมกราบวันทา
คุณครูบาอาจารย์สอน ให้ส่งพรซุค้ำ
ผู้ข้าล้าวันนี้ เวทีสนามข่วง
ปวงประชาไพโรฟ้า ทั้งพื้นแผ่นดินไตร

กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ขอกราบขอบพระคุณครูอาจารย์ที่สั่งสอนให้
ข้าพเจ้าได้มาลำในวันนี้ ซึ่งมีเวทีอันยิ่งใหญ่มีผู้ชมมากมาย หมอลำ ที่ได้แสดงหน้าเวทีบอกถึง
ความสามารถเป็นที่ยอมรับในวงการหมอลำ

กลอนลำบทที่ 3

ยามเมื่อผู้ข้าได้ ออกกล่าวกลอนแถลง
ขอให้แปลงย่อยก เหลือม้งำกวมกุ่ม
กับพระภูมิสถานที เอือนชานบ้านช่อง
ผู้ข้าปองกล่าวเว้าประนมไหว้ทั่วแดน

ความหมายของกลอนลำ ในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไลได้กล่าวถึง การแสดงหน้าเวทีขอให้
สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเจ้าที่มารักษาขณะลำหน้าเวที และขณะทำการแสดงขอย่าให้มีอุปสรรค

กลอนลำบทที่ 4

ตลอดโขงแม่นแวนแคว้น แดนด้านเทวา
เทวดาอินทร์พรหม ให้ช่อยปองปุนป้อง
นำสมองของข้า ปัญญาดีกล้ากลั่น
ขอเชิญคุณทุกชั้นให้มาคุ้มเหลือม้งำ

กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้บรรยายว่าตลอดแม่น้ำโขง ขอให้พระ
อินทร์พระพรหมช่วยให้ข้าพเจ้ามีความจำบทกลอนลำได้แม่นยำ

กลอนลำบทที่ 5

จนตลอดเตือละแม่นทุกก้าบัดเขาไส่มนต์ยา
สาธุเตือ..ขอให้กรรมเวรถึง แล่นตำคนนั้น
ขอเชิญชั้นครูอ้อ ยอมือคุ้มเหลือม้งำ
ให้มาเทียมปองท่าง ยามข้าชีว่าไป

กลอนลำในบทนี้เป็นการกล่าวหากมีใครคิดร้ายต่อหมอลำขอให้เวรกรรมถึงตัวผู้กระทำคนนั้น

กลอนลำบทที่ 6

ครุฑีผู้ข้าขอยกไว้เสมีอนรมโพธิ์ทอง
ให้สมองของผมเลือนปานหมากตุมกลิ้ง
ให้คนแลตาสิ่ง เงยคอสีมเมื่อย
พอปานเหมื่อยหมอกย้อย ฮ้ำพื้นแผ่นดินทะเล้ง

กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้พูดถึงเวลาเรียนหมอลำถ้าหากครุฑมีการ
ลงโทษหรือว่ากล่าวตักเตือนก็จะไม่โกรธ เวลาแสดงหมอลำขอให้ผู้ชมที่มาชมการแสดงไม่เบื่อหน่าย

กลอนลำบทที่ 7

อีก้อนหนึ่งยามเข้าผิดพลาดพลั้ง

น้อมกล่าวกายกรรม ผู้ขำลำทางกาย

บ่ถือครองอภัยด้วย วชิกรรมยามขำวาจาบ่ถือปกป้องม

โงกรรมบ่ถือครอง บัดหาคิดโลกเลี้ยว

ลุงป้าอย่าซัง

กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล กล่าวแบบถ่อมตัวซึ่งถือเป็นมารยาทที่ดีควรน่าเป็นแบบอย่าง ถึงแม้ว่าหมอลำจะมีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ไม่ควรที่จะคุยโม้อวดว่าตัวเองเก่งซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าหากลำไม่ไพเราะ ต้องกราบขออภัยท่านผู้ฟังทุกท่านด้วย

กลอนลำบทที่ 8

อุดมดีแม่ณฑกษัตริย์ได้ผ่านมาเห็น

เพราะบารมีหลายจึงได้มาพานพ้อ

เอาละนอกราวนี้ฟังลำคิดฮ่ำ

ราตรีลำสิเว้าไปหน้าต่อกลอน

กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล วันนี้เป็นวันที่ได้มาลำในงานนี้ อาจเป็นเพราะเราเคยร่วมทำบุญมาด้วยกันมา การไหว้ครูได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านผู้ชมจะได้ฟังลำต่อ

กลอนลง

สีน่านวล

ม้วนไว้สักก่อน

ท่อนี้หน้า...

ถ้อยคำในบทจบตอนท้ายของกลอนลำทางสั้นนี้ จะจบด้วยคำสั้นๆ ซึ่งมีความหมายว่า คนดีศรีสง่า ขอจบการแสดงเพียงเท่านี้

จากการศึกษาความหมายของกลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร พบว่าได้ใช้ความสามารถบรรยายให้เห็นได้้อ อย่างภาพชัดเจน อีกทั้งยังสร้างค่านิยมที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีถึงมารยาทต่างๆ เช่น การบูชาครูอาจารย์ การยกมือกราบไหว้ตามธรรมเนียมของไทยเราจะต้องมีการไปลามาไหว้ทุกครั้ง

2. ภาษาและการใช้ถ้อยคำ

กลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดงมีการใช้ภาษาอยู่ 2 ลักษณะคือภาษาอีสานและภาษาไทยกลาง แต่โดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอีสานเป็นหลัก หรือบางครั้งภาษาอีสานกับภาษาไทยกลางก็ใช้คำเดียวกันจะแตกต่างกันอยู่ที่สำเนียงการพูดเท่านั้น

ภาษาอีสานที่พบในกลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดง

ภาษาอีสาน	ความหมาย
ผู้ขำ	ข้าพเจ้า
แนวคา	สิ่งติดขัด
ทุกสิ่งฝื่อน	ทุกสิ่งอย่าง
ชูคำ	ช่วยคำจุน
ข่วง	พื้นที่กว้าง
เฮือน	บ้าน
ช้อย	ช่วย
ทุกกำ	ทุกด้าน
ขอเชิญ	ขอเชิญ
อย่าซัง	อย่าเกลียด

จากการศึกษาภาษาที่ใช้ในกลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดง พบว่ามีการใช้ภาษาอยู่ 2 ลักษณะตามที่กล่าวมาข้างต้น คือภาษาพื้นบ้านอีสานและภาษาไทยกลาง แต่โดยทั่วไปหลักในการประพันธ์กลอนลำต่าง ๆ ภาษาที่ใช้จะถือเป็นภาษาพื้นบ้านอีสานทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าภาษาที่พบในกลอนลำจะเป็นภาษาไทยกลาง ภาษาพื้นบ้านอีสานก็มีคำที่ใช้เหมือนภาษาไทยกลางอยู่เหมือนกันเช่น

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แผ่นดิน บูชา เวที ฯลฯ และที่พบในชีวิตประจำวัน

กลอนลำทางสั้นกลอนไหว้ครูและเดินดง มีการใช้ภาษาถิ่นและภาษาไทยกลางสลับกันไปในแต่ละวรรค แต่ละบท ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ภูมิปัญญาและความสามารถในการประพันธ์ให้มีความสละสลวย ส่งสัมผัสกันอย่างสอดคล้องลงตัว ทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจเนื้อหาง่าย

เช่น
 ยามเมื่อผู้ขำได้ ออกกล่าวกลอนแกลง
 ขอให้แปลงขอยก เหลื่อมง่ามกุม
 กับพระภูมิสถานที เฮือนชานบ้านชอง
 ผู้ขำปองกล่าวเว้าประนมไหว้ทั่วแดน

ภาษาไทยกลางที่ใช้ในกลอนบทนี้ ซึ่งเป็นที่เข้าใจของคนทั่วไป ได้แก่คำว่า กล่าว ขอให้ พระภูมิ สถานที บ้าน ประนม ไหว้ และภาษาอีสานได้แก่คำว่า ยามเมื่อ ผู้ข้า ยอยก เหลือม้งำ กวมกุ่ม เอือน จะเห็นได้ว่าแม้ว่าคนฟังจะไม่ใช่นักอีสานก็พอจะเข้าใจความหมายของบทกลอนนี้

จากการศึกษากลอนลำ พบว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ที่คนทั่วไปคุ้นเคย และใช้ พูดคุยกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

ถ้อยคำที่แสดงถึงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ที่สั่งสอนมา ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับ สังคมไทยที่ยึดถือในเรื่องเคารพผู้ใหญ่ การอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น

สาธุสา ผู้ข้าขอบุชาคุณพระรัตนตรัย

พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่ทรงสถิต อยู่พื้นแผ่นดินโลกา

คุณบิดามารดา

คุณครูบาอาจารย์ให้มา กุ่มเหลือม้งำ

ผู้ข้าลำบนเวที อย่างได้มีแนวคา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกา

ให้มา กุ่มห่มห่อในวันนี้..

ถ้อยคำที่แสดงถึงมารยาทในการลำ ถึงแม้ว่าหมอลำจะมีความรู้ความสามารถหรือเก่งมากน้อย เพียงใดก็ไม่ควรที่จะคุยโอ้อวดว่าตัวเองเก่ง เช่น

อีกอันหนึ่ง

ยามข้าผิดพลาดพลั้ง น้อมเกล้าถวายกรรม

ผู้ข้าลำทางกาย บ่ถือครองอภัยด้วย

วชิกรรมยามข้าวาจาบ่ถือปองม

โนกรรมบ่ถือครอง

บ่ด่าคิดโลกเลี้ยว ลุงป้าอย่าซัง

จากการศึกษาเห็นได้ว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ภาษาและถ้อยคำได้อย่างหลาย รูปแบบ มีความไพเราะเหมาะสมลงตัวกันระหว่างการใช้ภาษาถิ่นอีสานกับการใช้ภาษาไทยกลาง มีการใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความเคารพต่อครูอาจารย์ การอ่อนน้อมถ่อมตน ภูมิปัญญาและความสามารถเช่นนี้หมอลำผู้ประพันธ์แต่ละคนมีไม่เหมือนกัน แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ ความชำนาญของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้อย่างชัดเจน

3. รูปแบบการประพันธ์

3.1 ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ของหมอลำเรียกว่ากลอนลำ กลอน ลำที่เป็นรูปแบบของอีสาน โดยเฉพาะ มีลักษณะเป็นร้อยกรองทั้งเป็นกาพย์และกลอน เป็นที่ทราบแล้วว่ากลอนลำมีวิวัฒนาการมาจากการเล่าเรื่องราวหรือเล่านิทาน ต่อมามีการนำทำนองและ จังหวะมาใช้ในการเล่าเรื่องเพื่อให้สนุกสนานถ้อยคำที่ใช้มีการสัมผัสให้ไพเราะ ซึ่งการปล่อยเสียงออกจากปากไม่ว่าจะเป็นภาษาร้อยแก้วหรือภาษาร้อยกรองก็จะปล่อยเสียงออกมาเป็นระยะ เช่นช่วงเสียงละ 1 คำ 2 คำ 3 คำ 4 คำ เป็นต้น (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี, 2539: 128-130) การเขียนคำประพันธ์ของคนอีสานจะสรรหาเอาคำมารวมเข้าเป็นกลุ่มๆ ซึ่งในการจัดกลุ่มคำจะจัดเป็นกี่กลุ่มก็ได้ เช่น

กลุ่ม 2 คำ ได้แก่ จอมใจ แก้วแก่น ยอดก กวมกุ่ม อาจารย์ เวที สนาม เป็นต้น

กลุ่ม 3 คำ ได้แก่ ทุกสิ่งเพี้ยน กะเบาซ็อน ตามนั้นแหละ พอคราวแล้ว เป็นต้น

กลุ่ม 4 คำ ได้แก่ กัมกราบวันทา ทั้งพื้นแผ่นดิน ไตร แลนตำคนั้น เยคอลิมเมื่อ เป็นต้น

กลุ่ม 5 คำ ได้แก่ ผู้ขำลำนัน ปวงประชาไฟรฟ้า อภิวันทานอม ขอให้แปลงยอดก เป็นต้น

กลุ่ม 6 คำ ได้แก่ ออกกล่าวกลอนแถลง ตลอดโขงแม่แวนแค้น เป็นต้น

คำสัมผัสซึ่งคนอีสานเรียกว่าคำก่าย พยางค์สุดท้ายของกลุ่มคำแรกจะไปสัมผัสกับพยางค์ต้นๆ ของกลุ่มคำถัดไป การเขียนกลอนลำก็เช่นกัน จะนิยมเรียกคำประพันธ์เป็นกลอนลำในลักษณะต่างๆ เช่น กลอนร้อย กลอนตัด หรือกลอนเฉียง ซึ่งกลอนแต่ ละอย่างจะมีลักษณะการประพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป (เจริญชัย ชนไฟโรจน์, 2526: 22-23)

3.1.1 กลอนร้อย

- บทหนึ่งไม่จำกัดจำนวนวรรค
- วรรคหนึ่งมี 2 จังหวะ
- วรรคหนึ่งมี 3-6 พยางค์
- พยางค์สุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับพยางค์ต้นๆ ของวรรคถัดไป
- ไม่กำหนดวรรคยุกต์

3.1.2 กลอนตัด

- บทหนึ่งไม่จำกัดจำนวนวรรค
- วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์
- วรรคหนึ่งมี 4 จังหวะ
- พยางค์สุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับพยางค์ต้นๆ ของวรรคถัดไป
- ไม่กำหนดวรรคยุกต์

3.1.3 กลอนเฉียง

- บทหนึ่งมี 4 วรรค
- วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์
- วรรคหนึ่งมี 4 จังหวะ
- พยางค์สุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับพยางค์ต้นๆ ของวรรคถัดไป
- มีการกำหนดวรรคยุกต์เอก 7 โท 5

อีกนัยหนึ่ง กลอนร้อยเป็นลักษณะของกลอนร้อยยาว บรรยายเรื่องราวส่งสัมผัสไปเรื่อยๆ ไม่กำหนดความสั้นยาว ท่วงทำนองจังหวะค่อนข้างช้า มีการเอื้อนเสียงละเล่นลูกคอไปตามอารมณ์ของหมอลำ กลอนตัดจะเป็นลักษณะท่วงทำนองที่มีเสียงสั้น ไม่มีการเอื้อนเสียง จังหวะกระชับค่อนข้างเร็ว และกลอนฉ�นจะเป็นลักษณะของท่วงทำนองที่มีเสียงยาว มีการเอื้อนเสียงละเล่นลูกคอ จังหวะค่อนข้างช้าคล้ายกับกลอนร้อย

3.2 โครงสร้างของบทกลอน

โครงสร้างของบทกลอนทางสั้นของหมอลำหรือผู้ประพันธ์ในแต่ละคนโดยทั่วไปแล้วจะมีรูปแบบที่เหมือนกันซึ่งได้ดังนี้ (เจริญชัย ชนไฟโรจน์. 2526: 25-26)

ตอนต้น (เกริ่น)

- โอละนอ
- กลอนร้อย
- โอละนอ...นวลเอย (จะมีหรือไม่มีก็ได้)

ตอนกลาง (เดินกลอน)

- กลอนตัด

ตอนปลาย (ตอนจบ)

- สีนานวล (หรือ...พอสสมควร)
- (ต่อด้วยคำสั้นๆ ท้ายประโยค)

3.2.1 ตอนต้น เป็นบทเกริ่นขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อทำการกระตุ้นให้เตรียมตัวฟัง หรือเป็นการลองเสียงเรียก เพื่อให้ถูกต้องตรงกับเสียงแคน หรือเพื่อเป็นการกล่าวบูชาครู สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อมาคุ้มครองให้การลำประสบความสำเร็จ ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิ์พร ได้ใช้หลักการตามโครงสร้างดังที่กล่าวมาแล้วโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

โอละนอ.....

สาธุสาผู้ข้าขอบูชาคุณพระรัตนตรัย

พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่ทรงสถิต อยู่พื้นแผ่นดินโลกา

คุณบิดามารดา

คุณครูบาอาจารย์ให้มาคุ้มเหลื่อมงำ

ผู้ข้าลำบนเวที อย่างไม่ได้มีแนวคา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกา

ให้มาคุ้มคุ้มห่อในวันนี้

เพื่อเป็นการเน้นย้ำบอกให้คนฟังรู้ว่าต่อไปนี่จะเป็นการเล่าเรื่องราว ๖ ต่างๆ ให้ฟังแล้ว ซึ่งในการโอ...ครั้งที่ 2 นี้ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคในการเอื้อนเสียงได้อย่าง ไพเราะเป็นอย่างยิ่ง

3.2.2 ตอนกลาง เป็นการบรรยายเนื้อหาต่างๆ ของบทกลอน เช่น กลอนเกี่ยว กับ ธรรมชาติ เนื้อหาที่จะกล่าวถึงธรรมชาติ ความงดงามของธรรมชาติ ส่ว กลอนลำไห้วครูและเดินดง มีเนื้อหา กล่าวถึงการไหว้ครูและชมความงามของธรรมชาติ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

3.2.3 ตอนปลาย เป็นการกล่าวคำหรือประโยคสั้นๆ เพียงหนึ่งวรรค เพื่อบอกให้ผู้ฟัง รู้ว่ากลอนลำนั้นได้จบลงแล้ว และส่วนใหญ่จะนิยมจบด้วยคำว่า สีนานวล....

การจบลงด้วยคำว่าสินานวลและต่อด้วยคำสั้นๆ ท้ายประโยคอีก เช่น สีนานวลม้วนไว้ สาก่อนท่อนี้หน้า..... และในกลอนลำนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ประโยคนี้ในตอนท้ายด้วย นอกจากนี้ตอนปลายยังคำอื่นๆ ที่ใช้กันอีกมากมาย เช่น ช้วนน้องไว้ก่อน พี่ชายเอ๋ย สีนานวล ช้วน น้องແ່ນ หมอแคนเอ๋ย เป็นต้น

4. การแบ่งวรรคตอน

กลอนลำทางสั้นไห้วครูและเดินดงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้แบ่ง วรรคตอน จังหวะและลีลาตามแบบลักษณะโครงสร้างคำประพันธ์ของกลอนลำทางสั้นโดยทั่วไป แต่หมอลำ ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคลีลาในการเสริมคำ ซ้ำคำ และเล่นคำเข้าไป ทำให้บางวรรคบาง บทมีจังหวะมากกว่ารูปแบบที่กำหนด ทำให้มีความพิเศษและแตกต่างไปจากรูปแบบทั่วไป อย่าง ไพเราะ แสดงให้เห็นโดยใช้ห้องเพลงของโน้ตไทยดังนี้

ตอนต้น เป็นบทเกริ่นเริ่มด้วยการโอ.....

โอ ----- ละนอ-----

ช ----- ลท-----ท-ล----- ท-ล----- ล-ช----- -ลชลชลช-----

การโอ.... ของหมอลำแต่ละคนจะไม่เหมือนกันบางคนโอ ...สั้นๆ ไม่มีการเอื้อน ไม่มีการเล่นลูกคอ แต่การโอ....ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะมีความพิเศษคือการเล่นลูกคอเพราะจะทำให้การ เอื้อนไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น การโอ... ไม่ตายตัวจะยืดหรือหดก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ตอนกลาง เป็นการเดินกลอน ซึ่งจะบรรยายเนื้อหาต่างๆ ของกลอนลำลักษณะกลอนลำจะใช้กลอน ตัด โดยแบ่งวรรคตอน จังหวะและลีลาตามลักษณะคำประพันธ์ได้ดังนี้

กลอนลำบทที่ 1

-ละแมน ว่า	เตื้อ-นาย-	- จังว่า สา	- ฐุ - สา	- - - สา	- ฐุ - เตื้อ	-อภิวัน	- ทา-น้อม
- ท ด ต	ฟ - ร -	- ด ต ท	- ด - ท	- - - ท	- ด - ท	-ท ฟ ฟ	- ด - ฟ

- จอม - ใจ	- แก้ว - แก่น	- คุณ พระยก	- ใส - เกล้า	- กวม - กุ่ม	- ใส - เศียร
- ฟ - ซ	- ด - ซ	- ล ด ล	- ด - ด	- ล - ฟ	- ล - ซ

กลอนลำบทที่ 1 มี 4 วรรค ได้ใช้เทคนิคในการเสริมคำในวรรคที่ 1 ได้แก่ คำว่า ละแมนว่า เตื้อนาย และซ้ำคำในวรรคที่ 2 ได้แก่ คำว่า จังว่าสาธุเตื้อ วรรคที่ 4 มี 2 จังหวะ ทำให้กลอนลำลงตัวและจังหวะเรียบง่าย

กลอนลำบทที่ 2

- - - ทุก	- สิ่ง-เพียน	-กัม-กราบ	- วัน - ทา	-คุณครูบา	-อาจารย์ สอน	-ให้ส่งพร	- ชู - คำ
- - - ด	- ล - ฟ	- ซ - ซ	- ท - ด	- ฟ ร ท	- ร ท ฟ	- ฟ ท ร	- ด - ท

- - - ผู้	- ข้า - ล่า	- วัน - นี้	- เว - ที่	-สนามช่วง	-ปวงประชา	-ไพร่-ฟ้า	-ทั้ง-พื้น
- - - ฟ	- ด - ด	- ล - ด	- ซ - ล	- ซ ล ด	- ด ฟ ร	- ล - ซ	- ซ - ล

-แผ่น-ไตร
- ฟ - ร

กลอนลำบทที่ 2 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หวะ วรรคที่ 2 มี 4 หวะ และวรรคที่ 5 มี 1 จังหวะ ทำให้กลอนลำลงตัวและจังหวะเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 3

- - - ยาม	- เมื่อ - ผู้	- ข้า - ได้	-ออก-กล่าว	- กลอน - แถลง	-ขอให้ แปลง	- ยอ - ยก	- เหลื่อม - ง่า
- - - ด	- ท - ท	- ด - ด	- ล - ซ	- ล ฟ ด	- ล ฟ ฟ	- ล - ซ	- ท - ล

- กวม - กุ่ม	- กับพระ ภูมิ	-สถานที่	- เอื่อน - ซาน	-บ้าน - ช่อง	- ผู้ข้า ปอง	- กล่าว - เว้า	- ประนม ไหว้
- ด - ด	- ด ร ด	- ฟ ร ด	- ร - ฟ	- ร - ด	- ฟ ซ ฟ	- ฟ - ร	- ล ด ซ

-ท้าว-แดน
- ด - ท

กลอนลำในบทที่ 3 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หะ วรรคที่ 2 มี 4 หะ วรรคที่ 5 มี 1 จังหวะ
กลอนลำในบทนี้มีทำนองไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่
นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 4

-ตลอด โขง	- - แม่น -	- - แว่น - ค้ำ	- - แดน - ด่าน	- - เท - วา	- เทวดา	- อินทร์ - พรหม	- ให้ชอย ปอง
- ด ร ล	- - ด -	- ล - ซ	- ร - ฟ	- ฟ - ร	- ท ด ด	- ล - ด	- ซ ซ ล

-ปุ่น-ป้อง	- นำสมอง	-ของ - ข้า	- ปัญญาดี	-กล้า- กลั่น	-ขอเชิญ คุณ	- ทุก - ชั้น	- ให้มากุ่ม
- ด - ล	- ล ซ ด	- ด - ซ	- ด ซ ฟ	- ล - ฟ	- ฟ ร ด	- ร - ฟ	- ร ด ล

- เหลื่อม - ง่า
- ล - ฟ

กลอนลำบทที่ 4 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หวะ วรรคที่ 2 มี 4 หวะ วรรคที่ 3 มี 4 หวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 1 จังหวะ กลอนลำในบทนี้มีทำนองไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 5

- - - จน	- ตลอด	- เตื่อละ แม่่น	- ทุก - กำ	- บัดเขา ใส่	- มนต์ - ย่า	- - - ส่า	- ชุ - เตื่อ
- - - ท	- ท - ด	- ร ด ล	- ล - ช	- ฟ ล ล	- ด - ช	- - - ท	- ด - ฟ

- ขอให้ กรรม	- เวร - ถึง	- แล่น - ตำ	- คน - นั้น	- ขอเชิญ ขัน	- ครู - อ้อ	- ยก - มือ	- กุ่ม - เหลื่อม
- ฟ ท ด	- ฟ - ท	- ร - ท	- ร - ฟ	- ด ท ท	- ท - ท	- ล - ช	- ช - ฟ

- ให้มา เทียม	- ปอง - ท่าง	- ยาม - ข้ำ	- สิวาไป
- ฟ ล ช	- ร - ด	- ฟ - ด	- ฟ ฟ ด

กลอนลำบทที่ 5 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หวะ วรรคที่ 2 มี 4 หวะ วรรคที่ 3 มี 4 หวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 4 จังหวะ กลอนลำในบทนี้มีทำนองไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 6

- คุณ - ครู	- บาอาจารย์	- ผู้ข้าขอ	- ยก - ไว้	- เสมือน รุ่ม	- โพธิ์ - ทอง	- ให้สมอง	- ของ - ผม
- ฟ - ฟ	- ด ร ด	- ท ด ด	- ร - ด	- ฟ ล ด	- ล - ฟ	- ด ล ฟ	- ล - ด

- เลื่อน - ปาน	- หมากตุ้ม กลิ้ง	- ให้คน แล	- ตา - ลั้ง	- เงย - คอ	- ลืม - เมื่อย	- ปอปาน เหมื่อย	- หมอก - ย้อย
- ล - ช	- ล ล ด	- ร ท ท	- ท - ท	- ท - ด	- ด - ล	- ร ท ฟ	- ฟ - ด

- ฮ้า - ฟั้น	- แผ่นทะล้ง
- ช - ด	- ฟ ล ฟ

กลอนลำบทที่ 6 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หวะ วรรคที่ 2 มี 4 หวะ วรรคที่ 3 มี 4 หวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 2 จังหวะ กลอนลำในบทนี้มีทำนองไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 7

- - - อึก	- อัน หนึ่ง	- ยามข้า ผิด	- พลาด- พลัง	- น้อม กล่าว	-	- กายกรรม	- ผู้ข้าลำ	- ทาง - กาย
- - - ซ	- ล - ซ	- ฟ ร ด	- ท - ล	- ด - ฟ	- ด - ด	- ร ด ล	- ล - ฟ	

- บถึกรอง	- อภัย ด้วย	- วจิกรรม	- ยาม-ข้า	- วา - จา	- บถึ กบ้อง	- มโนกรรม	- บถึกรอง
- ร ด ล	- ล ด ด	- ซ ล ฟ	- ล - ซ	- ล - ล	- ล ด ฟ	- ล ล ฟ	- ล ด ฟ

- บัดหาคิด	- โลก เลี้ยว	-	- ลุง - ป้า	- อย่า - ชั่ง
- ด ร ด	- ร - ฟ	-	- ล - ซ	- ล - ด

กลอนลำบทที่ 7 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 4 จังหวะ

กลอนลำบทที่ 8

- - - อู	- ดม - ดี	- เตื่อหละ แม่น	- ฤกษ์-ตั้ง	- ผมได้ ผ่าน	- มา - เห็น	- เพราะ - บา	- รมีหลาย
- - - ซ	- ด - ร	- ด ฟ ด	- ฟ - ล	- ด ร ซ	- ร - ด	- ฟ - ร	- ซ ล ด

- จังได้มา	- พาน-พ้อ	- - - เอา	- ละ - นอ	- คราว-นี้	- ฟัง- ลำ	- คิด - อ้า	- ราตรีลำ
- ม ร ล	- ฟ - ล	- - - ท	- ร - ล	- ด - ฟ	- ฟ - ท	- ร - ท	- ร ฟ ซ

- ลี - เว้า	- ไป - หน้า	- ต่อ-กลอน
- ร - ฟ	- ท - ซ	- ซ - ร

กลอนลำบทที่ 8 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 หวะ วรรคที่ 2 มี 4 หวะ วรรคที่ 3 มี 4 หวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 3 จังหวะ กลอนลำในบทนี้มีทำนองไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

ตอนปลาย เป็นตอนจบ ซึ่งรูปแบบการส่งท้ายหรือการจบนี้จะนิยมใช้คำว่า สีนานวล และต่อด้วยคำสั้นๆ อีก ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้วิธีการนี้นำมาเป็นตอนจบ ดังนี้

-สีนานวล	- ม้วน -ไว้	- สา- ก่อน	- ท่อ - นี้	-- -น้ำ
- ด ด ล	- ฟ - ล	- ซ - ล	ด - ล -	--- ล

กลอนลำในบทจบนี้ นับเป็น 1 วรรค มี 5 จังหวะ ในตอนท้ายๆ ของวรรคจะใช้เทคนิคลีลาในการทอดเสียงดึงจังหวะให้ช้าลง

กลอนขึ้นเดินดง

กลอนลำบทที่ 9

--- พอ	- คราว - แล้ว ๆ	-สีเดินดง	- ลัด - ไล่	--- เลาะ	- เลียบ - ไพร่	- ซี่ไต้จับ	- ดอก - ไม้ ๆ
--- ซ	- ร - ซ	- ร ด ท	- ด - ด	--- ร	- ท - ร	- ท ด ร	- ท - ซ

- ไบ - ต้น	- อยู่ - ปน
- ท - ฟ	- ท - ร

กลอนลำบทที่ 9 มี 3 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ ซ้ำคำว่า คราวแล้ว วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ ซ้ำคำว่า ดอกไม้ วรรคที่ 3 มี 2 จังหวะ กลอนลำบทนี้มีความเรียบง่ายไพเราะ เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 10

- - -เลาะ	-เลียบ-ตัน	- ชม-ดอก	- ดวน-ตก	- มีทั้งบก	- แจม-จิก	- จิก-จี	- แจม-จี
- - - ด	- ด - ล	- ร - ฟ	- ช - ฟ	- ฟ ล ด	- ล - ฟ	- ล - ด	- ล - ช

กลอนลำบทที่ 10 มี 2 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ บทที่ 2 มีการเล่นคำ คำว่าแจมจิกจิกจีแจมจี ซึ่งเป็นเทคนิคพิเศษอีกประการหนึ่ง

กลอนลำบทที่ 11

- มีทั้งจำ	- ปี่-พร้อม	- ซอม - ดอก	- - จำ - ป่า	- สีดาแกม	- จำ - ปี่	- หมี่ - มุย	- แกม - มี
- ฟ ช ฟ	- ช - ล	- ด - ช	- ท - ช	- ด ฟ ด	- ล - ช	- ด - ท	- ท - ด

- - - มี	- มัน - ตัน	- - ชม - โดน	- ดอก - หล่น	- กะโดน - แกม	- ดอก-เป้า	- กะเบา - ช้อน	- ปัง-ซอน
- - - ร	- ช - ด	- ด - ฟ	- ช - ล	- ด ท ร	- ล - ฟ	- ด ฟ ด	- ร - ช

กลอนลำบทที่ 11 มี 4 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 คำว่า ปังซอน เข้าไปทำให้มี 6 จังหวะ

กลอนลำบทที่ 12

- - - ดอก	- กะ - เบา	- มัน - มา	- เกิด-ช้อน	- ซอน-หมู	- ตู - ตัง	- - - ตาม	- นั้น-แหล่ว
- - - ช	- ด - ฟ	- ช - ด	- ฟ - ด	- ด - ฟ	- ช - ล	- - - ด	- ท - ด

- ตามสะพัง	- นีละแมน	- วั ง - หนองๆ	- แบ่ง-บาน	- ตาม-ก้าน	- มี-บาน	- ตาม-ตัน	- ปน-ก้น
- ฟ ล ฟ	- ช ฟ ร	- ด - ร	- ช - ล	- ร - ช	- ม - ช	- ม - ด	- ม - ท
- ถัน - ถี่	- มี ปิ ลี	- ดอก - แห้ง	- แมง - ไม้	- ใต้ - ตอม			
- ม - ด	- ม ท ด	- ด ม ท	- ม - ร	- ม - ท			

กลอนลำบทที่ 12 มี 5 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ ซ้ำคำว่า วังหนอง วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 5 จังหวะ มีการเล่นคำ คำว่า มีปิติ ทำให้กลอนลำนี้มีความไพเราะและเรียบง่าย เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 13

--- ลม	- พัด-พร้อม	- ไกว-กึ่ง	- แกรม-กัน	--- กก	- โโก-แกม	- กก - กุง	- ก่าม - กวม
--- ม	- ม - ท	- ม - ซ	- ม - ด	--- ซ	- ด - ล	- ด - ม	- ท - ด

- กุม-เกี้ยว	- เหลียวไป หน้า	- ส่า - ขา	- หลาย-ล้ำ	- เลาะไป น้ำ	- เลียบ-จ่าย	- สาย - ห้วย	- ป่า - ดอน
- ฟ - ซ	- ฟ ร ล	- ร - ด	- ร - ฟ	- ร ด ร	- ฟ - ด	- ร - ฟ	- ซ - ล

กลอนลำบทที่ 13 มี 4 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ มีการเล่นคำ คำว่า ไกวกึ่งแกมกัน วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ เล่นคำ คำว่า กก โโก แกม กก กุง ก่าม กวมวรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ

--- สี	- นา-นวล	- แคน - ชวน	- ไว้-ก่อน	- ท่อ - นี้	--- น้า
--- ล	- ฟ - ล	- ซ - ล	ด - - ล	- ร - ล	--- ล

กลอนลำในบทฉบับนี้นับเป็น 1 วรรค มี 6 จังหวะ ในตอนท้ายๆ ของวรรค จะใช้เทคนิคลีลาในการทอดเสียงดึงจังหวะให้ช้าลง

จากการศึกษาการแบ่งวรรคตอน จังหวะและลีลาของกลอนไหว้ครูและเดินดง ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร พบว่า ได้แบ่งวรรคตอนออกตามโครงสร้างคำประพันธ์ คือ

ตอนต้น

การโอ.... มีจังหวะไม่แน่นอนจะสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับความสามารถของหมอลำหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้การโอ.... ในครั้งนี้เพื่อแสดงลีลาในการเอื้อนเสียงและเล่นลูกออดได้อย่างไพเราะ และน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง

กลอนร้าย มีการแบ่งวรรคและจังหวะได้ชัดเจน ตอนท้ายของวรรค หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้ลีลาในการทอดเสียงดึงจังหวะให้ช้าลงทำให้มีอรรถรสมากยิ่งขึ้น

การโอ... ครั้งที่ 2 มีจังหวะไม่แน่นอนคล้ายกับการโอ... ครั้งแรก ในครั้งนี้จะมีการใช้เทคนิคลีลาการเปลี่ยนเสียง เปลี่ยนทำนอง แต่ยังคงเน้นการแสดงเสียงเอื้อนและลูกคอที่เป็นพรสวรรค์ยากจะหาใครเหมือน

ตอนกลาง

มีการแบ่งวรรคตอน จังหวะลีลา ได้อย่างชัดเจนคือมีกลอนลำทั้งสิ้น 13 บท ในแต่ละบทมีจำนวนวรรคตอนแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่จะคงไว้ตามรูปแบบการประพันธ์คือ ใน 1 วรรค จะมี 4 จังหวะ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคในการซ้ำคำเข้าไปทำให้จังหวะบางวรรคมีความพิเศษ แตกต่างจากจังหวะปกติ เช่น บางวรรคอาจมี 6 จังหวะ

ตอนปลาย

รูปแบบวรรคตอนค่อนข้างจะชัดเจน เพราะการจบ หรือการส่งท้ายของการลำทางสั้น จะนิยมจบด้วยคำว่า สีนานวล ... แล้วต่อด้วยคำสั้นๆ เล็กน้อยจึงนับเป็น 1 วรรค และในตอนท้ายของวรรคจะใช้เทคนิคลีลาในการทอดเสียงดึงจังหวะให้ช้าลงได้อย่างไพเราะ

5. โครงสร้างทำนองกลอนลำ

ทำนองกลอนลำไหว้ครูและเดินดงของ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร นอกจากจะแบ่งทำนองวรรคตอน จังหวะและลีลาตามแบบลักษณะโครงสร้างการประพันธ์ของกลอนลำโดยทั่วไป หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ยังได้ใช้เทคนิคลีลาในการซ้ำคำและเล่นคำเข้าไป ทำให้บางบทหรือบางวรรคมีทำนองที่แปลกไปจากทำนองทั่วๆ ไปบ้างในบางส่วน แต่ทั้งนี้เค้าโครงเสียงของลูกตกในแต่ละจังหวะแต่ละวรรคยังคงหลักการเหมือนทำนองของหมอลำคนอื่นๆ ที่ใช้กันอยู่เป็นส่วนใหญ่ แต่รายละเอียดในส่วนย่อยอาจแตกต่างกันออกไปตามความสามารถของหมอลำ

การวิเคราะห์กลอนลำทางยาวล่องโขง

1. เนื้อหาของกลอนลำ

คำร้องในบทกลอนนี้ ส่วน ใหญ่จะใช้ภาษาพื้นบ้านอีสานเป็นหลัก มีภาษาไทยกลางสลับ เป็นบางวรรค บางประโยค เพื่อความสละสลวยในการใช้คำ และเหมาะสมกับทำนองกลอน โดยเนื้อ ร้องกลอนล่องโขงมีดังนี้

กลอนลำทางยาวล่องโขง

(กลอนขึ้น)

โอยละนอ....
 แจ้งเอ๋ย...แจ้งจ่างปาง
 เบิ่งขอบฟ้าเป็นเสิงสาง
 ไก่กะโจ๊กแจ็กฮ้อง...เสียดายค่าน้องเว้าอ้าย
 ยามสืได้แม่นห่างกัน...แสนรำพัน...ละน้ำ

กลอนลำบทที่ 1

นี่หละพ่อแม่เอ๋ย
 อวสานสุดเสียด สิ้นเสียดล้ากะสิฮ้าง
 ไก่กะตบปีกทำคันชั้นสะนั้นคอน
 กาเว้าวอนยามเช้าโตเว้าฮ้องวีวอน
 เสียดนกเค้าบักกอกกล่อนงอยคอนเอ็นส่งเสียด

กลอนลำบทที่ 2

ฝูงหมูนกอีเอี้ยง กากะเซ็นวินบน
 คนที่นอนกำลังลุก ตื่นมายามเช้า
 เสียดต่อยมองตำข้าว ญาครูฆ้องกะลั่น
 ไก่กะขันจั้นๆๆ โตนฮ้านพากคอน

กลอนลำบทที่ 3

จิงวาค่อนสิแจ้ง แบงค์ชีฮ้วนหาหมอลำ
 เงินมัดจำติดอนคินๆ มีออื่นเต้อลุงบ้า
 ส่วนหมอลำติดกไกลไปหน้าהל่างานใหม่
 ซ่อยเหลือได้ท่อนี้ปีหน้าจิงค้อยพัง

กลอนลำบทที่ 4

บ่อนใต้ผัดพลาดปลั่งอภัยโทษให้หมอลำแน่เด้อ
 อย่าได้จำฝังใจ หากบ่อนใต้มันบกพร่อง
 ขอแสงใจนำอายน้อง ให้ติชมเพื่อก่อ
 พ้อกันโอกาสหน้าจ้งลำแก้กันเทื่อหลัง...เด้อแฟนฟัง...ละหน้า

กลอนลำบทที่ 5

มาบัดนี้หันมาสั่งพี่หมอลำ
 ว่าจ้งได้ทองคำๆ พอบักห้าคนโก้
 อันความโศกความเว้าสองเฮาเว้าไปทั่ว
 ชั่วหรือดีชี้ฮ้าย ทางอายเจ้าอย่าถ้อ

กลอนลำบทที่ 6

เพราะเดี๋ยวนี้เป็นมือตกว่างเฮาแสดง
 คำได้แข็งเกินควรบ่ถุกหื้อขอไว้
 อภัยกันเด้อพี่ความบ่ดี เจ้าอย่าฟ้าวเปิดหนาย
 คำที่อายเว้าน้อง คำที่น้องเว้าอาย หมายร่วมฮ่วมหมอน

กลอนลำบทที่ 7

ออนซอนนำความเว้า แต่สองเฮาบได้ฮ่วม
 สิเพียงได้แต่ร่วมเป็นซู้แต่ละคืน...

กลอนลำบทที่ 8

เสียดายเด้...เสียดายตาเว้าขึ้น เหม็ดคีนมันแจ้งง่าย
 เหม็ดเวลาแล้วหละอาย เฮาสีได้ห่างกัน

กลอนลำบทที่ 9

ความรำพันลำเกี้ยว มาตายน่าแต่ผิวเฟิ่น...เด้นอ
 เพลินแต่นำเว้าซู้ เมียบักอายบ่คิดนา

กลอนลำบทที่ 10

คั้นเซาลำเมื่อบ้าน งานหลังเฮาจ้งพ้อกันใหม่...เด้อพี่เด้อ...
 อ้ายไปลำกับไผกะให้คิดฮอดน้อง ผู้นอนแล้งเปลี่ยวพลอย...แน่เด้อ

กลอนลำบทที่ 11

วาสนาบุญสาวนางมันหน้อย มาเห็นกันเวลาน้อย
 ฮ่าฮ้ายเมื่อฮอดบ้าน
 ไปเห็นหน้าบักน้อย คิดเห็นข่อยผู้ห้วงน้ำแน่เด้อ
 จำความลำเทิงเว้าสองเฮาแหนเด้อพี...
 คั้นหากว่าบุญบ่ได้ชาตินี้ ขอหมายไว้ชาติชีมา
 ซื่อถือว่าบุพเพสร้างปางหลังสรรนิवास
 บุญแต่ชาติก่อนก็บ่เคยสร้างฮ่วมกัน
 จ้งหันหลังไปคนข้าง ราตรีนางขอลาพี
 หนึไปคนละบ้าน งานแล้วสิบเห็น
 บ่อยากพัดพราวเว้น เวรหากจ้องจำไป
 บ่อยากไกลหากมีงาน จ่นนำไปไกล
 ขอลาไกลไปหน้า หากินปลาวังใหม่
 วาสนาสาวหมอลำบ่คาดได้ ไปนอนให้อยู่ผู้เดียว
 เขียวใบมอน...ละหน้า

กลอนลำทางยาวล่ องโขงของหมอลำรา ตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ประพันธ์ขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากสภาพครอบครัวของตนเอง ซึ่งหมอลำรา ตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีภูมิลำเนาอยู่ในชนบท เกิดเป็นลูกชานา ได้ใช้ชีวิตกับกลิ่นโคลนสาบควายมาตลอดอยู่ตามธรรมชาติของชาวอีสานในชนบทอย่างแท้จริง จึงสามารถที่จะนำเอาประสบการณ์ มาบรรยายสภาพได้อย่างชัดเจนลงในกลอนลำนี้ จุดเด่นของการลำทางยาวล่องโขงเป็นการบรรยายวิถีชีวิตของชาวอีสานตามชนบท ในกลอนลำนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น

3 ตอน คือตอนต้นเป็นบทเกริ่น ตอนกลางเป็นการบรรยายเนื้อหาของกลอนลำ ซึ่งแบ่งกลอนลำออกเป็น 11 บท และตอนปลายเป็นการกล่าวลาจาก โดยชี้ให้เห็นได้ดังนี้

เริ่มต้นด้วยบทเกริ่น

โอยละนอ....

แจ้งเฮ้ย...แจ้งจ่างปาง

เบ็งขอบฟ้าเป็นเสิงสาง

ไก่อกะโจ๊กแจ็กฮ้อง...เสียดายค่านองเว้าฮ้าย

ยามสีได้แมนห่างกัน...แสนรำพัน...ละหน้า

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้เรียกเสียงหรือ เทียบเสียงด้วยคำว่า โอยละนอ .... ซึ่งการเรียกเสียงหรือเทียบเสียง ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร หรือหมอลำอื่นๆ จะมีลีลาในการใช้เสียงที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปตามภูมิปัญญาความสามารถของหมอลำแต่ละคน บทเกริ่นของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้คำว่า แจ้งเอ๋ย ...แจ้งจ่างป่าง ซึ่งเป็นคำเป็นคำเกริ่นที่นิยมใช้ทั่วไป เนื้อหาที่มีความว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้กล่าวถึงการพัสดุเวลาไปแสดงตามงานต่างๆ เป็นการกล่าวแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับความรัก

กลอนลำบทที่ 1

นี่หละพ่อแม่เอ๋ย

อวสานสุดเสียง สิ้นเสียงลำกะสิสูง

ไก่อะตบปีกทำคันชั้นสะนั้นคอน

กาเว้าวอนยามเช้าโตเวัยฮ้องวีวอน

เสียงนกเค้าบักกอกหล่อนงอยคอนเอ็นส่งเสียง

เนื้อหาเป็นการบอกกล่าวว่าการแสดงในครั้งนี้จะได้ยุติลงแล้ว จะได้จากพ่อแม่พี่น้องทุกๆ

คน เสียงไก่อะและเสียงนกร้องตอนเช้าเป็นสัญญาณบอกว่าใกล้จะเช้าแล้ว

กลอนลำบทที่ 2

ฝูงหมูนกอีเอียง กากะเขินเวินบน

คนที่นอนกำลังลุก ตื่นมายามเช้า

เสียงต๋อยมองตำข้าว ญาครูฆ้องกะลั่น

ไก่อะขันจั้นๆๆ โตนฮ้านพากคอน

ในบทกลอนลำนี้ความหมายเป็นการขยายความจากกลอนลำในบทที่ 1 ว่าทำไมจะต้องยุติการลำในครั้งนี้ เพราะฝูงนกเอี้ยงบี นวอน ผู้คนลุกขึ้นมาหุงหาอาหารตอนเช้า พระสงฆ์เคาะระฆังตอนเช้า ซึ่งการแสดงหมอลำในสมัยก่อนจะแสดงทั้งคืนจนสว่าง ในช่วงนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้บรรยายการดำรงชีวิตของชาวบ้านและธรรมชาติไว้อย่างเห็นภาพได้ชัดเจน

กลอนลำบทที่ 3

จ้งวาค่อนสิแจ้ง แบงค์ซิฮ่วนหาหมอลำ

เงินมัดจำติดอนคินๆ มืออื่นเต๋อลุงป่า

ส่วนหมอลำติดกัไกลไปหน้าหาล่างานใหม่

ช้อยเหลือได้ท่อนี้หน้าจ้งค้อยพัง

กลอนลำในบทนี้ขยายความต่อเหตุการณ์จากบทที่ 2 เวลาใกล้จะสว่างแล้ว ผู้ชมผู้ฟังที่ชื่นชอบหมอลำคนไหนก็จะมีเงินให้หมอลำคนนั้น และผู้ว่าจ้างหมอลำก็จะนำเงินมัดจำที่เหลือจ่ายให้หมอลำจนครบ ส่วนหมอลำก็จะไปแสดงงานอื่นอีกหลายงาน ปีหน้าถ้ามีงานค้อยว่าจ้างกันใหม่

กลอนลำบทที่ 4

บ่อนใต้ผัดพลาดพลั้งอภัยโทษให้หมอลำแน่เด้อ
 อย่าได้จำฝังใจ หากบ่อนใต้มันบกพร่อง
 ขอแสงใจนำอายน้อง ให้ติชมเพื่อก่อ
 พ้อกันโอกาสหน้าจ้งลำแก้กันเทื่อหลัง...เด้อแฟนฟัง...ละน้ำ
 ความหมายของกลอนลำบทนี้เป็นการกล่าวว่ถ้าหมอลำได้กระทำใดๆ ผิดพลาดก็ขออภัย
 ด้วย อย่าได้จำฝังใจถ้าลำผิดพลาด ขอให้พี่น้องทุกคนติชมเพื่อก่อเจอกันโอกาสหน้าค่อยแก้ตัว
 ภายหลัง

กลอนลำบทที่ 5

มาบัดนี้หันมาสั่งพี่หมอลำ
 ว่าจ้งได้ทองคำๆ พ่อบักห้าคนโก้
 อันความโสความเว้าสองเฮาเว้าไปทั่ว
 ชั่วหรือดีชี้ฮ้าย ทางอายเจ้าอย่าถือ
 กลอนลำในบทนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้หันมาสั่งลาพี่หมอลำว่าตลอดทั้งคืนที่ลำ
 มาว่าถ้าได้พูดล่วงเกินไปขออภัยพี่ชายด้วย

กลอนลำบทที่ 6

เพราะเดี๋ยวนี้เป็นมือตกว่างเฮาแสดง
 คำได้แข็งเกินควรบ่ถูกหูให้ขอไว้
 อภัยกันเด้อพี่ความบ่ดี เจ้าอย่าฟ้าวเปิดหน้าย
 คำที่อายเว้าน้อง คำที่น้องเว้าอาย หมายถึงร่วมฮ่วมหมอน
 หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ย้ำบอกอีกครั่งว่คำพูดไหนที่ไม่ไพเราะก็อย่าได้โกรธ ขอ
 อภัยด้วยสิ่งไหนที่ไม่ดีอย่าฟั้งเบื้อหน้าย คำพูดที่ว่เราจะได้อยู่กินกันเป็นครอบครัวมันคือการแสดง
 เท่านั้น

กลอนลำบทที่ 7

ออนซอนนำความเว้า แต่สองเฮาบ่ได้ฮ่วม
 สิเพียงได้แต่ร่วมเป็นซู้แต่ละคืน...
 ความหมายในกลอนลำบทนี้เป็นการกล่าวเสริมความรู้สึกต่อจากกลอนลำในบทที่ 6 ใจความ
 ว่รู้สึกดีกับคำพูดที่ว่จะได้อยู่กินกันเป็นครอบครัว คงได้เพียงเป็นซู้เวลามาลำตอนกลางคืนเท่านั้น

กลอนลำบทที่ 8

เสียดายเต้...เสียดายตาเว็นขึ้น เหมิดคีนมันแจ่งงาย

เหมิดเวลาแล้วหละอ้าย เฮาสีได้ห่างกัน

กลอนลำในบทนี้หอมล่ำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้กล่าวถึงตัวเองด้วยความอาลัยอาวรณ์ เกี่ยวกับการพลัดพรากที่ต้องจากผู้ชมและเจ้าภาพซึ่งแสดงถึงความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจ เพื่อให้ทุกคนประทับใจ โดยเนื้อหาบอกว่าหอมล่ำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เสียใจมากที่จะต้องจากที่นี่ไป แต่จำเป็นจะต้องจากเพราะได้หมดเวลาในการแสดงแล้ว

กลอนลำบทที่ 9

ความรำพันลำเกี่ยว มาตายน่าแต่ผัวเพิ่น...เด่นอ

เพลินแต่นำเว้าซู้ เมียบักอ้ายปคินนำ

ความหมายขยายความต่อจากกลอนลำในบทที่ 7 และ 8 กล่าวว่ารู้สึกเสียดายกับสามีน้องเพลินเพลินอยู่กับซู้ส่วนภรรยาพี่น้องไม่คิดถึง

กลอนลำบทที่ 10

คั้นเซาลำเมื่อบ้าน งานหลังเฮาจ้งพ้อกันใหม่...เด้อพี่เด้อ...

อ้ายไปล่ำกับไผกะให้คิดฮอดน้อง ผุ่นอนแล้งเปลียวพลอย...แนเด้อ

ความหมายขยายความต่อจากกลอนลำบทที่ 8 และ 9 ใจความว่าเสียดายอาลัยอาวรณ์ เกี่ยวกับการพลัดพราก เลิกจากการล่ำเอาไว้ออกสหน้าค้อยเจอกันใหม่ ถ้าพี่ไปล่ำกับใครก็ขอให้ถึงน้องด้วย

กลอนลำบทที่ 11

วาสนาบุญสาวนางมันหน้อย มาเห็นกันเวลาน้อย

ฮ้ออ้ายเมื่อฮอดบ้าน

ไปเห็นหน้าบักน้อย คิดเห็นข่อยผู้ห่วงนำแนเด้อ

จำความล่ำเทิงเว้าสองเฮาแนเด้อพี่...

คั้นหากว่าบุญบ่ได้ชาตินี้ ขอหมายไว้ชาติชีมา

ชิตี้อว่าบุญเพสร้างปางหลังสรณินวาส

บุญแต่ชาติก่อนก็บ่เคยสร้างฮ่วมกัน

จ้งหันหลังไปคนข้าง รัตรีนางขอลาพี่

หนีไปคนละบ้าน งานแล้วสิบเห็น

บ่อยากพัดพรากเว็น เวรหากจ้องจำไป

บ่อยากไกลหากมิ่งาน จนนำไปไกล

ขอลาไกลไปหน้า หากินปลาวังใหม่
 วิชาสาขาวมอลำบาคัดได้ ไปนอนให้อยู่ผู้เดียว
 เขียวใบมอน...ละหน้า

กลอนลำบทนี้เป็นบทจบ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้กล่าวข้อความในตอนท้ายนี้ว่า ด้วยความจำเป็นจริงๆ หมอลำกล่าวด้วยความน้อยใจว่าวาสนาตนเองมันน้อยเพราะเวลาในการแสดงน้อยขอลาจากพวกพี่น้อง จะลาท่านผู้ฟังก่อน ซึ่งแฝงไว้ด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง จบลงด้วย คำว่าเขียวใบมอน ... ละหน้า ซึ่งไม่มีความหมายอะไร นอกจากจะเป็นการบอกสัญญาให้ผู้ฟังได้รับรู้ว่าการลำได้เสร็จสิ้นจบลงแล้ว

จากการศึกษาความหมายของกลอนลำสองโงงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร พบว่าเป็นการลำลาเพื่อบอกกล่าวให้คนฟังได้รู้ว่าการแสดงจะสิ้นสุดลงแล้วโดยเนื้อหาบทกลอนลำแบ่งออกเป็น 4 ตอนใหญ่ๆ คือ

- ตอนที่ 1 เป็นบทเกริ่น เนื้อหากล่าวถึงบรรยากาศในตอนเช้า
- ตอนที่ 2 ในกลอนลำบทที่ 1 เนื้อหาเป็นการบอกกล่าวว่าการลำจะสิ้นสุดลงแล้ว
- ตอนที่ 3 ตั้งแต่กลอนลำบทที่ 4-6 เนื้อหาเป็นการกล่าวถึงการขอภัยถ้าหากการลำในครั้งนี้มีการผิดพลาดขณะการแสดงก็ขอให้ท่านผู้ฟังอย่าได้โกรธเคืองกันเลย
- ตอนที่ 4 ตั้งแต่บทกลอนลำที่ 7-11 และบทจบหรือบทส่งลา เนื้อหาเป็นการอำลาอีกครั้งและได้แทรกความประทับใจอาลัยอาวรณ์ การโน้มหน้าจิตใจให้เจ้าภาพได้ติดต่อให้มาแสดงใหม่อีกครั้งในคราวต่อไป

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของกลอนลำได้สัมพันธ์กันตลอด จุดเด่นของกลอนลำสองโงงก็คือการขยายเนื้อหาของกลอนลำด้วยการบรรยายสภาพการดำรงชีวิตของชาวอีสานในชนบทให้เห็นได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การตื่นนอน การหุง อาหาร ตลอดจนธรรมชาติในตอนเช้ามีสัตว์ต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถอย่างโดดเด่นและภูมิปัญญาของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

2. ภาษาและการใช้ถ้อยคำ

กลอนลำทางยาวล่อ โงงโงงมี การใช้ภาษาสองลักษณะคือ ภาษาอีสาน และภาษาไทยกลาง โดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอีสานเป็นหลัก ถึงแม้ว่าการใช้ภาษาอีสานกับภาษาไทยกลางจะเป็นคำเดียวกันก็ตาม เช่นคำว่า ตื่นมา ยามเช้า พวกพี่น้อง โอกาส เป็นต้น แต่สำเนียงจะออกเป็นภาษาอีสานทั้งสิ้น

ภาษาอีสานที่พบในกลอนลำทางยาวกลอนล่องโขง

ภาษาอีสาน	ความหมาย
แจ้งจ่างปาง	สว่างสดใส
ลิฮุ่ง	จะสว่าง
ฮ้อง	ร้อง
เอิ้น	เรียก
เข็น	บินร่อน
โตน	กระโดด
มือฮิ้น	พรงนี้
ช้อยเหลือ	ช่วยเหลือ
ทอนี้	เท่านี้
ขอแรงแจ	ขอแรงใจ
พ้อกัน	เจอกัน
ชื้อฮ้าย	ชื้อเหร่
เฮา	เรา
ออนซอน	ชื่นชม
เหม็ดคีน	ทั้งคืน
เหม็ดเวลา	หมดเวลา
ตาเว็น	พระอาทิตย์

จากการศึกษาภาษาอีสานที่ใช้ในกลอนลำทางยาวล่องโขง พบว่ามีการใช้ภาษาอยู่ 2 ลักษณะตามที่กล่าวข้างต้นมาแล้ว คือภาษาพื้นบ้านอีสานและภาษาไทยกลาง แต่โดยทั่วไปหลักในการประพันธ์กลอนลำต่างๆ ภาษาที่ใช้จะถือเป็นภาษาอีสานทั้งสิ้นถึงแม้ว่าภาษาที่พบในกลอนลำจะเป็นภาษาไทยกลาง แต่ภาษาพื้นบ้านอีสานก็มีคำที่ใช้เหมือนกับภาษาไทยกลางอยู่มากมายเช่น คำว่า กิน ตื่น ไป นอน มา หา เป็นต้น หรือที่พบเห็นในกลอนลำทางยาวล่องโขงนี้และที่พบกันอยู่ในชีวิตประจำวันจากการพูดคุยสื่อสารกัน แต่จะมีข้อจำกัดที่ทำให้มีความแตกต่างกัน คือสำเนียงเสียงที่เปล่งออกมามีความผิดเพี้ยนกัน ออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยอื่นๆ ของคนไทยในแต่ละท้องถิ่นตามภูมิภาคที่มีความแตกต่างกัน

จากการศึกษากลอนลำพบว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ถ้อยคำที่คนทั่วไปคุ้นเคย และใช้พูดคุยกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีรูปแบบลักษณะต่างๆ ดังนี้

ถ้อยคำที่แสดงถึงอารมณ์รัก ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้นำมาบรรยายในบทเกริ่น แสดงอารมณ์รักด้วยความคิดถึงผู้ชมผู้ฟัง เหตุเพราะใกล้เวลาเลิกแสดงแล้ว โดยใช้ถ้อยคำออกมา ดังนี้

แจ้งเอ๋ย...แจ้งจ่างปาง
 เบิ่งขอบฟ้าเป็นเสิงสาง
 ไก่กะโจ๊กแจ็กฮ้อง...เสียดายค่าน้องเว้าอ้าย
 ยามสี่ได้แม่นห่างกัน...แสนรำพัน...ละหน้า
 ถ้อยคำที่แสดงการอาลัยอาวรณ์เมื่อจะได้ลาจากซึ่งอาจจะเป็นเทคนิคในการทำให้คนฟังเกิด
 ความประทับใจ ในถ้อยคำที่แสดงถึงความผูกพันเช่น
 จังวาค่อนสิแจ้ง แบงค์ชีฮ่วนหาหมอลำ
 เงินมัดจำติดอนคินๆ มี้อื่นเต้อลุงบ้ำ
 ส่วนหมอลำสิตกไกลไปหน้าหล่างานใหม่
 ซ่อยเหลือได้ท่อนี้ปี่หน้าจ้งค้อยฟัง
 ถ้อยคำที่บรรยายถึงชีวิตประจำวันของชาวบ้านตามชนบทของชาวอีสานในตอนเช้ามีด
 ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ความสามารถในการใช้ถ้อยคำบรรยายให้คนฟังได้เห็น
 ภาพเหมือนกับได้อยู่ในเหตุการณ์จริงๆ เช่น
 ผุ่งหมุ่นก้อเอียง กากะเซ็นเวินบน
 คนที่นอนกำลังลุก ตื่นมายามเช้า
 เสียงต๋อยมองตำข้าว ญาครู่มองกะลั่น
 ไก่กะขันจั้นๆๆ โตนฮ้านพากคอน
 ถ้อยคำออกอ้อนให้ผู้ฟังสงสารถ้ามีงานครั้งต่อไปให้ติดต่อหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
 มาแสดงให้ชมอีก
 วาสนาบุญสาวนางมันหน้อย มาเห็นกันเวลาน้อย
 ฮ่าอ้ายเมื่อฮอดบ้าน
 ไปเห็นหน้าบักน้อย คิดเห็นช่อยผู้ห่วงหน้าแแนเต้อ
 จำความล่ำเทิงเว้าสองเฮาแหนเต้อพี...
 คั้นหากว่าบุญบ่ได้ชาตินี้ ขอหมายไว้ชาติชิมา
 ชิถื่อว่าบุญเพสร้างปางหลังสรริवास
 บุญแต่ชาติก่อนก็บ่เคยสร้างฮ่วมกัน
 จ้งหันหลังไปคนข้าง รัตรินางขอลาพี
 หนีไปคนละบ้าน งานแล้วสิบเห็น
 บ่อยากพัดพรากเว้น เวรหากจ่องจำไป
 บ่อยากไกลหากมีงาน จ่นนำไปไกล
 ขอลาไกลไปหน้า หากินปลาวังใหม่
 วาสนาสาวหมอลำบ่คาดได้ ไปนอนให้อยู่ผู้เดียว
 เขียวใบมอน...ละหน้า

การใช้คำซ้ำ เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของคำนั้นๆ นอกจากนี้แล้วหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ยังใช้คำซ้ำเพื่อแสดงลีลาในการใช้เสียงและลูกคอ ซึ่งพบในบทเกริ่นและบทลงท้าย

เงินมัดจำ สิดอนคีน (สิดอนคีน) มืออื่นเต๋อลุงป่า
ว่าจ้งใต้ทองคำ (ทองคำ) พ่อบักห้าคนโก้

การเสริมคำและการ เล่นคำ ในกลอนลำทางยาวล่องโขงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ไม่เน้นเอาคำเสริมและการเล่นคำมาแทรกในบทกลอน เพราะต้องการให้เห็นถึงความสามารถของประพันธ์ การใช้ถ้อยคำที่บรรยายถึงสภาพได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ได้แทรกคำเหล่านี้เข้ามาเป็นบางตอน เช่น

นี่หละพ่อแม่เอ๋ย
สิ้นเสียงกะล่ำลือ่ง ไก่กะตบปีกทำ กากะเซ็น ฆ้องกะหลั่น เป็นต้น

จากการศึกษาเห็นได้ว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้ภาษาถ้อยคำได้อย่างหลากหลายรูปแบบ มีความไพเราะเหมาะสมลงตัวระหว่างการใช้ภาษาถิ่นอีสานกับการใช้ภาษาไทยกลาง มีการใช้ถ้อยคำที่แสดงถึง อารมณ์รัก ถ้อยคำที่แสดงถึงความอาลัยอาวรณ์ ถ้อยคำที่บรรยายกิจวัตรประจำวันในตอนเช้าตรู่ของชาวบ้าน ถ้อยคำบรรยายสภาพธรรมชาติของสัตว์ ตลอดจนการใช้คำซ้ำ การเล่นคำ เป็นต้น ภูมิปัญญาและความสามารถเช่นนี้หมอลำหรือผู้ประพันธ์แต่ละคนไม่เหมือนกัน สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์และความชำนาญของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

3. รูปแบบคำประพันธ์

3.1 ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำทางยาวของหมอลำโดยทั่วไปจะใช้กลอนฉันทลักษณ์เป็นหลัก เพราะลักษณะของทำนองเป็นเสียงยาวมีการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอ จึงหวั่นก่อนข้างซ้ำไม่กำหนดอัตราจังหวะตายตัวสามารถยืดหยุ่นได้ตามอารมณ์ของหมอลำ

3.1.1 กลอนฉันทลักษณ์ มีลักษณะดังนี้

- บทหนึ่งมี 4 วรรค
- วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์
- วรรคหนึ่งมี 4 หวะ
- พยางค์สุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับพยางค์ต้นๆ ของวรรคถัดไป

3.2 โครงสร้างของบทกลอน

โครงสร้าง คำประพันธ์ของกลอนลำทางยาวของหมอลำ หรือผู้ประพันธ์ โดยทั่วไปจะมีลักษณะและรูปแบบที่เหมือนกันซึ่งแบ่งออกได้ 3 ตอน คือ (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526 : 27)

ตอนต้น

-วรรคที่สามหรือวรรคที่สี่ของกลอนเหฺนหรือเฉพาะวรรคที่สี่ของกลอนเหฺน

ตอนกลาง

- กลอนเหฺน

ตอนปลาย

-โอ้ละน่า... หรือ

-โอ้...

3.2.1 ตอนต้น เป็นบทเกริ่น ซึ่งหมอลำหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เริ่มต้นด้วยการโอ้... เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นต้องการกระตุ้นให้คนดูฟังหรือเป็นการลองเสียงเรียกเสียงเพื่อให้ถูกต้องตรงกับเสียงแคน แล้วต่อกด้วยกลอนเหฺนอีก 1 บทหนึ่งบทซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้

โอ้ละนอ.... แล้วต่อกด้วยกลอนเหฺน 1 บท

แจ้งเอ๋ย...แจ้งจางปาง

เบิ่งขอบฟ้าเป็นเสิงสาง

ไก่อะโจ๊กแจ็กฮ้อง...เสียดายค่าน่องเว้าอ้าย

ยามสีได้แมนห่างกัน...แสนรำพัน...ละน่า

จากโครงสร้างในตอนต้นหมอลำหมอลำราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้การโอ้...ขึ้นมาก่อนเพื่อกระตุ้นเตือนคนฟังให้หันมาสนใจหมอลำและยังเป็นการเทียบเสียงของตนเองให้ตรงกับเสียงแคนอีกด้วย ต่อจากการโอ้...ได้ใช้กลอนเหฺนมากล่าวบรรยายอีก 1 บท ถึงแม้โครงสร้างโดยทั่วไปจะมีคนมาศึกษาค้นคว้ามาแล้วนำมาเป็นโครงสร้าง หลัก แต่ในทางปฏิบัติจริง หมอลำแต่ละคนย่อมมีเทคนิคลีลาการสร้างสรรคผลงานออกมาตามความสามารถของตนเองได้อย่างอิสระตามรูปแบบของเพลงพื้นบ้านทั่วๆ ไป ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคลีลาอิสระตามความสามารถของตนเองที่มีอย่างเหมาะสม

3.2.2 ตอนกลาง เป็นก ารบรรยายเนื้อหาแท้ๆ ของบทกลอน เช่นกลอนลำลา ซึ่งได้ใช้ลักษณะคำประพันธ์ที่เรียกว่ากลอนเหฺน โดยได้กล่าวบรรยายไว้ 11 บท แต่ในบทที่ 11 ได้ประพันธ์ไว้ 14 วรรค ดังนี้

กลอนลำบทที่ 1

นี่หละพ่อแม่เอ๋ย
 อวสานสุดเสียง สิ้นเสียงลำกะสิสูง
 ไก่กะตบปีกทำคันชั้นสะนั้นคอน
 กาเว้าวอนยามเช้าโตเวัยฮ้องวีวอน
 เสียงนกเค้าบักกอกหล่อนงอยคอนเอ็นส่งเสียง

กลอนลำบทที่ 2

ฝูงหมุ่นก้อเอี้ยง กากะเซ็นเวินบน
 คนที่นอนกำลังลุก ตื่นมายามเช้า
 เสียงต๋อยมองตำข้าว ญาครุฆ้องกะลั่น
 ไก่กะขันจั้นๆๆ โตนฮ้านพากคอน

กลอนลำบทที่ 3

จิ้งวาค่อนสิแจ้จ้ง แบงค์ซีฮ่วนหาหมอลำ
 เงินมัดจำสิถอนคืนๆ มืออื่นเต๋อลุงป่า
 ส่วนหมอลำสิตกไกลไปหน้าหล่างานใหม่
 ซ่อยเหลือไต่ท่อนี้ปีหน้าจ้งค่อยฟัง

กลอนลำบทที่ 4

บ่อนใต้ผัดพลาดปลั่งอภัยโทษให้หมอลำแน่เด้อ
 อย่าได้จำฝังใจ หากบ่อนใต้มีนบกพร่อง
 ขอแสงใจนำอายน้อง ให้ติชมเพื่อก่อ
 พ้อกันโอกาสหน้าจ้งลำแก้กันเทื่อหลัง...เต๋อแฟนฟัง...ละหน้า

กลอนลำบทที่ 5

มาบัดนี้หันมาสั่งพี่หมอลำ
 ว่าจ้งใต้ทองคำๆ พ่อบักห้าคนโก้
 อันความโสความเว้าสองเฮาเว้าไปทั่ว
 ชั่วหรือดีซี่ฮ้าย ทางอายเจ้าอย่าถ้อ

กลอนลำบทที่ 6

เพราะเดี๋ยวนี้เป็นมือตกว่างเฮาแสดง
 คำโต้แข็งเกินควรบ่ถึกหูให้ขอไว้
 อภัยกันแต่พี่ความบ่ดี เจ้าอย่าฟ้าวเปิดหนาย
 คำที่อายเว้าห้อง คำที่ห้องเว้าอาย หมายร่วมฮ่วมหมอน

กลอนลำบทที่ 7

ออนซอนนำความเว้า แต่สองเฮาบ่ได้ฮ่วม
 สิเพียงได้แต่ร่วมเป็นซู้แต่ละคืน...

กลอนลำบทที่ 8

เสียดายเต้...เสียดายตาเว้าขึ้น เหม็ดคิ่นมันแจ่งง่าย
 เหม็ดเวลาแล้วหละอาย เฮาสีโต้ห่างกัน

กลอนลำบทที่ 9

ความรำพันลำเกี้ยว มาตายนำแต่ผิวเพิ่น...เด่นอ
 เพลินแต่นำเว้าซู้ เมียบักอ้ายบ่คิดนำ

กลอนลำบทที่ 10

คั้นเซาลำบ้านเมื่อบ้าน งานหลังเฮาจ้งพ้อกันใหม่...แต่พี่แต่...
 อ้ายไปล่ำกับไผกะให้คิดฮอดน้อง ผู้นอนแล้งเปลี่ยวพลอย...แน่แต่

กลอนลำบทที่ 11

วาสนาบุญสาวนางมันหน้อย มาเห็นกันเวลาน้อย
 ฮ่าอายเมื่อฮอดบ้าน
 ไปเห็นหน้าบักน้อย คิดเห็นข่อยผู้ห้วงนำแน่แต่
 จำความล่ำเทิงเว้าสองเฮาแห่นแต่พี่...
 คั้นหากว่าบุญบ่ได้ชาตินี้ ขอหมายไว้ชาติชีมา
 ซื่อถือว่าบุญเพสร้างปางหลังสรรนิवास
 บุญแต่ชาติก่อนก็บ่เคยสร้างฮ่วมกัน
 จ้งหันหลังไปคนข้าง ราตรีนางขอลาพี่
 หนึไปคนละบ้าน งานแล้วสิบเห็น
 บ่อยากพัตพรากเว้า เวรหากจ้องจำไป

บ่อยากไกลหากมีงาน จ่นนำไปไกล
 ขอลาไกลไปหน้า หากินปลาวังใหม่
 วาสนาสาวหมอลำบ่คาดได้ ไปนอนให้อยู่ผู้เดียว
 เขียวใบมอน...ละหน้า

เห็นได้ว่ากลอนลำในบทที่ 11 จะมีอยู่ 14 วรรค ทั้งนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้นำมาเป็นบทสุดท้ายก่อนที่จะจบกลอนลำ ซึ่งถือเป็นความคิดอิสระอีกอย่างหนึ่งในการประพันธ์ที่อยู่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้น

3.2.3 ตอนปลาย เป็นตอนสุดท้ายก่อนที่จะจบบทกลอนจริงๆ ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้หลักการเดียวกันกับโครงสร้างกลอนลำทั่วไป และวรรคสุดท้ายมีคำร้องว่า “เขียวใบมอน...ละหน้า...” หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคลีลาในการเอื้อน เสียงและเล่นลูกคอได้อย่างยาวนานอยากจะทำใครมาเทียบได้

4. การแบ่งวรรคตอน

กลอนลำทางยาวโดยทั่วไปทำนองลำจะมีลักษณะการเอื้อนแสดงอารมณ์โศก จึงมีจังหวะค่อนข้างช้าอ่อนโยนมีการเอื้อนเสียงเพื่อให้เกิดความไพเราะแก่ผู้ฟัง กลอนลำทางยาวล่องโขงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ก็เช่นกัน โดยแบ่งวรรคตอน จังหวะ และลีลาตามแบบโครงสร้างคำประพันธ์โดยทั่วไป แต่หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้เทคนิคในการ ช้ำคำ และเล่นคำ โดยเฉพาะเทคนิคลีลาในการเอื้อนเสียงและเล่นลูกคอได้อย่างน่าฟัง มีความไพเราะ เหมาะสมลงตัวเป็นอย่างยิ่ง การแบ่งวรรค ตอน จังหวะลีลาของกลอนลำทางยาวล่องโขง อัตราจังหวะของกลอนลำใช้ลักษณะกลอนเญื่อน จังหวะจะไม่ลงตัวทุกครั้งไป การดำเนินช่วงจังหวะอาจไม่สม่ำเสมอ เพราะลักษณะของกลอนเญื่อนค่อนข้างช้า และเทคนิคของหมอลำแต่ละคนไม่เหมือนกัน แสดงให้เห็นโดยใช้ห้องเพลงของโน้ตไทย ดังนี้

ตอนต้น เป็นบทเกริ่นเริ่มต้นด้วยการโอ้...

--- โอ้ย- --- ละ- นอ- -----
 --- ซ- ----- ล - ท- ----- รด-ท- -----

การโอ้...ของหมอลำแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนโอ้...สั้นๆ ไม่มีการเอื้อน ไม่มีการเล่นคอกก็ย่อมได้ แต่การโอ้...ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะมีความพิเศษในการเล่นลูกคอ ไพเราะน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีพรสวรรค์และความสามารถ โดยความยาวและจังหวะไม่ตายตัวจะยืดหรือหดก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ตอนกลาง เป็นการเดินกลอนบรรยายเนื้อหาของกลอนลำ โดยบรรยายไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งในครั้งนี้นำมารাত্রีศรีวิไล บงสิทธิพร ต้องการใช้กลอนนี้เป็นการลำลาผู้ชมผู้ฟังก่อนที่การแสดงจะสิ้นสุดลง ลักษณะกลอนลำแสดงให้เห็นเป็นบทๆ ได้ดังนี้

กลอนลำบทที่ 1

- นี หละ พ่อ	-แม่ - เอ้ย	- อ ว สาน	-สุด เสียง	- - เสียง ลำ	- สิ้น เสียง ลำ	- กะ ลี สูง ตบ	- ไก่ กะ ตบ	- ปิก - ทำ
- ฟ ซ ฟ	- ร - ร	- ร ฟ ร	- ล - ฟ	- ร ด ท	- ร ท ด	- ท ซ ฟ	- ด - ท	

- ขึ้น - ขึ้น	- สะ นั้น คอน	- กา เว้า วอน	- ยาม - เข้า	- โด - เวย	- อ้อง วี วอน	- เสียง นก เค้า	- บัก กอก หล่อน
- ด - ซ	- ล ฟ ด	- ล ฟ ฟ	- ล - ซ	- ท - ล	- ท ด ท	- ฟ ร ด	- ร ด ล

-งอย คอน เอิ้น	-ส่ง- เสียง
- ล ล ฟ	- ล - ซ

กลอนลำในบทนี้มีคำเสริมเข้ามาก่อนเพื่อเป็นการทักทายผู้ชมหรือเป็นการเอ่ยนำก่อนที่จะกล่าวเนื้อหา วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ และวรรคที่ 5 มี 2 จังหวะ

กลอนลำบทที่ 2

- ผุ่ง หมู นก	- อี - เอี้ยง	-กา กะ เข็น	- เวิน - บน	- คน ที่ นอน	- กำ ลัง ลูก	- ตีน - มา	- ยาม - เข้า
- ร ฟ ร	- ฟ - ซ	- ท ด ล	- ล - ซ	- ร ด ล	- ฟ ซ ฟ	- ด - ล	- ม - ซ

-เสียง ต๋อย มอง	-ตำ - ข้าว	- ญา- ครู	- หม่อง กะ ลั่น	- ไก่ กะ ขึ้น	- จัน - จัน	- โตน - ฮ้าน	- ปาก - คอน
- ด ล ฟ	- ด - ท	- ม - ท	- ม ท ด	- ด ม ท	- ซ - ซ	- ฟ - ด	- ซ - ล

กลอนลำบทที่ 2 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ และได้ซ้ำคำ คำว่า จัน จัน เพื่อเป็นการเน้นย้ำคำที่จะสื่อให้ผู้ชมรู้สึกการกระทำนั้นๆ วรรคที่ 5 มี 2 จังหวะ เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 3

- จัง วา ก่อน	- ลี - แจ้ง	- แบนค์ ซิ ฮ่วน	- หา หมอ ล้า	- เงิน มัด จำ	- ลี ถอน คิ่น ๆ	- มือ อื่น เต๋อ	- ลุง- ป้า
- ซด ท	- ร - ด	- ท ด ร	- ร ด ท	- ท ซ ฟ	- ฟ ซ ฟ	- ร ฟ ร	- ท - ร

-ส่วน หมอ ล้า	- ลี ตก ไกล	- ไป - หน้า	- หา ล้า งาน ใหม่	- ซอย เหลือ ได้	- ท่อ - นี้	- บี - หน้า	- จัง ค่อย ฟัง
- ฟ ร ด	- ร ท ด	- ล - ฟ	ซล ซฟ	- ล ด ล	- ฟ - ท	- ท - ซ	- ร ด ล

กลอนลำบทที่ 3 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ และได้ซ้ำคำ คำว่า ลีถอนคิ่น เพื่อเป็นการเน้นย้ำคำที่จะสื่อให้ผู้ชมรู้สึกการกระทำนั้นๆ ทำนองจังหวะไพเราะเหมาะสมลงตัวเป็นอย่างยิ่ง

กลอนลำบทที่ 4

- บ่อนใต้ ผิด	- พลาด - ปลั้ง	-อ ภัย โทษ	-ให้ หมอ ล้า	-แน่ -เต๋อ	- อย่า ได้ จำ	- ผัง -ใจ	-หาก บ่อน ใต้
- ท ด ท	- ฟ - ร	- ร ด ร	- ซ ฟ ร	- ด - ฟ	- ร ด ล	- ฟ - ล	- ท ด ล

-มัน บก พร่อง	- ขอ แสง ใจ	- นำ อ้าย น้อง	- ให้ ดี ชม	- เพื่อ - ก่อ	- พ้อ - กัน	- โอ กาส หน้า	- จัง ล้า แก้
- ท ด ท	- ฟ ร ด	- ร ด ร	- ซ ฟ ร	- ด - ฟ	- ร ด ล	- ฟ - ล	- ท ด ล

- กัน เทื่อ หลัง
- ฟ ล ซ

กลอนลำบทที่ 4 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ และได้ซ้ำคำ คำว่า จั้น จั้น เพื่อเป็นการเน้นย้ำคำที่จะสื่อให้ผู้ชมรู้สึกการกระทำนั้นๆ วรรคที่ 5 มี 2 จังหวะ เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 5

--- มา	- บัด - นี้	- หั้น มา สั่ง	- พี่ หมอ ล้า	- ว่า จัง ใต้	- ทอง - คำ ๆ	- พ่อ บัก ห้ำ	- คน - โก้
--- ฟ	- ล - ซ	- ร ด ฟ	- ล ซ ด	- ด ล ซ	- ร - ด	- ซ ฟ ร	- ล - ฟ

-อัน ความ โส	- ความ - เว้า	- สอง - เฮา	- เว้า ไป ทั่ว	- ชั่ว หรือ ดี	- ชี้ - ฮ้าย	- ทาง - ฮ้าย	- เจ้า อย่า ถือ
- ซ ล ด	- ร - ด	- ฟ - ล	- ฟ ล ด	- ด ร ฟ	- ด - ท	- ล - ซ	- ฟ ร ด

กลอนลำบทที่ 5 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ และได้ซ้ำคำ คำว่า ทองคำ เพื่อเป็นการเน้นย้ำคำที่จะสื่อให้ผู้ชมรู้สึกการกระทำนั้นๆ มีความไพเราะเหมาะสมลงตัวเป็นอย่างดี

กลอนลำบทที่ 6

- เพราะ เดี่ยว นี้	- เป็น - มือ	- ตก - ว่าง	- เฮา แสดง	- คำ ได้ แข็ง	- เกิน - ควร	- บ่ ถึก หู	- ให้ ขอ ไว้
- ซ ล ด	- ซ - ล	- ฟ - ร	- ด ฟ ร	- ล ฟ ด	- ล - ซ	- ด ท ซ	- ล ด ซ

-- อ ภัย	- กัน เต๋อ พี่	- ความ บ่ ดี	-เจ้าอย่า พ้าว	-- เปิด หน่าย	-คำที่ฮ้าย	-เว้า-น้อง	-คำที่น้อง
-- ร ท	- ด ฟ ล	- ด ท ล	- ซ ด ฟ	-- ฟ ล	- ซ ล ฟ	- ร - ฟ	- ท ฟ ร

-เว้า-ฮ้าย	- หมายถึง - ร่วม	- ฮ่วม - หมอน
- ฟ - ด	- ม - ซ	- ซ - ด

กลอนลำบทที่ 6 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 4 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 5 มี 3 จังหวะ เป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 7

- ออน ซอน นำ	- ความ เว้า	- แต่ สอง เฮา	- บ่ ได้ ฮ่วม	- สิ เพียง ได้	- แต่ - ร่วม	- เป็น - ชู้	- แต่ ละ คีน
- ท ด ร	- ด - ซ	- ท ร ม	- ม ซ ล	- ด ท ด	- ซ - ม	- ล - ด	- ซ ท ล

กลอนลำบทที่ 7 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ จะเห็นได้ว่ากลอนลำในบทที่ 7 จะมี 2 วรรค ซึ่งเป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 8

- เสีย ตาย เต้	- เสียตาย ตา	- เว้น-ขึ้น	- เหมิด - คีน	- มั่น แจ้ง ง่าย	- เหมิด - เวลา	- แล้ว หละ อ้าย	- เฮา สิ ได้
- ท ฟ ซ	- ล ร ม	- ร - ด	- ม - ซ	- ม ท ด	- ท - ฟ	- ด ม ท	- ม ร ฟ

- ห่าง -กัน
- ม - ท

กลอนลำบทที่ 8 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ จะเห็นได้ว่ากลอนลำในบทที่ 7 จะมี 3 วรรค ซึ่งเป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 9

- ความ รำ พัน	- ล้า - เกี่ยว	- มา ตาย นำ	-แต่ผิวเพิ่น	-เต้-นอ	- เพลิน แต่ นำ	- เว้า - ชู้	- เมีย บัก อ้าย
- ม ซ ล	- ฟ - ซ	- ร ด ล	- ซ ม ร	- ล - ด	- ซ ร ด	- ล - ฟ	- ล ด ซ

- บ่ คิต นำ
- ฟ ล ซ

กลอนลำบทที่ 9 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ จะเห็นได้ว่ากลอนลำในบทที่ 9 จะมี 3 วรรค ซึ่งเป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 10

- คั้น เซา ลำ	- เมื่อ บ้าน	- งาน - หลัง	-เฮาจ้ง พ้อ	-กัน-ใหม่	-อ้ายไป ลำ	-กับ-ไผ	-กะให้คิด
- ล ช ด	- ล - ฟ	- ร - ด	- ร ด ฟ	- ล - ช	- ฟ ช ล	- ม - ด	- ล ช ท

-ฮอด-น้อง	- ผู้ นอน แล้ง	-เปลี่ยว พลอย	- - -แน-เต้อ
-ช-ม	-รดล	-ช-ร	-ม-ด

กลอนลำบทที่ 10 วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ จะเห็นได้ว่ากลอนลำในบทที่ 9 จะมี 3 วรรค ซึ่งเป็นลักษณะความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้

กลอนลำบทที่ 11

- วา ส นา	- บุญ สว นาง	- มั่น - หน้อย	- มา เห็น กัน	- เว ล น่อย	- ฮ่า อ้าย เมื่อ	- ฮอด - บ้าน	- ไป เห็น หน้า
- ท ด ร	- ด ช ท	ร - ด-	- ช ม ล	- ท ฟ ช	- ด ล ฟ	- ล - ช	- ม ท ด

- แม่บัก น้อย	- คิด เห็น ข่อย	- ผู้ ห่วง น้ำ	- แน - เต้อ	- จำ ความ ลำ	- เทิง ความ เว้า	- สอง - เฮา	- แหน เต้อ พี่
- ด ม ท	- ล ม ฟ	- ช ล ฟ	- ร - ด	- ม ร ด	- ฟ ด ล	- ด - ช	- ฟ ช ล

- คั้น หาก ว่า	-บุญบ่ได้	-ชาติ-นี้	- ขอ หมาย ไว้	- ชาติ ชี มา	- ชี ถือ ว่า	- บุญ เพ สร้าง	- - ปาง หลัง
- ล ฟ ช	- ท ด ล	- ช - ม	- ช ล ท	- ม ช ล	- ด ล ฟ	- ล ช ด	- - ล ฟ

- สรร นิ วาส	- บุญ แต่ ชาติ	- ก่อน - กี่	- บ่ เคย สร้าง	- ฮ่วม - กัน	- จ้ง หั้น หลัง	- ไป คน ข้าง	- รา ตรี นาง
- ล ช ม	- ล ร ช	- ช - ม	- ช ด ท	- ล - ฟ	- ร ด ฟ	- ด ล ช	- ช ด ท

- ขอ ลา พี่	- หนี ไป คน	- ละ - บ้าน	- งาน - แล้ว	- ลี บ่ เห็น	- บ่ ยาก พัด	- พราก - เว้น	- เวร หาก จ่อง
- ม ร ด	- ท ร ด	- ร - ด	- ฟ - ช	- ด พ ร	- ร ด ล	- ฟ - ร	- ช ล ช

- จำ - ไป	- บ่ ยาก ไกล	- หาก มี งาน	- จ้น - หน้า	- ไป - ใกล้	- ขอ ลา ไกล	- ไป - หน้า	- หา กิน ปลา
- ช - ม	- ล ด ช	- ด ล ร	- ร - ช	- ร - ด	- ด ล ร	- ฟ - ล	- ร ฟ ช

- วัง - ใหม่	- วา ส นา	- สาว หมอลำ	- บ่ คาด ได้	- ไป นอน ให้	- อยู่ ผู้ เดียว	- - - เขียว	- ไบ - มอน
- ด - ช	- ม ฟ ล	- ม ด ร	- ฟ ช ล	- ม ล ท	- ฟ ร ช	- - - ด	- ด - ฟ

- ละ - หน้า
- ช - ฟ

กลอนลำในบทที่ 11 จะมี 15 วรรค หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ความคิดอิสระในการประพันธ์ที่นอกเหนือจากหลักการที่กล่าวไว้ และวรรคสุดท้ายได้ใช้ลีลาในการทอดเสียงดึงจังหวะให้ค่อยๆ ช้าลง และเทคนิคในการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอได้อย่างยาวนานเหมาะสมลงตัวเป็นอย่างยิ่ง

ตอนปลาย เป็นคำกล่าวสั้นๆ เพื่อให้คนฟังรู้ว่ากลอนลำได้จบลงแล้ว ซึ่งมีจังหวะรูปแบบที่ชัดเจน คือคำว่า เขียวไบมอน...ละหน้า...

- - - เขียว - ไบ - มอน - - - - - ละ - หน้า - - - - -
- - - ม - ร ท - - - - - ล - ฟ - - - - - ล - - - - -

5. โครงสร้างทำนองกลอนลำ

ทำนองกลอนลำทางยาวล่องโขงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้แบ่งวรรคตอน จังหวะ และลีลาตามแบบลักษณะโครงสร้างคำประพันธ์ของกลอนลำทางยาวโดยทั่วไป หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้เทคนิคในการเอื้อนเสียงทำให้เกิดความไพเราะและแปลกไปจากหมอลำคนอื่น ๆ และยังมี ความสามารถแต่งทำนองกลอนลำให้มีความพิเศษให้แตกต่างจากหมอลำคนอื่น ๆ ได้อีกด้วย

การประพันธ์กลอนลำทางยาว จะใช้กลอนฉันทนาเป็นหลักซึ่งมีรูปแบบที่ชัดเจน ทำนอง ของ กลอนลำไม่ชัดเจน ในแต่ละวรรคมีทำนองไม่แน่นอนตายตัว จะยึดลูกตกในจังหวะที่ 1 จังหวะที่ 2 จังหวะที่ 3 และจังหวะที่ 4 เป็นหลัก ลูกตกดังกล่าวที่พบในกลอนลำทางยาวของหมอลำโดยทั่วไปจะมีอยู่ 3 เสียง เสียงโต เสียงมี และเสียงซอล แต่ทั้งนี้ก็ไม่กำหนดว่าต้องมีลูกตก อยู่ที่ 3 เสียงนี้ เท่านั้น เสียงอื่นๆ จะนำมาใช้ก็ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของหมอลำที่จะนำมาใช้ให้มีความไพเราะเหมาะสมลงตัวเพียงใด

ลักษณะของกลอนฉันทนา เป็นลักษณะของทำนองที่เน้นการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอ จังหวะ สามารถยืดหยุ่นได้ไม่ตายตัว กลอนฉันทนาในบทหนึ่งๆ จะมี 4 วรรค โดยส่วนใหญ่ลูกตกในจังหวะ ที่ 4 ของวรรคแรกจะไม่ซ้ำกับลูกตกจังหวะที่ 4 ของวรรคถัดไป แต่ทั้งนี้ไม่ถือเป็นหลักตายตัวเสมอไป หมอลำบางคนอาจจะใช้ลูกตกของจังหวะที่ 4 ในวรรคแรก เป็นเสียงเดียวกับลูกตกในจังหวะที่ 4 ของวรรคต่อไปก็ได้ และโครงสร้างใหญ่ๆ ของทำนองกลอนลำทางยาวจะมี 2 ทำนอง คล้ายกับวรรค ถามและวรรคตอบ เมื่อตอบเสร็จแล้วก็ถามอีก หรือตอบแล้วอยากจะทำอีกก็ได้ไปจนกว่าจะจบ

การวิเคราะห์กลอนลำ ลำเตี้ยอำลาพาจาก

1. เนื้อหาของกลอนลำ

คำร้องในบทกลอนนี้ ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาพื้นบ้านอีสานเป็นหลัก มี ภาษาไทยกลางเป็น บางวรรค บางประโยค เพื่อความสละสลวยในการใช้คำ และเหมาะสมกับทำนองกลอนลำ โดยเนื้อ ร้องกลอนลำทางเตี้ยอำลาพาจากมีดังนี้

กลอนลำอำลาพาจาก

(เตี้ยพม่า)

ลาที่ลาไปก่อนหน้า	เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
ลาที่ลาไปก่อนหน้า	เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
หมอลำขอขอบพระคุณ	ที่เกื้อหนุนให้มาแสดง
อีกผู้ฟังทั้งหลาย	ทั้งหญิงและชายเชียร์กันเต็มแรง
สามัคคีฮักแพง	ระโหยโรยแรงตามๆ กัน

(เตี้ยธรรมดา)

สุขสันต์กันมาพอแล้ว	สนุกไฮแซวเทิงฟ้อนเทิงม่วน
เด็กสมควรวังไว้ทอนี้ๆ	เกินนี้ลิต่าวลง
สมประสงค์นำกันทุกท่าน	ให้สุขสำราญอย่าได้ไข้วว
ให้ร่ำให้รวยโชคดีทุกท่าน	ให้ยืนหมั่นอยู่หมั่นปี

(เตี้ยโขง)

ลาที่ลาไปก่อนหน้า	หมอลำขอลาให้โชคดีทุกคน
ลาที่ลาไปก่อนหน้า	หมอลำขอลาให้ทุกคนโชคดี
โอกาสหน้าติดต่ออีกที	สำนักงานราตรีที่เมืองขอนแก่น
หมอลำหมอแคน	มีให้เลือกมากมาย
ติดต่อก็แสนสบาย	โทรศัพท์ทางไกลรวดเร็วหนักหนา
สองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์ นั้นหนา	รีบโทรไปหาจะมารำให้
จะชอบแบบไหน	ถึงใจอย่างนี้
ติดต่อแม่ราตรี	แล้วจะไม่ผิดหวัง

(เตี้ยธรรมดา)

ฉันอยากฟังที่หน้า	ให้โทรไปหาจงเอาไว้อีกก่อน
ฉันไปหาจงเอาฮ้อนๆ	บ่ฮ้อนได้คักตั้งใจ
อยากได้ไฟให้โทรไปที่	แม่ครุฑราตรีที่เมืองขอนแก่น
มีหมอลำหมอลำแคนใหญ่หน่อยๆ	หลายร้อยเลือกเบิ่งเอา
โทรศัพท์ที่นั่นแต่เจ้า	ศูนย์สี่สามสองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์
หมุนทันที	ฮู้เรื่องกันในเดือนนั้น
ตกลงกันแต่ราคาจ้าง	สว่างหัวใจสองกำสองฝ้าย
สุขสำบายแต่หละแมนท่อนั้นๆ	เกินหันแมนบ่มี
ขอให้โชคดี	กันทุกถ้วนหน้า
หมอลำสิลาเจ้าไปหนา	หมอลำสิลาเจ้าไปแล้ว.....

กลอนลำอำลาพาจากของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นเองเป็นบทกลอนหนึ่งที่ใช้ในการอำลาแสดงในครั้งนั้นๆ นับได้ว่า เป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยม จุดเด่นของการลำอำลาพาจากเป็นการบรรยายเกี่ยวกับตัวหมอลำ ถ้าหากมีงานการแสดงสามารถติดต่อหมอลำราตรีศรีวิไล

บงสิทธิพร ไม่ว่าจะไปแสดงงานไกลหรือใกล้ราคาสามารถต่อรองกันได้

กลอนลำบทที่ 1

(เตี้ยพม่า)

ลาที่ลาไปก่อนหนา	เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
ลาที่ลาไปก่อนหนา	เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
หมอลำขอขอบพระคุณ	ที่เกื้อหนุนให้มาแสดง
อีกผู้ฟังทั้งหลาย	ทั้งหญิงและชายเชียร์กันเต็มแรง
สามัคคีฮักแพง	ระโหยโรยแรงตามๆ กัน

เนื้อหาเป็นการบอกกล่าวว่า การแสดงหมอลำในครั้งนี้จะได้ยุติลงแล้วถึงเวลาที่จะต้องจากกัน หมอลำขอขอบพระคุณที่ท่านผู้ชมผู้ฟังมาช่วยเชียร์กันในคำคืนนี้ การแสดงหมอลำในสมัยก่อนจะลำจนถึงเช้า คนที่มาชมการแสดงก็เหนื่อยลำไปตามๆ กัน

(เตี้ยธรรมดา)

สุขสันต์กันมาพอแล้ว	สนุกโฮแซวเท็งพ็อนเท็งม่วน
เด็กสมควรใจไว้ท่อนี้ๆ	เกินนี้สีตัวลง
สมประสงค์นากันทุกท่าน	ให้สุขสำราญอย่าได้ไขบ่วย
ให้ร่ำให้รวยโชคดีทุกท่าน	ให้ยื่นหมั้นอยู่หมั้นปี

กลอนลำในบทนี้ขยายความต่อจากเหตุการณ์บทที่ 1 (เตี้ยพม่า) ทุกคนได้รับความสุขมาตลอดทั้งคืนแล้ว คืนนี้ขอจบการแสดงว่าเท่านี้ และขออวยพรให้ท่านผู้ชมจงมีแต่ความสุขอย่าได้มีความทุกข์ ขอให้เงินทองมากมาย

(เตี้ยโขง)

ลาทีลาไปก่อนหนา	หมอลำขอลาให้โชคดีทุกคน
ลาทีลาไปก่อนหนา	หมอลำขอลาให้ทุกคนโชคดี
โอกาสหน้าติดต่ออีกที	สำนักงานราตรีที่เมืองขอนแก่น
หมอลำหมอลำแคน	มีให้เลือกมากมาย
ติดต่อก็แสนสบาย	โทรศัพท์ทางไกลรวดเร็วหนักหนา
สองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์ นั้นหนา	รีบโทรไปหาจะมารำให้
จะชอบแบบไหน	ถึงใจอย่างนี้
ติดต่อแม่ราตรี	แล้วจะไม่ผิดหวัง

ความหมายของกลอนลำบทนี้เป็นการย้ำให้ผู้ชมผู้ฟังรู้ว่าการแสดงใกล้จะสิ้นสุดลงแล้ว และขอให้ทุกท่านโชคดี โอกาสหน้าค่อยเจอกันใหม่ที่สำนักงานหมอลำแม่ราตรีที่เมืองขอนแก่น หมอลำต่างๆ มีให้เลือกมากมาย ติดต่อได้ที่เบอร์ สองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์ ให้ติดต่อมาราตรีโดยตรงแล้ว ท่านจะไม่ผิดหวัง

(เตี้ยธรรมดา)

ฉันอยากฟังที่หน้า	ให้โทรไปหาจงเอาไว้ก่อน
ฉันไปหาจงเอาฮั่นๆ	บ่ฮั่นได้คักตั้งใจ
อยากได้ไฟให้โทรไปที่	แม่ครุราตรีที่เมืองขอนแก่น
มีหมอลำหมอลำแคนใหญ่ๆ	หลายร้อยเลือกเบิ่งเอา
โทรศัพท์นั่นเด้อเจ้า ศูนย์สี่สามสองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์	หมუნทันที่เรื่องกันในเดือนนั้น
ตกลงกันเด้อราคาจ้าง	สว่างหัวใจสองกำสองฝ่าย
สุขสบายเด้อหละแมนท่อนั้นๆ	เกินหันแมนบ่มี
ขอให้โชคดี	กันทุกถ้วนหน้า
หมอลำสิลาเจ้าไปหนา	หมอลำสิลาเจ้าไปแล้ว...

กลอนลำในบทนี้ขยายความว่าถ้าอยากชมอยากฟังหมอลำครั้งหน้าให้โทรศัพท์ไปจองล่วงหน้าได้ ถ้าไปจองกระชั้นชิดอาจจะผิดหวังได้เพราะคิวการแสดงค่อนข้างเยอะมาก มีทั้งหมอลำและหมอแคนให้เลือกมากมาย เรื่องราคาว่าจ้างต่อรอบราคาก็กันได้จะได้สบายใจได้ทั้งผู้จ้างและผู้ถูกจ้าง สุดท้ายนี้ขอให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขความเจริญตลอดไป

2. ภาษาและการใช้ถ้อยคำ

กลอนลำอำลาพาจากมีการใช้ภาษาอยู่ 2 ลักษณะ คือภาษาอีสานและภาษาไทยกลาง กลอนลำมีทั้งหมด 4 บท กลอนลำที่ 1 และ 3 เป็นทำนองลำเตี้ยพม่าและเตี้ยโขงซึ่งเป็นทำนองลำเตี้ยแบบใหม่ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยกลางเป็นหลัก เป็นการออกเสียงภาษาไทยกลางสำเนียงภาษาอีสานตามรูปแบบคำประพันธ์ และทำนอง ในบางครั้งเตี้ยพม่าและเตี้ยโขง อาจมีภาษาถิ่นอีสานปะปนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ส่วนบทกลอนลำที่ 2 และ 4 เป็นทำนองเตี้ยธรรมดา ซึ่งเป็นทำนองเตี้ยแบบพื้นบ้าน ภาษาที่ใช้จะใช้ภาษาอีสานเป็นหลัก

ภาษาอีสานที่พบในกลอนลำอำลาพาจาก

ภาษาอีสาน	ความหมาย
ฮักแพง	รักอย่างทุนะทะนอม
เด็ก	ดึก
โจ้วไว้	พอไว้แค่นี้
ต่ำวลง	จบลง
ฮ้อน	ร้อน
ไผ	ใคร
เบ็ง	ดู
ฮู้เรื่อง	รู้เรื่อง
เทิง	บน
บ่มี	ไม่มี
ท่อนั้น	เท่านั้น
โฮแซว	สนุกสนาน

จากการศึกษาพบว่าในบทกลอนลำอำลาพาจาก บทกลอน ลำที่ 2 ภาษาที่ใช้เป็นทั้งภาษาอีสานและภาษาไทยกลาง การใช้ภาษาทั้งสองกลุ่มนี้ทำให้เป็นที่นิยมของผู้ฟังทั่วไป และผู้ฟังที่ไม่ใช่คนอีสานก็เข้าใจได้ เช่น

สุขสันต์กันมาพอแล้ว   สนุกโฮแซวเท็งพ็อนเท็งม่วน
 เด็กสมควรใจไว้ทอนี้ๆ   เกินนี้สิตัวลง
 สมประสงค์นำกันทุกท่าน   ให้สุขสำราญอย่าได้ไขป่วย
 ให้ร่ำให้รวยโชคดีทุกท่าน   ให้ยืนหมั่นอยู่หมื่นปี

ภาษาไทยกลางได้แก่ สุขสันต์ พอแล้ว สมควร สมประสงค์ ทุกท่าน สุขสำราญ โชคดี ซึ่งเป็นที่เข้าใจความหมายโดยทั่วไปอยู่แล้ว

จากการวิเคราะห์กลอนลำ พบว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ ใช้ถ้อยคำที่คนทั่วไปคุ้นเคย และใช้พูดคุยกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่มีรูปแบบลักษณะต่างๆ ดังนี้

ถ้อยคำซ้ำเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของคำพูดนั้น หรือซ้ำเพื่อเรียกร้องความสนใจ นอกจากนี้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ยังใช้คำซ้ำเพื่อใช้โวหารการใช้เสียงและลูกคออย่างไพเราะ เช่น

ลาทีลาไปก่อนหนา   เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
 ลาทีลาไปก่อนหนา   เจ้าภาพศรัทธาผู้สร้างบุญ
 หมอลำขอขอบพระคุณ   ที่เกื้อหนุนให้มาแสดง
 อีกผู้ฟังทั้งหลาย   ทั้งหญิงและชายเชียร์กันเต็มแรง
 สามัคคีฮักแพง   ระโหยโรยแรงตามๆ กัน

การเสริมคำเป็นวิธีการอีกแบบหนึ่งที่หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้นำมาใช้เพื่อเสริมความหมายของประโยคหน้า เช่น

ฉันอยากฟังที่หน้า   ให้โทรไปหาจงเอาไว่ก่อน
 ฉันไปหาจงเอาฮ้อ่นๆ   บ่ฮ้อ่นได้คักตั้งใจ
 อยากได้ไฟให้โทรไปที่   แม่ครุราตรีที่เมืองขอนแก่น
 มีหมอลำหมอแคนใหญ่หน่อยๆ   หลายร้อยเลือกเบ็งเอา
 โทรศัทพ์ที่นั่นต่อเจ้า   ศูนย์สี่สามสองสี่สามศูนย์เจ็ดศูนย์
 หมุนทันที   ฮู้เรื่องกันในเดือนนั้น
 ตกลงกันต่อราคาจ้าง   สวางหัวใจสองกำสองฝาย
 สุขสำบายเด้อหละแมนท่อนั้นๆ   เกินหันแมนบ่มี
 หมอลำสิลาเจ้าไปหนา   หมอลำสิลาเจ้าไปแล้ว.....

จากการศึกษาเห็นได้ว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ถ้อยคำอย่างหลากหลายเหมาะสมลงตัวได้แก่ การใช้คำซ้ำ ถ้อยคำที่ใช้แสดงอารมณ์รัก การเล่นคำ การเสริมคำ ความสามารถเช่นนี้หมอลำหรือผู้ประพันธ์แต่ละคนมีไม่เหมือนกันแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ความชำนาญของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้อย่างชัดเจน

3. รูปแบบการประพันธ์

3.1 ลักษณะคำประพันธ์ กลอนลำอำลาพาจากมีลักษณะคำประพันธ์เป็นแบบกลอนตัด จังหวะและท่วงทำนองค่อนข้างเร็ว สนุกสนานถ้อยคำมีลักษณะเป็นเสียงตัด เสียงห้วน ไม่เน้นการ เอื้อนเสียงและเล่นลูกคอ

3.2 โครงสร้างของบทกลอน ในกลอนลำอำลาพาจากเป็นการเน้นเอาลำเตี้ยในรูปแบบ ต่างๆ มาลำเข้าด้วยกัน คือมีตั้งแต่เตี้ยธรรมดา เตี้ยพม่า และเตี้ยโขง

4. การแบ่งวรรคตอน จังหวะและลีลาของกลอนลำ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ากลอนลำอำลาพาจาก จะมีทำนองลำเตี้ยอยู่ 3 ทำนอง คือ ทำนองเตี้ย ธรรมดา ทำนองเตี้ยพม่า และทำนองเตี้ยโขง ในกลอนลำบทที่ 1 เป็นทำนองเตี้ยพม่า กลอนลำบทที่ 2 และ 4 เป็นทำนองเตี้ยธรรมดา และกลอนลำบทที่ 3 เป็นทำนองเตี้ยโขง ซึ่งการนับจังหวะและวรรค นับได้ดังนี้

เตี้ยธรรมดา 1 บทมี 4 วรรค 1 วรรค มี 4 จังหวะ

เตี้ยพม่า 1 บทมี 4 วรรค 1 วรรค มี 4 จังหวะ

เตี้ยโขง 1 บท มี 3 วรรค วรรคที่ 1 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 2 มี 4 จังหวะ วรรคที่ 3 มี 2 จังหวะ

แสดงให้เห็นโดยใช้ห้องเพลงของโน้ตไทย (โน้ต 8 ห้อง) จังหวะที่ 1 ของวรรคจะอยู่จังหวะ ตกของห้องที่ 2 ของบรรทัด จังหวะที่ 2 ของวรรคจะอยู่จังหวะตกของห้องที่ 4 ของบรรทัด จังหวะที่ 3 ของวรรคจะอยู่จังหวะตกของห้องที่ 6 ของบรรทัด จังหวะที่ 4 ของวรรคจะอยู่จังหวะตกของห้องที่ 8 ของบรรทัด ดังนี้

จังหวะ

1 2 3 4

--	--	--	--	--	--	--	--

กลอนลำบทที่ 1

- ลา - ที	- ลา - ไป	- ก่อน- หนา	- เจ้า- ภาพ	- ศรีท-ธา	- ผู้ - สร้าง	- - - บุญ	- - - -
- ท - ท	- ล - ซ	- ท - ล	- ซ - ม	- ล - ร	- ท - ซ	- - - ร	- - - -

- หมอ - ลำ	- ขอ-ขอบ	- พระ- คุณ	- - - ที่	- - - -	- เกื่อ- หนุ	- ให้- มา	- - แสดง
- ม - ร	- ล - ด	- ล - ร	- - - ร	- - - -	- ล - ซ	- ฟ - ล	- - ม ฟ

--- อึก	- ผู้ - พัง	----	- ทั้ง - หลาย	- ทั้ง-หญิง	- และ - ชาย	- เขียร์-กัน	- เต็ม-แรง
--- ร	- ช - ล	----	- ล - ฟ	- ช - ล	- ด - ล	- ช - ล	- ร - ม

--- सा	- มัด - คี	----	- ฮัก - แพง	- ระ- โหย	- รอย-แรง	- -ตามๆ	--- กัน
--- ร	- ร - ม	----	- ล - ช	- ล - ด	- ม - ฟ	- - ท ท	--- ล

กลอนลำในบทที่ 1 การประพันธ์กลอนลำในบทที่ 1 นี้ มีการเล่นคำ คำว่า ลาที่ ลาไป เพื่อให้กลอนลำมีลูกเล่นที่หลากหลายไม่น่าเบื่อ และมีจังหวะสนุกสนาน

กลอนลำบทที่ 2

- สุข-สันต์	- กัน-มา	- พอ-แล้ว	-- สนุก	- โฮ-แซว	- เทิง-พอน	- เทิง-มวน	--- เด็ก
- ช - ฟ	- ม - ร	- ล - ร	--- ด ล	- ฟ - ล	- ร - ล	- ร - ช	--- ด

- สม-ควร	- ใจ - ไว้	- ทอ-นี้	----	- เกิน - นี้	--- ลี	-- ต่าวลง	--- สม
- ร - ล	- ฟ - ช	- ล - ร	----	- ล - ด	--- ล	-- ฟ ช	--- ช

- ประ-สงค์	- นำ-กัน	- ทุก-ท่าน	- ให้- สุข	- สำ-ราญ	- อย่า-ได้	- ไข-ปวย	- ให้-ร่า
- ด - ม	- ฟ - ร	- ล - ช	- ด - ร	- ช - ร	- ล - ฟ	- ท - ช	- ร - ล

- ให้-รวย	- โชค-ดี	- ทุก-ท่าน	-- ให้ยื่น	--- หมั้น	--- อยู่	- หมั้น-ปี
- ฟ - ล	- ช - ท	- ท - ท	-- ฟ ร	--- ล	--- ฟ	- ล - ด

กลอนลำบทที่ 2 มี 8 วรรค วรรคที่ 8 จะมี 3 จังหวะ วรรคที่ 3 ตรงคำว่า ทอนี้ๆ ถือเป็นลักษณะลีลาการใช้คำซ้ำของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ที่ต้องการจะเน้นคำเพื่อให้ท่านผู้ชมสนใจ

กลอนลำบทที่ 3

- ลา- ที่	- ลา-ไป	-ก่อน หนา	-	- หมอ-ลำ	- ขอ - ลา	-ให้โชคดี	- ทุก-คน	- - - -
- ท - ท	- ล - ซ	- ซ - ม	-	- ท - ซ	- ท - ร	- ซ ร ด	- ม - ล	- - - -

- ลา - ที่	- ลา-ไป	-ก่อน หนา	-	-หมอ-ลำ	-ขอ-ลา	-ให้ทุกคน	-โชค-ดี	- - - -
- ท - ท	- ล - ซ	- ซ - ม	-	- ท - ล	- ท - ร	- ซ ม ล	- ร - ด	- - - -

-โอกาส หน้า	- ติด - ต่อ	- อีก - ที่	-	- สำนักงาน	- รา - ตรี	- ที่ -เมือง	-ขอน แก่น	- หมอ-ลำ
- ซ ล ท	- ฟ - ล	- ล - ด	-	- ร ด ล	- ร - ม	- ซ - ม	- ล - ฟ	- ท - ล

-หมอ แคน	- มีให้เลือก	-มาก-มาย	-ติด-ต่อ	-ก็-แสน	- - สบาย	-โทร ศัพท์	-	-ทาง-ไกล
- ท - ม	- ด ล ร	- ล - ล	- ฟ - ล	- ม - ล	- - ท ล	- ท - ร	-	- ท - ม

- รวด-เร็ว	-หน้า หนา	-	-สองสี่ สาม	-ศูนย์เจ็ด ศูนย์	-นั้น-หนา	-รีบ-โทร	-ไป-หา	-จะ-มา
- ร - ม	- ซ - ล	-	- ร ด ล	- ท ซ ร	- ล - ม	- ฟ - ล	- ท - ซ	- ร - ล

-ลำ-ให้	-จะ-ชอบ	-แบบ ไหน	-	-ถึง-ใจ	-อย่าง-นี้	-ติดต่อแม่	-รา-ตรี	-แล้วจะ ไม่
- ท - ท	- ล - ซ	- ท - ร	-	- ซ - ม	- ร - ล	- ฟ ซ ล	- ร - ม	- ล ร ม

- ผิด-หวัง
- ร - ม

กลอนลำบทที่ 3 หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้การเปลี่ยนทำนองเพื่อเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟังไม่น่าเบื่อจึงนำทำนองเต้ยโขงมาไว้ ช้ในกลอนลำบทนี้ ทำให้ผู้ฟังได้รับอารมณ์อย่างหลากหลาย และมีการเล่นคำ ซ้ำคำอีกด้วย

กลอนลำบทที่ 4

--- คั้น	-อยาก-ฟัง	----	-ที่-หน้า	-ให้-โทร	-ไป-หา	-จง-เอา	-ไว้-ก่อน
--- ล	- ฟ - ช	----	- ช - ล	- ด - ฟ	- ม - ล	- ร - ด	- ล - ม

--- คั้น	-ไป - หา	-จง-เอา	- -ฮ้อนๆ	-- บ้อนน	--- ได้	--- คัก	- ดั่ง - ใจ
--- ร	- ล - ด	- ช - ม	-- ท ท	-- ล ร	--- ด	--- ล	- ช - ร

-- -อยาก	-ได้-ไผ	-ให้-โทร	-ไป-ที่	-แม่-ครู	-รา-ตรี	-ที่-เมือง	-ขอน - - แก่น
--- ม	- ช - ด	- ท - ช	- ด - ฟ	- ล - ด	- ร - ม	- ท - ล	- ช - ม

-มีหมอลำ	-หมอ - - แคน	-ใหญ่ - - น้อย	-หลาย - - ร้อย	--- เลือก	-เบิ่ง-เอา	-โทรศัพท์	--- นั้น
- ช ล ม	- ล - ท	- ร - ด	- ฟ - ร	--- ล	- ด - ม	- ร ม ด	--- ม

-เต๋อ-เจ้า	-- -ศูนย์	-สอง-สี่	--- สาม	-สี่-สาม	-- -ศูนย์	-เจ็ด-ศูนย์	--- หมุน
- ท - ล	--- ช	- ร - ล	--- ร	- ม - ท	--- ช	- ม - ช	--- ม

-ทัน-ที่	--- ฐู้	-เรื่อง-กัน	-ใน-เดียว	--- นั้น	--- ตก	- ลง - กัน	-เต๋อ-หล่า
-ท - ร	--- ม	- ล - ด	- ร - ล	--- ฟ	--- ด	- ล - ร	- ฟ - ล

-คา-จ้าง	-- สวาง	-หัว-ใจ	-สอง-กำ	-สอง-ผ่าย	--- สุข	- - - ส่า - บาย	-เต๋อ-หละ - แมน
- ด - ฟ	-- ร ม	- ล - ด	- ร - ล	- ฟ - ร	--- ช	-- ร ด	- ล ช ม

- - - ท่อนั้น	-เกิน-หัน	--- แมน	- บ - มี	-ขอ-ให้	-โชค-ดี	-กัน-ทุก	-ถ้วน - - หน้า
-- ด ฟ	- ร - ม	--- ด	- ร - ล	- ฟ - ร	- ล - ช	- ร - ด	- ช - ม

-หมอ-ลำ	-สิ-ลา	-เจ้า-ไป	--- หนา	-หมอ-ลำ	-สิ-ลา	-เจ้า-ไป	--- แล้ว
- ช - ม	- ล - ช	- ม - ร	--- ด	- ร - ล	- ร - ม	- ร - ด	--- ล

กลอนลำบทที่ 4 ทำนองเปลี่ยนจากเต้ยโขงมาเป็นเต้ยธรรมดา ซึ่งเป็นบทกลอนสุดท้ายที่จะจบกลอนอำลาพาจาก บทกลอนนี้ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ใช้ลีลาในการเสริมทำนอง ซึ่งเป็นวรรคที่แสดงให้เห็นว่าจะลงหรือจบบทกลอนแล้ว ความยาวไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับลีลาและความสามารถของผู้ลำ มีการเสริมคำเข้าไปในวรรค

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาวิถี การร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาเฉพาะกรณีที่เป็นรูปแบบของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีความเชี่ยวชาญในศิลปะการแสดงด้านหมอลำ เป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้อันจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ สืบทอด มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติอันทรงคุณค่าแก่การหวงแหน ตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าแก่คนรุ่นหลัง หรือผู้สนใจต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินตามขั้นตอน และสรุปผล อภิปรายผล ตลอดจนมีข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัยมาเสนอแนะตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
2. เพื่อศึกษาวิถีการร้องหมอลำกลอนของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร และครอบครัว ศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านหมอลำ เพื่อนร่วมงาน ลูกศิษย์ เข้ารับการฟังบรรยาย การสาธิต และการแสดงหมอลำ ตลอดจนการสังเกตทั่วไป

สรุปผลการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายอยู่ 2 หัวข้อ จึงสรุปผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร รู้จักในวงการศิลปิน หมอลำ “หมอลำราตรีศรีวิไล” เกิดเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2495 ที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันอายุ 9 ปี บิดาชื่อนายเสริมนาห้วยทราย มารดาชื่อนางหมูน ห้วยทราย อาชีพศิลปินหมอลำกลอนและนักประพันธ์กลอนลำ มีพี่น้อง 7 คน รายชื่อพี่น้องตามลำดับ

1. นายสุนทร ชัยรุ่งเรือง อาชีพศิลปินหมอลำกลอนและนักประพันธ์กลอนลำ
2. นางมณีรัตน์ แก้วเสด็จ อาชีพศิลปิน หมอลำกลอน
3. นางราตรีศรีวิไล อาชีพศิลปิน หมอลำกลอน ลำกลอนประยุกต์ ลำหมู และนักประพันธ์

กลอนลำ

4. นางพัชรี แก้วเสด็จ อาชีพศิลปิน หมอลำกลอน
5. นายเชิดชัย ชัยรัตน์โชติ อาชีพรับราชการ และธุรกิจส่วนตัว
6. นางสาวปรีดา แก้วเสด็จ อาชีพศิลปินหมอลำกลอน และนักประพันธ์กลอนลำ
7. นางนิภาพร แก้วเสด็จ อาชีพศิลปิน หมอลำกลอนและรับราชการ

สถานภาพทางครอบครัวและภูมิลำเนาปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2517 ได้สมรสกับนายวิจิต บงสิทธิพร อาชีพข้าราชการสาธารณสุข มีบุตร 2 คน คือ

1. นายธนกร บงสิทธิพร จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. นางสาวโยธิตาศรีวิไล บงสิทธิพร จบการศึกษาจากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม สาขาดนตรีพื้นบ้าน วิชาเอกหมอลำ

ภูมิลำเนาปัจจุบัน อยู่บ้านเลขที่ 41/60 ซอยหมู่บ้านเสรี ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รหัส 40000 โทรศัพท์ /โทรสาร 043-243070 มือถือ 08-18715868

นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนน้ำสวย มิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จากนั้นครอบครัวได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่อำเภอเขียงยืนและ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ เขียงยืน จังหวัด มหาสารคาม ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากนั้นได้จบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จบปริญญาโท สาขาวิชา เอกหมอลำ จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม กำลังศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาเอกหมอลำ จาก วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม

พ.ศ. 2508 เรียนหมอลำกลอน จากคุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย และพี่สาว จากนั้นก็ได้นำมา ประกอบอาชีพและปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. 2513 เรียนการประพันธ์กลอนลำจากคุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย และพี่สาว จากนั้นก็ได้ นำมาประกอบอาชีพและปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

แรงจูงใจให้เกิดความรักในอาชีพศิลปินหมอลำ

ครอบครัวนางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีชีวิตคลุกคลีอยู่กับวงการหมอลำมานาน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การแสดง และด้านการประพันธ์กลอน ลำรวมทั้งการถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งพ่อแม่พี่ชาย และพี่สาว เป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต และได้ดำเนินชีวิต ถือว่าเป็นอาชีพที่สุจริตและมีรายได้ พอที่จะจุนเจือครอบครัว ให้อยู่อย่างมีความสุขได้จึงทำให้เกิดการซึมซับมาตลอด และแรงจูงใจด้วยจิต วิญญาณศิลปิน “ลูกอีสาน” จากการมองภาพรวมทั้งในครอบครัว ของตนเองซึ่งเป็นครอบครัวศิลปิน และมองวงกว้างของสังคมส่วนรวมที่ให้ความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดความมั่นใจ ว่าต้องยืนหยัดอยู่ในวงการศิลปิน และจรโลงรักษาให้คงได้ ด้วยความรักความศรัทธาและด้วย บุญบารมีของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมา จึงดลบันดาลให้เกิดการปลูกฝังจิตสำนึกให้มองเห็นคุณค่า ความสำคัญในอาชีพศิลปินพื้นบ้าน “หมอลำ” มาตลอด

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้เริ่มต้นจากการสอนลูกศิษย์ช่วยพ่อแม่ พี่ชายและพี่สาว เมื่อช่วงอายุได้ 11-24 ปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2517 ได้แยกครอบครัวออกมาจากพ่อแม่มาเป็นครอบครัวของตนเอง จึงได้เป็นสำนักงานหมอลำเพื่อรับงานแสดงให้ลูกศิษย์และศิลปินทั่วไป พร้อมกับเปิดโรงเรียนสอนศิลปินที่บ้านที่บ้านตนเอง โดยรับลูกศิษย์เข้ามาเรียน นประจำและอยู่ในความดูแลทั้งหมด และเมื่อปี พ.ศ.2547 ได้รับคัดเลือกจากทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้กรมวิทย์วิทยาไทย สาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน(หมอลำ)ที่สำนักงานฯ ขึ้นอยู่บ้านเลขที่ 41/60 ซอยหมู่บ้านเสรี ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รหัส 4000

การเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 6 สาขา เช่น

1. สาขาด้านการแสดงหมอลำกลอน
2. ลำกลอนประยุกต์
3. หมอแคน
4. ดนตรีประกอบหมอลำประยุกต์
5. หางเครื่อง
6. การประพันธ์กลอนลำ

สิ่งที่ใส่ใจเป็นพิเศษในการบริหารงานคือ เน้นย้ำการครองตนในสังคม โดยสอนให้ลูกศิษย์ทุกคนมีมนุษยสัมพันธ์และรักษามารยาทอันดีงามต่อผู้มาติดต่อจน และบุคคลทั่วไป รวมทั้งการวางตัว การปฏิสัมพันธ์ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนและความมีระเบียบวินัย รวมถึงด้านความปลอดภัยในชีวิต สอนให้เป็นผู้มีความระมัดระวังตนตลอดเวลา ตลอดจนหลีกเลี่ยงการดื่มของเมา การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความมีสติสัมปชัญญะ โดยเฉพาะเวลาแสดงบนเวทีต่อหน้าสาธารณชนส่วนมาก ที่สำคัญคือสอนให้รู้จักการเคารพครูบาอาจารย์ (อย่าเป็นคนลืมตัว)

ผลงานที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ

ปี พ.ศ. 2513 รับถ้วยรางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากนายกเทศบาลจังหวัดขอนแก่น โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทหมอลำกลอน เนื่องในงาน “ประจำปีเทียนพรรษา” ที่ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานรางวัล พวงมาลัยดอกไม้มัด จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี โดยการแสดงหมอลำในงาน “จัดช่อดอกไม้” ที่หอศิลป์พีระศรี

ปี พ.ศ. 2529 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทหมอลำกลอน เนื่องในงาน “เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช” ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2529 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม โดยการประกวดบทกลอนลำ ประเภทหมอลำกลอนเนื่องในโครงการสารคามพัฒนาที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2530 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น โดยการประกวดบทกลอนลำประเภกลำกลอน เนื่องในงาน “ในโครงการ กสช ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงสาธารณสุข (นายชวน หลีกภัย) โดยการประกวดบทกลอนลำประเภกลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงสาธารณสุข (นายชวน หลีกภัย) โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทมอลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จาก ฯพณฯ ท่านพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ โดยการประกวดบทกลอนลำ ประเภกลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการอีสานเขียว” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จาก ฯพณฯ ท่านพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้าน ประเภทมอลำกลอน เนื่องในงานโครงการอีสานเขียว ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2532 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากคณะกรรมการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ ” และได้รับเกียรติให้ทำการ แสดงหมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ ร่วมกับคณะคาราวานอีสานไม่กินปลาดิบทั่วภาคอีสาน

ปี พ.ศ. 2533 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี โดยการ ประกวดบทกลอนลำ ประเภกลำกลอน เนื่องในงาน “อนุรักษ์-พิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2533 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น โดยการประกวดการแสดงพื้นบ้านประเภทมอลำกลอน เนื่องในงาน “เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ที่สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2534 รับโล่รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 จากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น โดยการประกวดบทกลอนลำประเภทมอลำกลอน เนื่องในงาน “โครงการรณรงค์ต่อต้านมลพิษแม่น้ำพอง ”

ปี พ.ศ. 2534 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกเชิดชูเกียรติให้เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน ” (หมอลำ)

ปี พ.ศ.2535 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม โดยการคัดเลือกเชิดชูเกียรติให้เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมสาขาศิลปกรรมการแสดงพื้นบ้าน ” (หมอลำ)

ปี พ.ศ. 2536 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม โดยการ ประกวดการแสดงพื้นบ้าน ประเภทหมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ เนื่องในงาน “อนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอีสาน ” ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2537 ได้รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี” โดยการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์” (แต่งกลอนลำ)

ปี พ.ศ. 2542 รับเข็มเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “ครูภูมิปัญญาไทย” (รุ่นที่ 1)

ปี พ.ศ. 2543 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากสำนักงานปราบปรามยาเสพติดจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการปราบปรามยาเสพติด” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2544 รับใบประกาศเกียรติคุณ จาก สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการสภาวัฒนธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น”

ปี พ.ศ. 2546 รับใบประกาศเกียรติคุณจากนายกเทศบาลนครขอนแก่น โดยการคัดเลือก แต่งตั้งจากเทศบาลนครขอนแก่นให้เป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2546 รับโล่รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จาก ททท.โดยการเขียนบทกลอนลำประเภท หมอลำกลอน และลำกลอนประยุกต์ ให้ลูกศิษย์ประกวด เนื่องในงาน “รณรงค์ท่องเที่ยวทั่วอีสาน ”

ปี พ.ศ. 2547 รับโล่รางวัลเชิดชูเกียรติจาก ฯพณฯ ท่านพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในวาระครบรอบ 40 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ให้ เป็น “สุดยอดศิลปินอีสาน”

ปี พ.ศ. 2547 รับการคัดเลือกให้จัดตั้งเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย สาขาศิลปกรรม การแสดงพื้นบ้าน” (หมอลำ) ประจำจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษา

ปี พ.ศ. 2548 รับพระราชทานปริญญาบัตรจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามบรม ราชกุมาร โดยการสำเร็จหลักสูตร “ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน ” จากมหาวิทยาลัย ราชภัฏเลย

ปี พ.ศ. 2549 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โดย การพิจารณาคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “สมาชิกสมัชชาแห่งชาติ”

ปี พ.ศ. 2550 รับใบประกาศเกียรติคุณจาก สภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยการพิจารณาคัดเลือก แต่งตั้งให้เป็น “คณะกรรมการวิสามัญรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ ร่างรัฐธรรมนูญ” ประจำจังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2551 รับใบประกาศเกียรติคุณ จากคณะกรรมการมหาวิทยาลัยจังหวัดขอนแก่น โดยการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็น “กรรมการพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคประชาชน”

ปี พ.ศ. 2551 ได้รับพระราชทานรางวัลจาก “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร” โดยการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติจาก สำนักงานคณะกรรมการเยาวชนแห่งชาติ ให้เป็น “ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน สาขาสื่อมวลชน”

ปี พ.ศ. 2552 รับเข็มเชิดชูเกียรติจากนายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) โดยการพิจารณาคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ให้เป็น “ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นดีเด่น”

ผลงานการแสดงเผยแพร่ต่างประเทศ

ปี พ.ศ.2516 แสดงงาน วางแผนครอบครัวที่แขวงสีทันดรประเทศลาว

ปี พ.ศ.2536 แสดงงาน มหกรรมวัฒนธรรมนานาชาติที่ นครหนานหนิง ประเทศจีน

ปี พ.ศ.2537 แสดงงาน สมาคมดนตรีวิทยาแห่งเอเชียแปซิฟิก ประเทศเกาหลี

ปี พ.ศ.2537 แสดงงาน หาดุนสมทบบำรุงศูนย์วัฒนธรรมนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว

ปี พ.ศ.2538 แสดงและเป็นวิทยากรบรรยาย งานดนตรีวิทยาที่นครโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น

ปี พ.ศ.2540 แสดง งานมหกรรมดนตรีที่กรุงไทเป ประเทศไต้หวัน

ปี พ.ศ.2544 แสดงงานประชุมสโมสรโรตารีที่กรุงโตเกียว และแสดงงาน ประชุมกลุ่มแม่บ้านญี่ปุ่นสถานเอกอัครราชทูตไทยที่กรุงโตเกียวแสดงและงาน อาหารไทยที่เทศบาลกุจิซัง กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

ปี พ.ศ.2544 แสดงงาน มหกรรมวัฒนธรรมนานาชาติ ที่นครหนานหนิง ประเทศจีน

ปี พ.ศ.2548 แสดงงาน เทิดพระเกียรติ ครบ 108 ปี ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศสวีเดน ณ ที่เมืองรากุนดา และแสดงในงาน วางศิลาฤกษ์วัดไทยในสวีเดน ชื่อวัดพุทธาราม ที่เมืองฟรีสติการ์ ภาคเหนือของ สวีเดน

ปี พ.ศ.2549 แสดงงานเชิญชวนเลือกตั้ง สว.ที่เมืองเกาสง ประเทศไต้หวัน

ปี พ.ศ.2552 แสดงงาน มหกรรมดนตรีนานาชาติที่เมือง จางเจี๋ยเจี๋ย ประเทศจีน

สรุป

จากการศึกษาประวัติของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะเห็นว่า หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีลักษณะเด่นคือเป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่น ขยัน พยายาม และอดทนในการฝึกฝนการร้องหมอลำอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้เป็นที่ยอมรับในวงการศิลปินหมอลำ และเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนทั่วไป

จะเห็นว่าผลงานการแสดงของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ที่ผ่านมาได้ไปเผยแพร่ผลงานทั้งในประเทศและต่างประเทศหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้เปิดสอนเพื่อถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ของภาคอีสานให้คงอยู่ต่อไป

จึงเห็นว่าหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งชีวิตครอบครัว การดำเนินชีวิต และเป็นแบบอย่างที่ดีของศิลปินพื้นบ้านจึงควรยกย่องให้เป็นบุคคลตัวอย่างในวงการศิลปินหมอลำต่อไป

ตอนที่ 2 ศึกษาวิธีการร้องหมอลำกลอน ประกอบด้วย การฝึกหายใจ การฝึกการเปล่งเสียง การฝึกทำนองและจังหวะ การฝึกคำร้อง การฝึกอารมณ์เพลง และการศึกษาวิธีการแสดงหมอลำประกอบด้วยขนบธรรมเนียมในการแสดง การแต่งกาย ลีลาท่าทางที่ใช้ในการแสดง เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

การหายใจ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะไม่สูดลมเข้าไปในปอดมากหรือน้อยเกินไป การเปล่งเสียงขณะหายใจออกจะควบคุมลมหายใจโดยค่อยๆ ฝนออกมา วิธีการฝึกการกลั่นลมหายใจอีกอย่างหนึ่งของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร คือ การดำน้ำลงไปกลั่นหายใจเข้าทางปาก การหายใจต้องให้ถูกต้องสอดคล้องกับวรรคตอนของเนื้อร้อง ซึ่งควรจะให้หมดช่วงหรือหมดวรรคจึงหายใจ

การเปล่งเสียง หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เริ่มการฝึกเปล่งเสียงด้วยคำพูด ในการฝึกจะฝึกด้วยภาษาที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยการอ่านบทกลอนที่ตั้ง พังซัด และการเปล่งเสียงด้วยการหายใจเข้าปอดลึกๆ แล้วฝึกเปล่งเสียงยาวๆ เสียงที่ลากนั้นมักจะเป็นเสียงการโอ้ และการเปล่งเสียงจะต้องมีความสอดคล้องกันเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดในการฝึก

การฝึกทำนองและจังหวะ หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีความพยายามในการฝึกทำนองกลอนลำทุกประเภท รวมทั้งทำนองที่เป็นรูปแบบเฉพาะของการร้องหมอลำจึงทำให้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีความเชี่ยวชาญ แตกฉานในการร้องกลอนลำทุกรูปแบบ

การฝึกอารมณ์เพลง ก่อนที่หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะร้องกลอนลำใดๆ ก็ตามจะศึกษาเนื้อหา หรือรูปแบบของทำนองเป็นอย่างดี รวมทั้งท่องกลอนลำจนขึ้นใจ อีกทั้งเนื้อหาส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับชีวิตตน จึงทำให้สื่ออารมณ์เพลงออกมาได้อย่างซาบซึ้ง และเป็นที่น่าสนใจของผู้ฟังทุกครั้งไป

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้รับการถ่ายทอดด้านขนบธรรมเนียมการแสดงทุกอย่าง รวมทั้งคาถาที่ใช้ในพิธีกรรมมาจากบิดา ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดมา ด้วยความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เมื่อปฏิบัติเป็นอย่างดีจะทำให้ประสบความสำเร็จในการแสดง และทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ขนบธรรมเนียมที่สำคัญที่สุดคือการไหว้ครู หรือนิยมเรียกกันว่า “ยกคายอ้อ” ซึ่งต้องกระทำทุกครั้งก่อนจะมีการแสดง โดยมีเครื่องบูชาดังนี้

1. ไบตองทำเป็นกรวย 5 กรวย
2. ดอกจำปาขาว 5 คู่
3. เทียนขนาดเล็ก 5 คู่ นำใส่ไว้ในกรวย
4. เทียนหนักบาท 1 คู่ เพื่อจุดบูชาครู
5. ผ้าขาว 1 มน (วา)

6. น้ำหอมทำจากขมิ้น เพื่อล้างหน้าเวลาเสร็จพิธี
7. มะพร้าวอ่อน 1 ลูก เพื่อกินเวลาเสร็จพิธี
8. เงินค่าคาย 1 สลึง
9. ข้าวตอก 4 กรวย

ด้านการแต่งกายของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีการแต่งกายที่เหมาะสม สวยงาม เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ทั้งนี้ยังคงสภาพเรียบร้อย และด้วยความซาบซึ้งกับศิลปวัฒนธรรม จึงนิยมแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง การแสดงหมอลำมีลักษณะหลากหลายรูปแบบทั้งแบบฉบับเดิมและแบบโบราณ ซึ่งได้แก่หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำผีฟ้า และเปลี่ยนแปลงมาเป็นหมอลำสมัยใหม่ตามยุคสมัยได้แก่ หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน จนกระทั่งเป็นหมอลำชิง เครื่องดนตรีที่ถือเป็นของคู่กับหมอลำกลอนที่เป็นแบบฉบับมาตั้งแต่สมัยโบราณคือ แคน เพียงอย่างเดียว จนคนทั่วไปมักจะเรียกศิลปะแขนงนี้ว่า “หมอลำหมอแคน” หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร จะใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการแสดง เนื่องจากเป็นหมอลำกลอนซึ่งมีการแสดงเป็นแบบฉบับดั้งเดิม การลำจะใช้ทำนองลำทางสั้น ลำทางยาวและลำเตี้ยเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำนองดังกล่าวจะใช้แคนบรรเลงประกอบเพียงอย่างเดียวเท่านั้นบางครั้งถ้ามีการใช้ทำนองลำเพลินซึ่งมีทำนองค่อนข้างเร็วสนุกสนาน อาจใช้พิณ กลองยาว ฉิ่ง มาบรรเลงประกอบเพิ่มขึ้นเพื่อความครึกครื้น หมอแคนที่เป่าประจำตัวหมอลำมักจะเป็นหมอแคนที่ตกลงกันเป็นขาประจำ เพื่อความสะดวกและแน่นอนในการรับงานของหมอลำตลอดจนต้องรู้จักกันรู้จักรักจึงหวั่นให้สอดคล้องว่าเมื่อใดจะหยุดเมื่อใดจะเปลี่ยนทำนอง เพื่อใดจะพ่อนหมอแคนที่ดีเป็นที่ถูกใจของหมอลำทุกอย่างนั้นหาอยาก เรื่องทำนองจึงหวั่น นิสัยใจคอ และเรื่องส่วนตัวอื่นๆ อีกมาก เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้หมอลำผู้หญิงหลายคนจึงมักแต่งงานกับหมอแคนเพื่อความสะดวก

เวที แสง เสียงประกอบการแสดง เวที แสง เสียงที่ใช้ประกอบการแสดงของหมอลำในสมัยโบราณและสมัย เริ่มจากการแสดงตามลานบ้าน ลานวัด ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ในการแสดงจึงต้องใช้เสียงสดๆ ปัจจุบันหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มักจะได้รับเชิญไปในงานใหญ่ๆ ระดับชาติ รับเชิญให้ไปบรรยายและสาธิตตามหน่วยงานราชการ หรือเอกชน การจัดเตรียมเวที แสง เสียงที่ใช้ประกอบการแสดงทางหน่วยงานจะเป็นฝ่ายจัดเตรียมไว้ให้ตามความเหมาะสมของงาน

เพื่อวิเคราะห์กลอนลำของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ผู้วิจัยได้เลือกทำนองกลอนลำ 3 กลอนลำคือ กลอนไหว้ครูและ เดินดง กลอนลองโฆง กลอนอำลาพาจาก โดยได้วิเคราะห์เนื้อหาของกลอนลำ ภาษาและการใช้ถ้อยคำ รูปแบบการประพันธ์ การแบ่งวรรคตอน จังหวะและลีลาของกลอนลำ โครงสร้างทำนองกลอนลำ ผลการศึกษาและวิเคราะห์พบว่า

กลอนไหว้ครูและเดินดง ได้กล่าวถึงการไหว้ครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ให้มารักษาตลอดการแสดง หากการลำมีข้อผิดพลาดก็ขอภัยท่านผู้ชมด้วย นับว่าเป็นการใช้ถ้อยคำและความรู้สึกออกมาเป็นกลอนลำได้อย่างกลมกลืนและน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง มีการใช้ภาษาอยู่ 2 ลักษณะคือ ภาษาท้องถิ่นอีสานและภาษาไทยกลาง

รูปแบบการประพันธ์ใช้กลอนตัด โครงสร้างของบทกลอนแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ ตอนต้น คือการเกริ่น ตอนกลางเป็นการเดินกลอน ตอนกลางจะลงด้วยประโยคสั้นๆ ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ใช้คำว่า สีหนาวล... ม้วนไว้สักก่อน ท่อนี้หน้า...

วรรคตอน จังหวะและลีลา แบ่งออกตามลักษณะคำประพันธ์ ตอนต้น 1 บท ตอนกลาง 8 บท ตอนปลายกล่าวเพียงสั้นๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าจะจบการลำแล้ว กลอนลำมีการเสริมคำ การแบ่งวรรคตอนพิเศษกว่าหมอลำคนอื่น ๆ

โครงสร้างทำนองกลอนลำ แต่ละวรรคมีทำนองไม่ตายตัว โครงสร้างของทำนองมี ลักษณะคล้ายประโยคคำถามและประโยคคำตอบ

กลอนล่องโขง ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ประพันธ์ขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากสภาพครอบครัวของตนเอง ซึ่งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร มีภูมิลำเนาอยู่ในชนบทเกิดเป็นลูกชานา ได้ใช้ชีวิตกับกลิ่นโคลนสาบควายมาตลอดอยู่ตามธรรมชาติของชาวอีสานในชนบทอย่างแท้จริง จึงสามารถที่จะนำเอาประสบการณ์มาบรรยายส ภาพได้อย่างชัดเจนลงในกลอนลำนี้ จุดเด่นของการลำทางยาวล่องโขงเป็นการบรรยายวิถีชีวิตของชาวอีสานตามชนบท ในกลอนลำนี้ได้แบ่งเนื้อหา ออกเป็น 3 ตอน คือตอนต้นเป็นบทเกริ่น ตอนกลางเป็นการบรรยายเนื้อหาของกลอนลำ ซึ่งแบ่ง กลอนลำออกเป็น 11 บท และตอนปลายเป็นการกล่าวลาจาก

รูปแบบการประพันธ์ใช้คำประพันธ์ที่เป็นกลอนฉันทนา โครงสร้างของกลอนลำแบ่งเป็น 3 ตอนคือ ตอนต้นเป็นการเกริ่น ตอนกลางเป็นการเดินกลอน ตอนปลายเป็นการจบ

กลอนอำลาพาจาก ของหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นเองเป็นบทกลอน หนึ่งในที่ใช้ในการอำลาแสดงในครั้งนั้นๆ นับได้ว่าเป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยม จุดเด่นของการลำอำลาพาจากเป็นการบรรยายเกี่ยวกับตัวหมอลำ ถ้าหากมีงานการแสดงสามารถติดต่อหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ไม่ว่าจะไปแสดงงานไกลหรือใกล้ราคาสามารถต่อรองกันได้

รูปแบบการประพันธ์ จะมีทำนองลำเตี้ยอยู่ 3 ทำนอง คือ ทำนองเตี้ยธรรมดา ทำนองเตี้ยพม่า และทำนองเตี้ยโขง ในกลอนลำบทที่ 1 เป็นทำนองเตี้ยพม่า กลอนลำบทที่ 2 และ 4 เป็นทำนองเตี้ยธรรมดา และกลอนลำบทที่ 3 เป็นทำนองเตี้ยโขง

อภิปรายผลการวิจัย

หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ได้ฝึกร้องหมอลำมาตั้งแต่อายุ 11 ขวบ โดยมีบิดาเป็นครูคนแรก เนื่องจากบิดาเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงมีสายเลือดหมอลำโดยแท้ อีกทั้งหมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นผู้ที่มีน้ำเสียงกังวานมาตั้งแต่เด็ก และมีความขยันหมั่นเพียร กับการศึกษาหาความรู้ จากครู และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในที่ต่างๆ อย่างมุ่งมั่น ส่งผลให้หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ประสบความสำเร็จอย่างสูงสุดในด้านการแสดง “หมอลำ”

ข้อเสนอแนะ

ควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านแขนงต่างๆ ในท้องถิ่น โดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร รูปภาพ ตลอดจนหลักทฤษฎีเพื่อมาปรับปรุงที่จะเสริมสร้าง การฝึก ร้อง เพื่อการฝึกฝนของคนรุ่นหลัง และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและสืบค้นต่อไป

ควรมีหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการอนุรักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน อย่างจริงจัง เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้คงอยู่กับคนไทยตลอดไป

จากการการศึกษาวีธีการร้อง “หมอลำกลอน” ของราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้พบสิ่งที่เป็นประโยชน์สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ความ ขยันอดทน ความกตัญญู การมีความมุ่งมั่นในการฝึกฝนทำให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งใจไว้ได้

สามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาที่สอนทางด้านดนตรี เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ทั่วประเทศซึ่งเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนก จันทร์ขจร. (2544). *คู่มือวัฒนธรรม-วิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. (2533). *อีสานเมื่อวันวาน*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
กาญจนา อินทรสุวานนท์. (2540). *พื้นฐานทางมานุษยวิทยาทางวิทยาภาควัฒนธรรม*.
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
แก้วตา คำวัฒน์. (2531). *หมอลำเพลิน*. ดุริยนิพนธ์ กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์) กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). *คติชาวบ้านอีสาน*. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนาการพิมพ์.
----- (2530, กรกฎาคม-ธันวาคม). ระบบการศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน : ขบวนการขจัดเงลา
ทางสังคม. *วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม*.
----- (2531). การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน. ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*. บรรณาการ.
58-71. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
----- (2540). *ภูมิปัญญาหมอลำเอก : ความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหาของหมอลำ*.
ในปัจจุบัน. พิมพ์ที่อาศรมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาสารคาม:
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
จังหวัดอำนาจเจริญ. (2544). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2525, พฤศจิกายน). *ลำคอนสวรรค์*. อีสานศึกษา. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
----- (2526ก). *หมอลำ-หมอลำแคน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขต
มหาสารคาม.
----- (2526ข). *ปี่มกลอนลำ*. มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
นัฐจิรา ธิมาทา. (2542). *หมอลำซิ่ง*. ดุริยนิพนธ์ กศ.บ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
บุญยงค์ เกตุเทศ. (2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์.
ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์. (2529, ตุลาคม). *องค์ประกอบของดนตรี: สิ่งที่ขาดหายไปในการศึกษา
เพลงพื้นบ้าน*. ถนนดนตรี. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
ปราณี วงษ์เทศ. (2525). *พื้นบ้าน พื้นเมือง*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
ปรีชา พิณทอง. (2528). *ไขภาษาโบราณอีสาน*. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
ปัญญา รุ่งเรือง. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย*. (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพฯ:
คณะศิลปกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
----- (2542). *ประวัติการดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- ปัญญา รุ่งเรือง. (2545). *ดนตรีในวิถีชีวิตไทย ระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. (2542). *การสอนทฤษฎีโน้ตสากล*. (เอกสารประกอบการสอน).
มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- (2549). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน : คีตกวีอีสาน ตำนานเครื่องดนตรีและการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้าน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพรัตน์ พลเยี่ยม. (2532). *หมอลำกลอน*. ดุริยนิพนธ์ กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (2537). *ศิลปวัฒนธรรมไทย*. ไทย-ความเป็นอยู่และประเพณี. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ศิริวรรณ วิทย์มาลา. (2532). *หมอลำผีฟ้า*. ดุริยนิพนธ์ กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). *การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำเร็จ คำโมง. (2544). *ดนตรีอีสาน*. มหาสารคาม: ภาควิชาดนตรี วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- สุกิจ พลประถม. (2538). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. อุตรธานี: ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรธานี.
- สุจิตต์ วงเทศ. (2532). *ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ.
- สุนทรราชเดช. (2506). *พงศาวดารภาคอีสาน*. พระนคร: ศรีหงส์.
- สุพัทธรา สุภาพ. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมไทยค่านิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2531). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

เครื่องบูชาครู

พิธีบูชาครู

หมอลำราตรีศรีวิไล ร่วมแสดงกับลูกศิษย์ในงานพิธีครอบครู

สอนทฤษฎีการพ้องให้นักเรียนโรงเรียนเทศบาลหนองแวงตาชู 2

เป็นวิทยากรสอนหมอลำใน โครงการเผยแพร่วัฒนธรรมในนามนิสิต

สอนวาดพ้องอีสานให้กับนิสิตปริญญาโทเรื่อง การพ้องอีสานกับการออกกำลังกาย

เป็นวิทยากรจัดการอบรมและสอนศิลปะพื้นบ้าน หมอลำกลอนและหมอลำกลอนประยุกต์

ทำสารคดีหมอลำเผยแพร่ที่ออสเตรเลีย เพื่อไปทำวิจัยและเปรียบเทียบดนตรีระหว่างประเทศไทย-ออสเตรเลีย

เป็นวิทยากรสอนการแต่งกลอนลำในโครงการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

มอบหลักสูตรการเรียนลำให้กับ ผู้อำนวยการฯ ณ ศูนย์การเรียนศึกษานอกโรงเรียน จ.กาฬสินธุ์

มอบรางวัลเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียน

เป็นวิทยากรบรรยายและสาธิตการแสดงหมอลำ

ภาพเก็บข้อมูลภาคสนาม

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสุภาภรณ์ สารระสา
วันเดือนปีเกิด	7 ตุลาคม 2520
สถานที่เกิด	อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	71/819 หมู่บ้านพฤษภา 18/1 ซอย 5 ถนนกาญจนาภิเษก ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัด นนทบุรี 11140
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนสาริตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ประถม) เลขที่ 1 ถ. อุทองนอก แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2532	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านหม่นป่าช้า ตำบลหม่นนางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี
พ.ศ. 2535	จบมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนสีหศิลปศาสตร์ ตำบลท่าลี่ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
พ.ศ. 2538	จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. 2543	ศึกษาศาสตร์บัณฑิต (ศษ.บ) จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล คลอง
พ.ศ. 2554	มานุษยวิทยา (ศป.ม.) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร